

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Bij wijze van museum' : oorsprong, geschiedenis en toekomst van Museum Willet-Holthuysen, 1853-2010

Vreeken, H.

Publication date
2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vreeken, H. (2010). *'Bij wijze van museum' : oorsprong, geschiedenis en toekomst van Museum Willet-Holthuysen, 1853-2010*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

I. GEROEMD

1

De collectievormers. Abraham Willet en Louisa Willet-Holthuysen, een biografische verkenning, tot 1895

Beginnend verzamelaar, tot 1861

In 1853 schilderde Johan Georg Schwartze de 28-jarige kunstverzamelaar Abraham Willet in zijn studeerkamer, waarschijnlijk in zijn ouderlijk huis aan de Keizersgracht 522 (afb. 1.1). Het is het vroegst gedateerde portret dat van Willet bekend is. Schwartze behoorde in het midden van de negentiende eeuw tot de toonaangevende portrettisten van Nederland. Willet, die in 1851 kunstlievend lid was geworden van de kunstenaarsvereniging *Arti et Amicitiae* zal hem uit dat circuit hebben gekend.¹⁰⁷ Hij is weergegeven als een gesoigneerde jongeman, zittend op een ‘chaise longue’ en omringd door kunstwerken en boeken. De kunst in het vertrek is, voor zover identificeerbaar, eigentijds en Frans georiënteerd. Enige bravoure lijkt hem - ambteloos burger, welgesteld vrijgezel en beginnend verzamelaar - niet vreemd.¹⁰⁸

Willet kreeg zijn belangstelling voor kunst en literatuur van huis uit mee. Hij groeide op in een gegoed en kunstzinnig doktersmilieu, waarin hij op 25 mei 1825 werd geboren (zie Bijlage II).¹⁰⁹ Zijn vader, Abraham Willet sr, studeerde medicijnen in Leiden in de roerige

---

¹⁰⁷ Verslag *Arti* 1851, 49 nr 474. *Arti et Amicitiae* kende drie soorten leden. Kunstenaars waren ‘qualitate qua’ werkende leden en verzamelende leden kunstlievende. Willet behoorde tot de laatste categorie. Degenen die zich op enigerlei wijze op het gebied van de kunsten hadden onderscheiden konden in aanmerking komen voor het erelidmaatschap. Deze eer viel Abraham Willet in 1869 vanwege zijn aandeel in de wapentoonstelling ten deel. Over *Arti*, zie verschillende bijdragen in Heij/De Roever/Reynaerts 1989 en De Vries 1990.

¹⁰⁸ Een houding die hij zich mede dankzij zijn vaderlijk erfdeel zal hebben kunnen veroorloven. De precieze hoogte van het bedrag heb ik bij gebrek aan een boedelscheiding niet kunnen achterhalen. Op basis van een door de weduwe Willet opgestelde memorie van successie kan echter worden gereconstrueerd dat die som ongeveer f. 187.500,- moet hebben bedragen, zie ook de Inleiding van deze studie. Een in opdracht van Abraham Willet vervaardigde spiegellijst uit 1857, gesneden met zijn familiewapen en trofeeën van de vrije kunsten (inv.nr KA 6788), laat al evenmin twijfel bestaan over de ambities van de jonge collectionneur. Van der Pluym 1954, afb. stofomslag, mogelijk omdat de auteur meende met een object uit de achttiende eeuw van doen te hebben.

¹⁰⁹ SAA, BS, G. 1825, dl 6 fol. 3. Gedoopt 19-06-1825 in de Oude Kerk te Amsterdam. Over het geslacht Willet, zie Willet 1912, 436-439 en vooral Willet 1931/32, [357]-365. Aantekeningen voor beide lemma's door M.G. W[ildeman] bevinden zich in CBvG, dossier Willet, nr VFAMNL 046995, zie ook nrs VFAWNL 000916 en VFDRNL 002680 (diverse familieadvertenties en -drukwerk).

jaren van het Koninkrijk Holland en de inlijving bij het Franse keizerrijk.¹¹⁰ Na zijn promotie in 1813 vestigde hij zich in Amsterdam, waar hij een bloeiende praktijk opbouwde als arts met een specialisme in verlos- en vroedkunde.¹¹¹ In 1819 trouwde hij met Jacoba Elisabeth Swarts, dochter van een vooraanstaand medicus. Het echtpaar kreeg zes kinderen van wie er twee jong stierven. Abraham jr, Bram voor intimi, groeide op in het doktershuis aan de Keizersgracht, samen met zijn oudere broer Dirk en zijn zusters Kee en Margot.

Evenals veel andere welgestelde Amsterdammers uit de grachtengordel brachten de Willets de zomermaanden op het platteland door. Vanaf 1839 verbleven ze op Het Oude Koningshuis, een van oorsprong zeventiende-eeuwse buitenplaats bij Sassenheim die tot 1851 in eigendom van de familie zou blijven.¹¹² Daar genoot het gezin van het buitenleven, ver van de beslommeringen van de grote stad. Maurits van Lennep, zoon van de gevierde letterkundige Jacob van Lennep en studievriend van Abraham jr, verhaalt in zijn memoires veelvuldig van diners en logeerpartijen in Het Oude Koningshuis, waar onder anderen leden van de families Van Lennep, Vriese en Den Tex geziene gasten waren.¹¹³ Het nog regelmatig de kop opstekende beeld van Abraham Willet jr als een enigszins armlastige jongeman wordt door contemporaine bronnen gelogenstraft. Zijn ouders waren geheel opgenomen in de Amsterdamse elite.¹¹⁴

Willet sr bezat een uitgebreide kring van vrienden, kennissen en dankbare patiënten.¹¹⁵ Een hoogtepunt in zijn carrière was zijn 25-jarig jubileum als arts dat op 13

---

¹¹⁰ Willet stamde af van Franse protestanten die na de Herroeping van het Edict van Nantes (1685) om geloofsredenen naar de Noordelijke Nederlanden waren uitgeweken. Van de Napoleontische overheersing van Nederland moest hij niets hebben, zoals blijkt uit een bewaard gebleven 'zang' van zijn hand, zie Willet s.a.

¹¹¹ Zie Lindeboom 1984, 2175.

¹¹² Zie Lutgers/Hofdijk 1855, ongep. [afb. 7]. De prent is in enigszins afwijkende staat in diverse exemplaren aanwezig in de museumverzameling (inv.nr A 56609). Het Oude Koningshuis lag ten tijde van de bewoning door de Willets temidden van 'moes- en broeituinen, boomgaarden, fraai park, eiland, bosschen, wandelingen en weiland', zie Van der Aa 1845, 561. In 1852 werd het huis voor afbraak verkocht, maar sloop bleef uit. Zie ook Pex, te verschijnen. Met dank aan de auteur, met wie informatie over Het Oude Koningshuis en zijn bewoners is uitgewisseld.

¹¹³ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 445 'Op het Koningshuis was altijd open hof, en Zondags meestal een groot diner', 449 en 450. Vermeldingen van soortgelijke strekking komen voor in diverse briefwisselingen van de families Van Lennep, Vriese en Den Tex. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 268. Brief van Anna Louisa van Lennep aan haar jongere broer Jacob, 20-08-1846 en SAA, toeg.nr 199A (Archief Den Tex en Bondt), inv.nr 15A. Brief van Gerrit Vriese, een broer van Willets studievrienden Felix en Willem, aan C.J.A. 'Koo' den Tex, 15-07-1850.

¹¹⁴ Zij het dat de Willets, evenals de andere hier genoemde families, te rekenen zijn tot de 'tweede coterie', zie Bruin 1980, 32, 33, 36. A. Willet sr behoorde aan het eind van zijn leven tot de hoogst aangeslagenen in de directe belastingen van Nederland, wat een fiscale grondslag bood tot verkiesbaarheid als lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal, zie Van der Burg/Ten Houte de Lange 2004, 391.

¹¹⁵ Van dat laatste getuigen geschenken met gelegenheidsinscripties ter ere van dr Willet, zie Vreeken 1998, nrs 322, 323. Daarnaast bevindt zich in particulier bezit een porseleinen presenteerblad waarop in vergulde letters

maart 1838 werd gevierd. Bij die gelegenheid schreef David Jacob van Lennep, hoogleraar in de klassieke talen en geschiedenis aan het Amsterdamse Athenaeum Illustre, de feestrede *Abrahamo Willet Feliciter! Zijn zoon Jacob, de al eerder genoemde dichter, verzorgde de Nederlandse vertaling ervan.*¹¹⁶ In 1855 zouden de families Willet en Van Lennep nauw aan elkaar verwant raken door het huwelijk van Keetje Willet met David van Lennep, de oudste broer van Maurits en een geducht fuifnummer.¹¹⁷ Het ging Willet sr financieel voor de wind; hij moet goed aan zijn praktijk hebben verdiend. In 1833 liet hij zich portretteren door de society-schilder Jan Adam Kruseman. De kunstenaar beeldde de 43-jarige medicus in de bloei van zijn leven af, het boek in zijn hand verwijst naar zijn werkzaamheden als arts.¹¹⁸ Vijf jaar later vervaardigde Kruseman het tegenstuk, namelijk Willets modieus geklede echtgenote.¹¹⁹ De met de jaren toegenomen rijkdom van het echtpaar blijkt uit een overzicht dat Willets boekhouder in 1844 ter gelegenheid van hun zilveren huwelijksfeest opstelde.¹²⁰ Het document toont aan dat het vermogen toen ruim f. 700.000,- bedroeg, een vertienvoudiging ten opzichte van het kapitaal dat vader Willet in 1825 bezat.¹²¹ Kortom, de ouders van Abraham Willet waren zeer welgesteld, omgerekend naar huidige maatstaven zou de familie nu meervoudig miljonair zijn geweest. Deze groei was in hoofdzaak te danken aan erfenissen en legaten. Later kwamen daar de opbrengsten uit obligaties, effecten en aandelen bij. Voorts bezat hij - naast het buiten in Sassenheim - een aantal huizen en erven in Amsterdam.

---

een bedankbrief is geschilderd. Dat de gevierde arts ook wel eens 'min poëtisch' uit de hoek kon komen, valt te lezen in Van Lennep 1910, dl 1, 277, dl 2, 300.

¹¹⁶ Zie Van Lennep/Van Lennep 1838.

¹¹⁷ Zie Van Lennep 1958, 178. Op 1 november 1855 trouwde Angela Cornelia 'Kee' Willet met mr David Jacob van Lennep, de oudste zoon van de schrijver. Het huwelijk liep stuk, reden waarom Kee haar jongste dochter Lizzy goeddeels alleen opvoedde. Volgens Maurits van Lennep kwamen moeder en dochter af en toe nog wel eens bij 'tante Willet-Holthuysen' op bezoek. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 517, brief 66. Ongedateerde brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David. Bezoekende familieleden met kinderen zouden de aanwezigheid van speelgoed in de boedel van het kinderloze echtpaar Willet-Holthuysen kunnen verklaren (zie Bijlage VIII).

¹¹⁸ Inv.nr SA 55032. Het portret, inclusief lijst f. 342,-, wordt vermeld in het zogeheten schilderboek van J.A. Kruseman, zie Renting/Lipke Deetman 2002, nr 207. Sinds 1932 was het schilderij - met zijn pendant (zie volgende noot) - in bruikleen bij Museum Willet-Holthuysen; in 2005 zijn beide portretten door het echtpaar Meischke-Willet aan het museum geschonken, zie Verslag Gemeentemusea 1932, 1933, 12, Jaarverslag AHM/MWH 2005, 2006, 3 afb.

¹¹⁹ Inv.nr SA 55033. Voor een bedrag van f. 442,- voorkomend in eerder genoemd schilderboek van Kruseman, zie Renting/Lipke Deetman 2002, nr 343.

¹²⁰ 'Staat aantoonende den oorsprong en den aanwas van het finantieel vermogen van den Weledelgeboren Heer Abraham Willet, opgemaakt den 9 December 1844, by gelegenheid van zijn Vijfentwintig Jarig Huwelyksfeest, door zijn Boekhouder J.H. Rocquette'. AHM, Archief MWH.

¹²¹ Ibid. Zo erfde dr Willet in 1829 f. 74.913,- van zijn moeder en in 1833 ontving hij na het overlijden van zijn schoonvader Dirk Swarts een bedrag van f. 181.694,-. Voorts bezat hij obligaties in onder meer de Maatschappij van Weldadigheid, aandelen in een aantal schepen en in de Maatschappij voor Zijdeteelt.

Abraham Willet sr behoorde niet alleen tot de financiële, maar ook tot de culturele elite in Amsterdam. Zo bezat hij een uitgebreide bibliotheek, evenals een schilderijenverzameling van eigentijdse Nederlandse meesters, voornamelijk landschappen en stillevens.¹²² Daarnaast was hij een gedreven amateur-beoefenaar van de dichtkunst, lid van het zoölogisch genootschap Natura Artis Magistra, kortweg Artis, waar ook fameuze muziekavonden werden gegeven, en sinds 1849 lid van Arti et Amicitiae.¹²³ In hetzelfde jaar kondigde dokter Willet om gezondheidsredenen het einde van zijn praktijk aan. Twee jaar later stierf hij; de weduwe Willet-Swarts zou haar man achttien jaar overleven. Zoon Dirk zette de medische traditie in de familie voort. Abraham jr zou geen maatschappelijke carrière maken en was daarmee een buitenbeentje. De meeste verzamelaars in Amsterdam waren in de financiële sector of de koophandel werkzaam.

Op veertienjarige leeftijd deed Willet jr toelatingsexamen voor de Latijnse School, waar hij leerde lezen, schrijven en spreken in Latijn.¹²⁴ Op de universiteit werden de colleges in die taal gegeven, dus wie verder wilde studeren moest over een gedegen kennis ervan beschikken. Van 1844 tot 1851 stond hij ingeschreven als student in de rechtsgeleerdheid aan het hoofdstedelijke Athenaeum Illustre.¹²⁵ Het Athenaeum had geen bevoegdheid om examens af te nemen, daarvoor moesten studenten zich inschrijven aan de universiteit van Leiden of Utrecht. Sommigen, zoals Willet, deden dat alleen in het jaar dat ze examens aflegden.

---

¹²² Na het overlijden van Jacoba Willet-Swarts in 1869 kwamen de schilderijen in het Oudezijds Heerenlogement onder de hamer. Er werden in totaal ruim 100 werken verkocht, vooral landschappen, genretafereelen en stadsgezichten, zie *Catalogus 1869*, nrs 1-98. Eén werk, een jachtstillevens van Arnoldus Bloemers (inv.nr SA 3487), maakt deel uit van het legaat Willet-Holthuysen. *Ibid.*, nr. 2.

¹²³ Over de literaire productie van dr Willet is weinig bekend. In een 'in memoriam' voor zijn neef Jeronimo de Vries, stadsgriffier, letterkundige en kunsthandelaar, wordt hij als letterkundige vermeld, zie Ter Haar 1853, 187. Of Willet jr, net zoals zijn vader, ambities had om zelf te schrijven is niet bekend. Wel onderhield hij zijn leven lang contacten met schrijvers en dichters, onder wie Willem Hofdijk en Johannes Hilman. SAA, toeg.nr 395 (Archief Natura Artis Magistra) inv.nr 2348 en Verslag Arti 1849, 48. Over het muziekleven bij Artis, de ontmoetingsplaats voor 'tout Amsterdam', zie Mehos 2006.

¹²⁴ Voor die tijd zal hij aan de Franse School les hebben gehad. Bij zijn afstuderen aan de Latijnse School, een periode waarover we weinig weten, kreeg hij op 8 maart 1844 een prijsboek met opdracht uitgereikt: M.F. Dandré-Bardon, *Gewoonten der aloude volken; behelzende de godsdienstige burgerlyke en krygsgebruiken der Grieken, Romeinen, Israëlitien en Hebreewen [...]*, 4 dln, Amsterdam 1786 (inv.nr LA 1086). Niet vermeld in Spoelder 2000.

¹²⁵ Zie Te Winkel 1913, 471. Het Athenaeum was de voorloper van de in 1877 opgerichte Gemeente Universiteit, vanaf 1961 Universiteit van Amsterdam geheten. SAA, toeg.nr 282 (Archief Orde der Hoogleeraren van het Athenaeum), inv.nr 10. '1844, A. Willet, vak van studi regten, Keizersgracht bij de Leidsche Straat', gerecenseerd op 22-12-1845, 02-11-1846, 22-10-1847 en 02-10-1848. Voor zijn inschrijving in Leiden, zie Du Rieu 1875, 1338.

In zijn eerste studiejaar volgde Willet colleges in Amsterdam en was hij als rechtenstudent in Leiden ingeschreven.¹²⁶ Zijn studie verliep onregelmatig. Vanaf 1848 wordt zijn naam niet meer in de leerlingenlijsten van het Athenaeum vermeld.¹²⁷ Uitsluitsel geeft de ledenlijst van het studentencorps Ne Praeter Modum (Niet over de schreef), waarvan Willet sinds het begin van zijn studie lid was. In 1852 is zijn naam doorgestreept met de mededeling ‘opgehouden te studeren’.¹²⁸ Er is ongetwijfeld een verband tussen het overlijden van zijn vader in 1851 en de beëindiging van zijn studie. Met zijn aanzienlijke erfdeel kon hij gaan doen wat hij het liefste wilde: kunst verzamelen. Het is duidelijk dat Abraham Willet geen modelstudent was, dit in tegenstelling tot zijn broer die in 1845 cum laude was gepromoveerd.¹²⁹

Behalve van Ne Praeter Modum was Willet lid van enkele andere verenigingen. Hij stond ingeschreven bij Literis et Artibus (Voor de Letterkunde en de Kunsten), waarvan de naam zeker aantrekkingskracht op hem zal hebben uitgeoefend, en bij het in 1841 opgerichte Nos Iungit Amicitia (Ons verbindt de Vriendschap).¹³⁰ Willet zal zich jaarlijks de door het corps uitgegeven *Amsterdamsche Studenten-Almanak* hebben aangeschaft, waarin gegevens van alle docenten en studenten te vinden waren, evenals de colleges, een verslag van het voorgaande studiejaar en de ‘mengelingen’, verhalen en gedichtjes van de studenten zelf. Zijn naam staat in ieder geval van 1845 tot 1850 in de boekjes vermeld, maar bijdragen van zijn hand zijn niet bekend. Opmerkelijk is een artikel in de almanak van 1851 getiteld ‘Meisjens’,

---

¹²⁶ Op het Athenaeum kreeg hij les in logica en psychologie van Petrus Joannes Veth en geschiedenis, Grieks en Latijn van Johannes Bosscha sr. Over Willets studie in Leiden is weinig bekend. In 1844/45 liet hij zich aan de juridische faculteit inschrijven, onder rector Hendrik Willem Tydeman II, zie Van Lieburg/Van Lieburg 1985, 1338. In de museumverzameling, AHM, Archief MWH, berusten vier documenten met betrekking tot Willets studie in Leiden.

¹²⁷ Vanaf 1845/46 bleef Willet bij Bosscha lessen in klassieke (Romeinse) geschiedenis volgen, terwijl hij van Hugo Beijerman onderricht kreeg in de vaderlandse geschiedenis. In het derde studiejaar volgde Willet zijn eerste colleges rechtsgeleerdheid en statistiek bij Cornelis Anne den Tex en rechtsinstelling bij Jacob van Hall. Ook in zijn laatste studiejaar bleef Willet bij genoemde hoogleraren les volgen - bij Den Tex ‘jus naturae’ (geschiedenis van het klassieke recht, strafrecht en Europese politiek) en bij Van Hall ‘de digeris et pandectus’ (over ordenen en uiteenzetten).

¹²⁸ SAA, toeg.nr 1215 (Archief Ne Praeter Modum) inv.nr 42. Ne Praeter had naast de functie van gezelligheidsvereniging, ook een semi-onderwijsstaak. Als nieuweling schreef Willet voor het corps in zijn eerste studiejaar een essay over Tiberius Claudius Nero (keizer Tiberius). Over Ne Praeter, zie Knegtmans 2007, 99, 109.

¹²⁹ Zie Van Lieburg/Van Lieburg 1985, 1326.

¹³⁰ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-c, cahier 3, 204 en 206 (Literis et Artibus). Zie met betrekking tot Nos Iungit Amicitia SAA, toeg.nr 1215 (Archief Ne Praeter Modum), inv.nr 1824, 14-11-1844, de dag waarop Willet bij het gezelschap werd geïntroduceerd door Dirk van Lennep. Daarna moet hij zelf lid zijn geworden, aangezien hij vanaf 1845 zelf introducés meenam. Ibid., op 18-02-1845, 29-12-1845, 22-12-1848, 22-02-1849 en 04-12-1849. Willets studievrienden Koo den Tex, de gebroeders Vriese en Pieter Six waren eveneens lid van Nos Iungit. Over deze vereniging, zie Knegtmans 2007, 109.

waarvan de anonieme auteur zich een halve eeuw later als Maurits van Lennep bekend maakte. Uit een badinerende passage - waarin ene Louise en Bram tot wederzijds ongenoegen met elkaar worden vergeleken - kan worden opgemaakt dat Abraham Willet en Louisa Holthuysen elkaar toen al kenden.¹³¹

Willet onderhield tijdens zijn studiejaren een hartelijke vriendschap met Maurits van Lennep (afb. 1.2).¹³² In zijn memoires schetst deze enkele vermakelijke anekdotes over zijn vriend. Zo placht Bram, zoals hij Abraham noemde, altijd laat naar bed te gaan, meestal niet voor drie uur 's nachts. Om die reden stond hij nooit voor het middaguur op. Vrienden die een overnachtingsadres nodig hadden, konden tot diep in de nacht bij hem thuis aan de Keizersgracht aanbellen. Maurits zelf sliep meer dan eens op de sofa in Willets zitkamer. Als hij 's morgens zijn gastheer wakte, 'dan trof het mij altijd dat hij in zijn overhemd sliep en er dus elken dag een schoon aantrok'.¹³³ Voorts raakte Willet op het Athenaeum bevriend met de broers Willem en Felix Vriese, evenals met Koo den Tex, de latere burgemeester van Amsterdam.¹³⁴ Net als Abraham Willet ontwikkelde Felix Vriese tijdens zijn studietijd een passie voor kunst, die later uitmondde in een kleine verzameling schilderijen van eigentijdse meesters.¹³⁵

---

¹³¹ Zie Van Lennep 1851, 89. 'Een meisje is gaarne geplaagd, al is het ook met een leelijken jongen, hoewel dit niet zeer beleefd is, maar waar een meisje niets van houdt, en waaraan ze groot gelijk heeft, met een ander vergeleken te worden. "He! Vindt ge niet, dat Louise net op onze Bram gelijk". Onwillekeurig kijken Louise en Bram elkander aan, en geen van beide gevoelt zich door de vergelijking gestreeld. O ik heb het zoo dikwijls bijgewoond, dat ouders door diergelijken uitroep, of het hart van den jongeling of dat van het meisje wonden.' Ruim een halve eeuw later gaf Maurits van Lennep enigszins beschaamd toe dat *hij* de schrijver van het stukje was geweest, waaruit zou kunnen worden geconcludeerd dat de passage op zijn vriend en diens latere vrouw betrekking heeft. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-c, cahier 3, 206.

¹³² Van Lennep vermeldt dat Willet hem 'veel vriendschap [had] bewezen'. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 445.

¹³³ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-c, cahier 3, 207. Willet ging in zijn jonge jaren als een 'dandy' gekleed. Het was in de negentiende eeuw gewoonte dat heren, na één dag een overhemd gedragen te hebben, alleen losse boord en manchetten verwisselden. Het hemd zelf hielden ze nog een tijdje aan.

¹³⁴ C.J.A. den Tex, een zoon van de al eerder genoemde hoogleraar. KB, afd. Handschriften, 424 B7. Brief van Daniel Franken aan [?] de Vries, 28-07-1878. Den Tex had naar eigen zeggen weinig op met kunst, zo bleek tijdens zijn burgemeesterschap met betrekking tot de schilderijen in het Trippenhuys: 'maar den Tex is een van die mensen, die, hoewel bekennde aan kunst niets geen verstand te hebben, toch ook op dat punt zijn eigen ideeën wil doordrijven en het niet velen kan, dat een ander er zich mee bemoeit.'

¹³⁵ Over Felix' verzamelactiviteiten is weinig bekend. SAA, toeg.nr 199 (Archief Den Tex en Bondt) inv.nr 16. Brief van Felix Vriese aan Koo den Tex, 09-09-1852, waaruit blijkt dat de familie Vriese de *Tentoonstelling van Levende Meesters* in Den Haag heeft bezocht. Felix had een hoge prijs, een niet nader aangeduid schilderij, op zijn 'rembrandtnommer' gewonnen en vraagt Koo deze op te halen. 'Indien ik meer zoo gelukkig zal zijn, dan zal ik na verloop van tijd een fameus cabinet van schilderijen krijgen.' In 1895 liet de weduwe Vriese-Schiff 23 schilderijen na aan de Vereeniging tot Vorming van een Verzameling van Hedendaagsche Kunst te Amsterdam. Schriftelijke mededeling van Cornelia Fanslau, historica te Berlijn, 04-05-2009. De vroegere studievrienden Felix en Abraham behoorden in 1874 tot de oprichters van genoemde vereniging.

Hoewel directe bronnen ontbreken, is het niet ondenkbaar dat de kunstliefde van beide jongheren is gestimuleerd door Johannes Bosscha sr., hoogleraar geschiedenis aan het Athenaeum.¹³⁶ Deze zette zich vanaf zijn benoeming aan het Athenaeum in 1838 vol overgave in voor de eigentijdse kunst. Bosscha constateerde een leemte in het kunstonderwijs, het ontbrak volgens hem aan goed onderricht in de historieschilderkunst. Om in deze onbevredigende situatie verbetering te brengen gaf hij regelmatig lezingen over historische onderwerpen, ‘toegepast op het gebied der schoone kunsten’, die druk werden bezocht, ook door studenten.¹³⁷

Na de beëindiging van zijn studie verbleef Willet diverse malen in Parijs, de onbetwiste kunsthoofdstad van Europa in die tijd.¹³⁸ Informatief in dit verband is een passage in de memoires van Maurits van Lennep. In de zomer van 1856 was Willet in Parijs en Fontainebleau, niet ver van het kunstenaarsdorp Barbizon, waar zijn vriend hem opzoekt. Eerst liet Abraham hem het keizerlijke paleis en de tuinen zien. Vervolgens maakten ze een rijtoer en een wandeling die iedere liefhebber van het landschap in die omgeving toen ondernam. In het bos van Fontainebleau bezochten ze dezelfde schilderachtige boomgroepen en rotsformaties, zoals de ‘Gorges Franchard’ en omgeving, die de inspiratiebron vormden voor de toen in Barbizon werkende schilders en fotografen.¹³⁹ De volgende dag keerde Van Lennep terug naar Parijs, Willet bleef nog wat langer in Fontainebleau. Gezien de interesse die de jonge kunstliefhebber op dat moment voor eigentijdse schilderkunst had, is het

---

¹³⁶ Bosscha was lid van *Arti et Amicitiae*, de Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen en *Artis*. Tevens ijverde hij voor de oprichting van standbeelden en gedenktekens, en werd door zijn inspanning de prentenverzameling van het Rijksmuseum (in het Trippenhuys) eens per week opengesteld voor leerlingen van de tekenacademie. Daarnaast had hij zitting in de raad van bestuur van de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten. In deze hoedanigheid wilde hij ‘krachtig arbeiden in het belang der kunst’. Knoop 1875, 30.

¹³⁷ *Ibid.*, 30-31. Daarnaast brachten studenten van het Athenaeum regelmatig een bezoek aan *Arti et Amicitiae*, waar zij in contact kwamen met schilders, schrijvers en journalisten, zie Knegtman 2007, 111.

¹³⁸ Willets toekomstplannen werden niet doorkruist door militaire dienst. Dankzij broederdienst van Dirk hoefde hij niet onder de wapenen. Een pikant detail is, dat deze zelf ook niet in dienst blijkt te zijn geweest, maar zich tegen betaling door remplaçanten had laten vervangen, een destijds gebruikelijke gang van zaken onder welgestelde jongelieden. SAA, toeg.nr 5182 (Archief afd. Militaire Zaken), inv.nr 4098, nr 4439, inv.nr 4102, nr 4527 en inv.nrs 4106, 5080.

¹³⁹ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-v, cahier 20, 1635-1636. Aan het eind van de middag ‘in een open rijtuig naar de Vallée de la Saule [Solle] gereden, waar wij uitstapten en het dal doorwandelden. Het was om flauw te vallen van de hitte maar anders heel mooi; la roche gai venue, le rendez-vous des artistes, la roche des deux soeurs enz. Wij verlieten de vallei bij de fontein de la Sanguinède waar het rijtuig ons afwachtte en door het bosch bracht naar den eik die 26 voet omvang heeft en naar den andere die 105 voet hoog is (le bouquet du roi); vandaar naar de Gorges de Franchard (rocher des Hermites, roche qui pleure, roche qui fait le chapeau en roche qui fait le lion)’. Voor een kaartje met de landschappelijke bezienswaardigheden in de omgeving van Fontainebleau, zie Sillevius/Kraan 1985/86, 6. Over het negentiende-eeuwse kunsttoerisme aldaar, zie Georgel 2007.

moeilijk voor te stellen dat hij toen geen bezoek aan de beroemde kunstenaarskolonie in Barbizon zou hebben gebracht.

Bekend is dat Willet, die zijn vermogen door zijn broer Dirk liet beheren, op grote voet leefde en regelmatig in financiële nood verkeerde (afb. 1.3).¹⁴⁰ Volgens Maurits was zijn vriend 'goedhartig, maar verkwistend en koopziek, zoodat hij om de twee jaar failliet ging.'¹⁴¹ Kunst was niet het enige waar Willet geld aan uitgaf. Van Lennep vertelt dat hij zich als een 'dandy' kleepte en wanneer hij in Parijs was, huurde hij 'magnefiek gemeubileerde kamers', waar zijn vrienden altijd welkom waren (afb. 1.4).¹⁴² Uit dezelfde bron wordt duidelijk dat Willet in de Franse hoofdstad in gezelschap verkeerde van schrijvers en dichters - 'rijke Poëten' zoals Van Lennep hen noemt - en damesbezoek ontving. Kunstschilders zullen eveneens tot zijn kennissenkring hebben behoord. Van Charles Bouchez, een genreschilder die ook enige tijd in Nederland werkzaam was, is dit in elk geval zeker.¹⁴³

---

¹⁴⁰ SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr J. Commelin) inv.nr 19863, 'Akte van machtiging', 01-08-1851. Dirk Jacob fungeerde als vertrouwensman voor zijn jongere broer en hij regelde zijn financiële zaken.

¹⁴¹ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 446. Het woord 'failliet' dient hier niet letterlijk te worden genomen, omdat Dirk steeds op tijd een financieel vangnet voor zijn broer spande. Overigens hadden Maurits en David van Lennep ook commentaar op het bestedingspatroon van Abrahams moeder en zuster Kee. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 268. Brief van Willem van Lennep aan zijn ouders, 07-08-1857. 'Mevr. Willet, die zaterdag met haar rijtuig op Scheveningen gaat, waar zij bij groot geluk, twee kamers gevonden heeft. Dat zal wel weer een fortuin geld kosten.' Ibid., inv.nr 517, briefnr 15. Brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David, 28-01-1889. 'Van Kee verneem ik nooit iets, maar ik vraag mij dikwijls af hoe haar fortuin toelaat dat zij een huis te 's Hage heeft en dan nog reizen betalen kan hetzij naar Parijs of naar de dure Riviera, terwijl zij geloof ik ook liever rijdt dan loopt'.

¹⁴² SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 450. Van Lennep komt in dit verband te spreken over het uiterlijk van Willem Berg, een gemeenschappelijke studievriend. 'In zijn kleedgedrag trachtte hij Bram na te bootsen en zijne rekeningen bij de wed. v. der Hulst, die dassen, spelden, boorden en stokken verkocht, en bij de kleermakers Hart en Bodenheimer waren hoog.' Algemeen 1853-1854, respectievelijk 101 (Wed. C. van der Hulst), 84 (H.N. Hart) en 20 (C.M. Bodenheimer). Van Willets kleding is mogelijk alleen een zwarte hoge hoed in de museumverzameling overgeleverd (inv.nr KA 7745). Volgens Van Lennep bezat zijn vriend ook een witte 'cilinderhoed'. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 449. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 518. Brief van H.S.W. van Lennep-Röell aan haar zoon Maurits, 10-06-1856, waarin laatstgenoemde op het punt staat naar Parijs te vertrekken. 'Bram Willet zult gij ook wel opzoeken. Papa is bekommerd hoe gij met geld zult doen, daar gij geen krediet op P[arijs] hebt maar David stelt hem gerust met te zeggen dat die zaak zich wel vinden zal, Six en Willet zullen je niet in verlegenheid laten'. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 268. Brief van Maurits van Lennep aan zijn ouders, 02-08-1856, waarin hij hen bericht over zijn verblijf in Parijs. 'Thans ben ik op een van de vijf magnefiek gemeubileerde kamers [3, Rue de la Grange Batelière] van Bram Willet gelogeed'.

¹⁴³ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 268. Brief van Maurits van Lennep aan zijn ouders, 02-08-1856. 'Bram Willet zal ik wel niet veel zien ofschoon ik naast zijn kamer slaap, daar hij of in bed ligt, of, als hij uit is, met de rijke Poëten omgaat'. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-t, cahier 20, 1602. 'Niet weinig ontstelde ik toen ik eens op een avond t'huis komende, een jonge, magerige vrouw in het salon vond zitten, die zeer op haar gemak scheen. Toen Bram t'huis kwam deelde hij mij mede dat zij zijne maitresse niet was, maar dat hij haar bij zich genomen had omdat hij het iets vreselijks vond alleen te zijn, en zij, al ware 't dan ook in schijn, hem affectie betoonde'. De eerder genoemde Willem Berg woonde in Parijs samen met een minnares die - omdat zij ouder was dan hij - door Willet spottend 'de tante van Berg' werd genoemd. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 541-i, cahier 5, 450. Daarnaast verhaalt Van Lennep van een diner in

Willet lijkt in deze jaren sterk beïnvloed door het dandyisme zoals beschreven en in de praktijk gebracht door Charles Baudelaire, een decadente levenshouding die aantrekkingskracht uitoefende op hiervoor ontvankelijke rijke, en van werken vrijgestelde jongelui.¹⁴⁴ Hun zucht naar schoonheid richtte zich niet alleen betrekking op uiterlijkheden als kleding en accessoires, maar evenzeer op kunstuitingen van uiteenlopende aard. Er blijft in dezen nog veel te onderzoeken, maar gesteld kan worden dat Willet in Parijs het zorgeloze en onconventionele leven van de ‘bohème doré’ leefde.

In Amsterdam zal zijn leven geregelder zijn verlopen, al was het maar omdat hij nog thuis bij zijn moeder woonde; zijn broer en zusters waren inmiddels getrouwd.¹⁴⁵ In de tijd dat Willets jeugdvriendschappen door huwelijken minder werden, bouwde hij zijn netwerk in het kunstcircuit op. Eerst als koper van eigentijdse kunst waarbij hij kennis zal hebben gemaakt met kunstenaars en kunsthandelaren. Korte tijd later legde hij contacten in oudheidkundige kringen, die overigens meer dan eens met de artistieke overlaptten.

De vroegste passie van Willet gold de moderne Franse schilderkunst, in het bijzonder de School van Barbizon. Binnen enkele jaren moet hij een verzameling van tenminste 50 schilderijen bijeen hebben gebracht, waaraan hij, te oordelen naar het feit hij deze collectie in 1858 in Parijs liet veilen, maar kort plezier heeft beleefd.¹⁴⁶ Met deze voorkeur was Willet - samen met de oudere Amsterdamse collectioneur Carel Joseph Fodor - één van de eersten die in Nederland eigentijdse meesters op een dergelijke schaal verzamelden.¹⁴⁷ Waarschijnlijk kocht hij een deel van zijn schilderijen op veilingen in de Franse hoofdstad en direct van

---

het appartement van Willet waarbij onder anderen Bouchez en zijn echtgenote aanwezig waren. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-t, cahier 20, 1632.

¹⁴⁴ Mogelijk doelde Van Lennep met zijn ‘rijke poëten’ op literatoren als Baudelaire en Flaubert. Baudelaire was zelf een prominent vertegenwoordiger van een ‘dandy’ en hij publiceerde over het fenomeen, zie ‘Le peintre de la vie moderne’, *Figaro*, 26/29-11 en 03-12-1863, geciteerd naar Sillevius 2006, 93. In het meer burgerlijke Nederland bestond weinig begrip voor particuliere passies voor schoonheid, iets dat Willet aan den lijve moet hebben ondervonden, te oordelen naar het voorwoord dat Daniel Franken in de in 1896 verschenen catalogus van de bibliotheek van zijn overleden vriend schreef: ‘Notons encore, toujours pour la gloire de mon ami Willet ceci: qu’il a été amateur et collectionneur dans un temps, qu’en Hollande on considérait son amour pour les belles choses, comme une douce folie’, zie Coenen 1896-a, ‘Voorwoord’, ongep.

¹⁴⁵ Willet vergezelde zijn moeder regelmatig op buitenlandse reizen en avondjes uit in de stad. SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nr 17: ‘1852. Reis naar langs den Rijn, Coblenz tot Maintz over Frankfort naar Baden Baden & Straatsburg na Parijs’, 4, 5, 14, 15, 16. SAA, toeg.nr 119 (Archief Den Tex Bondt), inv.nr 15A, briefnr 200. Brief van Anna den Tex-Vriese aan haar echtgenoot Koo den Tex, 18-02-1855.

¹⁴⁶ Over de School van Barbizon en Nederland, zie diverse bijdragen in Sillevius/Kraan 1985/86. Catalogue 1858. Blijkbaar werden niet alle schilderijen in 1858 geveild, aangezien enkele jaren later in Amsterdam nog een aantal werken uit Willets vroegste schilderijenverzameling onder de hamer kwam, zie Catalogus 1860-a t/m -c, Catalogus 1861-a.

¹⁴⁷ Over Fodors verzamelactiviteiten, zie verschillende bijdragen in Reichwein/Bergvelt/Wieringa 1995.

kunstenaars.¹⁴⁸ Of hij dit persoonlijk deed of via een kunsthandelaar die goed van de laatste ontwikkelingen op de hoogte was, valt niet te achterhalen. Een ander deel kan hij in Nederland hebben gekocht bij makelaars en kunsthandels die Frans werk in voorraad hadden, zoals Buffa, Van Gogh, Lamme, Van Pappelendam en De Vries. Daarnaast konden Hollandse kunstliefhebbers al vanaf de jaren veertig van de negentiende eeuw kennismaken met het werk van Franse schilders op de zogeheten *Tentoonstellingen van Levende Meesters*. Bekend is dat Willet in 1854 zelf drie schilderijen naar de Amsterdamse editie van deze tentoonstelling inzond (zie Bijlage IV).¹⁴⁹ Waarom hij zijn collectie moderne schilderkunst - over de samenstelling waarvan in het volgende hoofdstuk meer - liet veilen is niet met zekerheid te zeggen. Ruimtegebrek in zijn ouderlijk huis heeft mogelijk een rol gespeeld, maar het kan ook zijn dat hij zich op een nieuw verzamelgebied, zoals oudheden ofwel antiquiteiten, wilde richten en daarvoor geld nodig had.¹⁵⁰

Al in de jaren vijftig verbreedde Willet zijn interesse. Behalve op eigentijdse schilderkunst, legde hij zich toe op het verzamelen van zowel schilderijen van oude meesters als van antieke voorwerpen. Zijn vroegst gedocumenteerde verwerving op eerstgenoemd gebied dateert uit 1855 en had betrekking op twee werken van Hollandse meesters uit de zeventiende eeuw, waaronder een groepsportret van een telg van de Haarlemse schildersfamilie De Grebber (zie hoofdstuk 2, afb. 2.6).¹⁵¹ Omstreeks dezelfde tijd moet Willet ook zijn eerste aankopen op het gebied van oudheden hebben gedaan, een verzamelgebied in opkomst. De belangstelling voor historische voorwerpen bestond weliswaar al langer, maar onderging een enorme stimulans door de oplevende interesse in het nationale verleden na de afscheiding van België en de Tiendaagse Veldtocht (1830/31), spraakmakende inzendingen naar Wereldtentoonstellingen - een nieuw fenomeen - en

---

¹⁴⁸ Zoals gesteld in Loos 1988/89-a, 202.

¹⁴⁹ Deze moderne kunsttentoonstellingen werden geïnitieerd door koning Lodewijk Napoleon en later werden ze om het jaar in Amsterdam en Den Haag georganiseerd, later ook in Rotterdam, zie Bergvelt 2007. Het waren verkoopexposities, waar binnen- en buitenlandse kunstenaars op uitnodiging van een speciale commissie aan konden deelnemen. De schilderijen werden of door de schilder zelf, of door een handelaar ingezonden. Daarnaast waren er particulieren die werk - dat vanzelfsprekend niet te koop was - in bruikleen gaven, onder wie Willet. Over tentoonstellingen in de eerste eeuwhelft, zie Hoogenboom 1993, 147-153 en over de *Tentoonstellingen van Levende Meesters* in de periode na 1850, zie Stolwijk 1995 en Stolwijk 1998, [131]-160.

¹⁵⁰ Hoeveel de veiling heeft opgebracht is niet bekend. In de archieven van de Parijse veilingmeesters, de 'commisaires-priseur', zijn met betrekking tot bedoelde veiling geen gegevens teruggevonden.

¹⁵¹ Willet kocht beide werken voor f. 75,- samen op de veiling Beudeker te Amsterdam. Catalogus 1855, nrs 25 (Van Everdingen), 33 (De Grebber). Bij een latere restauratie is het zwaar overschilderde doek, dat Willet in 1874 aan het Stedelijk Museum in Alkmaar zou schenken, van zijn latere overschilderingen ontdaan. Voor afbeeldingen van het schilderij vóór en na de restauratie, zie De Vrij 1996, 3 afb. 1, 9 afb. 9. Over de opmerkelijke geschiedenis van het doek en een uitvoerige herkomstvermelding (echter zonder vermelding van de veiling Beudeker), zie Ibid., in het bijzonder 11 noot 21.

moderne reproductietechnieken als lithografie en fotografie. Of Willet de Parijse Wereldtentoonstelling van 1855 heeft bezocht is niet bekend, maar zeer wel denkbaar. Hetzelfde geldt voor het in 1844 geopende Musée d'antiquités nationales in de Franse hoofdstad, dat een bezienswaardigheid van de eerste orde was.¹⁵²

In 1858 vonden in Amsterdam twee gebeurtenissen plaats die richting zouden geven aan Willets activiteiten op cultureel gebied, namelijk een oudheidkundige tentoonstelling in *Arti et Amicitiae* en de hieruit voortvloeiende oprichting van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. De expositie in *Arti* was de tweede in een reeks die tot de jaren tachtig van de negentiende eeuw met veel succes zou worden georganiseerd (afb. 1.5).¹⁵³ Weliswaar nam Willet onder de bruikleengevers een bescheiden plaats in - van de ruim 2500 catalogusnummers waren er maar twee, een stoel en een kist, van hem - maar aangenomen mag worden dat hij zich door deze tentoonstelling gestimuleerd voelde tot meer aankopen.¹⁵⁴ Eén jaar na de expositie in *Arti* kocht hij op de veiling van de verzameling Moyet in Amsterdam twee wapens in Byzantijnse stijl, zes rijk gedecoreerde, dus dure, steengoed kruiken en pullen uit de zestiende eeuw en twee glazen, waaronder een grote, door Jacob Sang gegraveerde, dekselbokaal.¹⁵⁵ Hiermee was weliswaar de basis gelegd voor zijn in de jaren zestig explosief groeiende verzameling oudheden, maar uit het gegeven dat geen van de op deze veiling gekochte voorwerpen deel uitmaken van het legaat Willet-Holthuysen en het Sangglas zich al sinds 1869 in het British Museum bevindt, mag worden geconcludeerd dat ook dit collectieonderdeel, evenals zijn eigentijdse schilderijen, een fluctuerend karakter bezat. Het is denkbaar dat Willet - als zich een gunstige gelegenheid voordeed - optrad als een 'gentleman dealer' die even gemakkelijk verkocht als kocht. Dit impliceert dat hij zijn verzameling ook als een vorm van belegging zag.¹⁵⁶

Zoals gezegd vormde de expositie van 1858 in *Arti* de directe aanleiding voor de oprichting van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap door een vijftigtal 'minnaars van

---

¹⁵² Het Musée d'antiquités nationales, het huidige Musée de Cluny, was een schepping van Alexandre du Sommerard, archeoloog en pionier-verzamelaar van Franse kunst en artefacten uit de Middeleeuwen en de Renaissance. In 1844 nam de Franse staat zijn privé-museum over.

¹⁵³ Zie Van der Hout 1989, 142-143, een opsomming waarin de zilverexpositie van 1880 ontbreekt.

¹⁵⁴ Zie Catalogus 1858, nrs 685, 718. De kist (inv.nr KA 3088) rust op een los, niet bijbehorend onderstel, zie Duinker 1988/89, 220 afb. 21. De notenhouten stoel met 'gebeeldhouwden rug en bekleede zitting' (inv.nr KA 3054) werd kort na de expositie in een plaatwerk beschreven en afgebeeld, zie Van der Kellen 1861, 46 Pl. LXXXVIII.

¹⁵⁵ Zie Catalogue 1859, nrs 709, 710, 902, 903, 907, 914, 915, 920, 937, 941.

¹⁵⁶ 'Als de prijzen snel stijgen, zijn er immer verzamelaars die winst nemen', zie Van Dam 1992, 11, waar ook Willet wordt genoemd.

kunst en wetenschap’, onder wie Willet.¹⁵⁷ Het initiatief werd genomen door een kleiner gezelschap dat op 8 juli van dat jaar ten huize van jhr Jan Six, Herengracht 509-511, bijeen was gekomen. Willet, die niet tot deze kerngroep behoorde, is mogelijk kort daarop door bevriende relaties als Jacob van Lennep, Schwartze of David van der Kellen jr uitgenodigd om tot het gezelschap toe te treden. Wie dat vóór eind oktober deed, zou als mede-oprichter geboekstaafd worden. Willet zal - evenals het grootste deel der intekenaren - van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt. De oprichters stelden zich ten doel de kennis van oudheden te bevorderen, ‘inzonderheid als bronnen voor Geschiedenis, Kunst en Nijverheid’. Middelen om dit te bereiken waren het verzamelen en exposeren van historische voorwerpen, wat in de praktijk neerkwam op het stichten van een museum.¹⁵⁸ Daarnaast belegde men regelmatig ledenbijeenkomsten om tot vermeerdering van kennis over oudheden te komen, de zogeheten kunstbeschouwingen - een bezigheid die aansloot bij een al bestaande traditie.¹⁵⁹ Op beide gebieden zou Willet activiteiten ontplooiën, maar eerst zou hij in het huwelijk treden.

Een kunstminnend echtpaar, 1861-1874

Op 17 juli 1861 trouwde Abraham Willet met Sandrina Louisa Geertruida ‘Louisa’ Holthuysen.¹⁶⁰ De echtelieden waren op dat moment allebei 36 jaar oud, maar zeker is dat ze elkaar al sinds 1852 kenden. In dat jaar trokken de families Holthuysen en Willet in het Duitse kuuroord Baden Baden enige tijd samen op.¹⁶¹ In hoeverre Abraham Willet bij deze gelegenheid al ‘vues’ op de toen 28-jarige Louisa had valt uit de bronnen niet op te maken,

---

¹⁵⁷ Over de oprichting en de beginjaren van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, zie Hudig 1933, Heijbroek 1995-a, 9-11. Vergeleken met andere geleerde genootschappen waar afkomst en religie zwaar telden, kan het genootschap van de beginjaren worden gekarakteriseerd als een progressieve vereniging waar ook rooms-katholieken, joden en kunstenaars welkom waren, zie Bergvelt 2010.

¹⁵⁸ Bij eventuele opheffing van het genootschap zou de eigen verzameling aan de stad Amsterdam worden overgedragen. RMA/KOG, Archief KOG, ‘Voorlopig Reglement’, 19-07-1858.

¹⁵⁹ Over kunstbeschouwingen in de achttiende en negentiende eeuw, zowel thuis bij particuliere verzamelaars als in genootschapsverband, zie Plomp 2001, 101-104. Zie ook Niemeijer 1980, 106 afb. 48 (Cornelis Ploos van Amstel), Van der Heijden 1987, 76-77 afb. (Felix Meritis).

¹⁶⁰ SAA, BS, H. 1861, dl 6, 65v. Getuigen van de bruidegom waren zijn broer Dirk Jacob en Jacob Carel Willem ter Meulen, Willets zwager. Voor Louisa waren tegenwoordig Pieter Constantijn Gülcher en Jean Theophile Leotard, respectievelijk assuradeur en consul van Zwitserland, beiden waarschijnlijk nog bekenden van haar vader. Over het geslacht Holthuysen zijn geen genealogische gegevens gepubliceerd, ook niet in Holthuisen 1994. Divers familiedrukwerk bevindt zich in het CBvG, nrs VFADNL 050273, VFDRNL 031170.

¹⁶¹ Wat impliceert dat beide families elkaar ook al in Amsterdam moeten hebben gekend. In 1852 verbleven Abraham en Dirk Willet met hun moeder in Baden Baden. SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nr 17, 4, ‘Met L. om 7 uren gewandeld en ontmoet de Hren Willet.’, 5, ‘Om 12 uren een visite gehad van den Hr Willet.’, 14, ‘Avonds in de [kuur]zaal en de familie Willet was met ons.’ en 15, ‘Avonds met L. een visite gemaakt bij de familie Willet’. Zie ook Vreeken 2007, 96.

maar het is zeer wel denkbaar. De zuinige en statusgevoelige Holthuysen zal geen voorstander zijn geweest van een verbintenis van zijn dochter met Willet, hoezeer hij diens familie ook zal hebben geacht. Een toekomstige schoonzoon die geen - want niet aan een ordentelijke betrekking ontleend - maatschappelijk aanzien genoot, van tijd tot tijd een bohémienachtig leven in Parijs leidde en een kwistige hand van uitgeven had, was voor hem geen aangenaam vooruitzicht. Louisa zal zich bij haar vaders wil hebben neergelegd, maar na diens overlijden in 1858 stond niets een hernieuwde toenadering in de weg. Deze kan mede zijn gearrangeerd door de moeder van Willet, die op vertrouwelijke voet met Louisa verkeerde.¹⁶²

De karakters van de jonggehuwden verschilden sterk. Hij was een levensgenieter en verkeerde graag in gezelschap. Zij was een wat afstandelijke vrouw - volgens familieoverlevering op het stugge af - met een passie voor huisdieren.¹⁶³ Een portretminiatuur toont een nog jonge Louisa, liefkozend streelt ze een hondje, een van de vele troeteldieren waarmee ze zich haar leven lang omringde (afb. 1.6).¹⁶⁴ Over haar eigen karakter zei ze: 'ik haat alle stijfheid & etiquette maar ook bemin ik geen familiariteit'. Deze gereserveerdheid is, zo men wil, af te lezen van een foto van enkele jaren na de bruiloft.¹⁶⁵ Het huwelijk bleef kinderloos. Waren man en vrouw in veel opzichten elkaars tegenpolen, hun belangstelling voor kunst hadden ze gemeen. Dat deze gedeelde passie en de geregelde omgang met kunstenaars in de stijf-deftige Amsterdamse 'monde' op weinig begrip kon rekenen, heeft ertoe bijgedragen dat het echtpaar Willet-Holthuysen daar als excentriek bekend stond.

---

¹⁶² Tijdens haar verblijf in 1858 in Brussel vroeg Louisa Holthuysen aan de weduwe Willet-Swarts of zij haar in de Belgische hoofdstad gezelschap wilde komen houden, wat deze na de nodige correspondentie uiteindelijk niet deed. AHM, Archief MWH, '1858. Reis naar Brussel' (inv.nr A 56345), 6, 11, 15, 24. Dat het huwelijk niet zonder affectie was, wat regelmatig wordt gesuggereerd, kan worden afgeleid uit een opmerking van kunsthandelaar C.M. van Gogh aan Maurits van Lennep, na het overlijden van Willet in 1888. Volgens Van Gogh, die de begrafenis had bijgewoond, was 'zijne vrouw nog altijd zeer aan hem gehecht'. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 517, briefnr 14. Brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David, 23-11-1888. Over het huwelijk, vooral het seksuele aspect ervan, is naar aanleiding van Coenens roman veel gespeculeerd, maar niemand weet er het zijne van.

¹⁶³ De karakterschetsen zijn mede gebaseerd op mondelinge en schriftelijke informatie, verkregen van mw A. Meischke-Willet (achterkleindochter van Dirk Willet, Abrahams broer), S. Kleinjan (kleinzoon van Jeannette van Voorst Evekink-Willet, dochter van Dirks zoon Marius), alsmede W.F. Janssen van Raay en mw J.C. de Ruiters-Peltzer (beiden nazaten van L.W. Roijen-Holthuysen, nicht van Louisa Willet-Holthuysen).

¹⁶⁴ Zie Vreeken 2005. Toen één van haar hondjes in 1839 in Parijs overleed, werd hij door het bekende preparateursbedrijf Verreaux opgezet en in een kistje naar Amsterdam meegenomen, zie Vreeken 2007, 84. In een latere bron komt een anonymus aan het woord. 'Wie die dieren niet aanhaalde en niet lief met hen was, kon volgens haar geen goed mensch zijn'. 'Inlichtingen in zake de erfenis Mevrouw Willet', ongedateerde verslaglegging [1895]. Coll. mw J.C. de Ruiters-Peltzer, een nazaat van L.W. Roijen-Holthuysen, wier zoon in 1895 vergeefs heeft getracht het testament van zijn tante aan te vechten. Kopie in AHM, Archief MWH.

¹⁶⁵ AHM, Archief MWH, '1858. Reis naar Brussel' (inv.nr A 56345), 13. Voor genoemde foto, zie Vreeken 2002, 21 afb. 5.

Louisa was op 28 november 1824 in Amsterdam geboren als enig kind van Pieter Gerard Holthuysen, koopman in Engelse steenkool en vensterglas, en Sandrina Louise Lepeltak, dochter van houthandelaar Jean Lepeltak (zie Bijlage III).¹⁶⁶ Over haar jeugd is weinig bekend. Haar vader had fortuin gemaakt in de steenkolenhandel, ‘booming business’ ten tijde van de opkomende stoomtractie. Hij rentenierde en liet zijn zaken door waarnemers behartigen.¹⁶⁷ Louisa had, net als haar vader, een sterk religieus besef. In 1844 deed ze in de Engelse Episcopale Kerk aan de Groenburgwal haar ‘full communion’ bij dominee Jamieson, met wiens dochter ze bevriend was.¹⁶⁸ Zij groeide op in het huis Keizersgracht 611, waarna het gezin achtereenvolgens naar verschillende adressen aan de Herengracht verhuisde.¹⁶⁹ Of ze gouvernantes had of naar kostschool ging is niet bekend, haar opvoeding zal ze goeddeels van haar vader hebben gekregen en wel voornamelijk op reis.

Vader Holthuysen had een passie voor reizen, dit in tegenstelling tot zijn echtgenote. Niettemin trok het gezin tussen 1833 en 1856 elk jaar in gezelschap van personeel en hondjes per rijtuig, trein en schip door grote delen van Europa. Nauwgezet noteerde Holthuysen zijn

---

¹⁶⁶ SAA, BS, G. 1824, dl 9 fol. 103v. Gedoopt 16-01-1825 in de Westerkerk te Amsterdam. Louisa zag het levenslicht in Keizersgracht 762. Het in Willet 1931/32, 362 vermelde geboortjaar 1828 is onjuist. Dat de families Holthuysen en Lepeltak zeer vermogend waren, moge onder meer blijken uit de bestelling van zilveren gerei bij de fa Bennowitz & Bonebakker, ter gelegenheid van het huwelijk van Louisa's ouders in 1811, zie Van Benthem 2005, 44, 203, 384, 397 en Van Benthem 2007, 103-104. Zie ook Vreeken 2000 en Vreeken/Den Dekker 2003, nrs 128, 130.

¹⁶⁷ De vroegste vermelding van de firma dateert uit 1762. ‘Contract tusschen de heeren Daniel Willem Kooning en Jan Pieter Holthuysen’ (over het aangaan van een compagnieschap van negotie met betrekking tot het kopen en verkopen van steenkolen), 08-01-1762. SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr J. de Bruyn), inv.nr 14075, aktenr 1837. Met dank aan Hans Jutte, amateur historicus te Amsterdam. Dat zoon Pieter Gerard Holthuysen zaakwaarnemers had, blijkt uit correspondentie die hij tijdens zijn vele Europese reizen met hen voerde. SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nrs 1-19A, passim. Opmerkelijk is dat Holthuysen niet behoorde tot de hoogstaangeslagenen van Nederland, zijn naam komt althans niet voor in Van der Burg/Ten Houte de Lange 2004.

¹⁶⁸ Onder Jamiesons leiding werd de English Episcopal Church in Amsterdam ‘popular amongst Dutch gentry with whom through trade or society links with England found being associated with the Episcopal Church a feather in their cap’. Dit zal ook op Holthuysen van toepassing zijn geweest, die immers steenkool uit Engeland importeerde. Schriftelijke mededeling van Mark Collinson, Chaplain Christ Church Amsterdam South, 20-08-2009. Daarnaast was het op lange Europese reizen handig dat de zondagse eredienst in een Engelstalige protestantse kerk kon worden gevolgd - van het katholicisme moest de familie Holthuysen niets hebben. In het AHM, Archief MWH, bevindt zich een aantal documenten dat naar de godsdienstigheid van Louisa verwijst. In het zogeheten kleine fotoalbum van Louisa Willet-Holthuysen zijn foto's van vader en dochter Jamieson gestoken (inv.nr FA 1333, respectievelijk nrs 9 en 8).

¹⁶⁹ Het gezin Holthuysen-Lepeltak bewoonde in de jaren dertig Keizersgracht 697, dat omstreeks 1820 door Jan Coen Holthuysen, een broer van Louisa's vader, was gekocht, zie Dudok van Heel 1988, 11. Omstreeks 1841 verhuisden de Holthuysens naar de Herengracht waar achtereenvolgens de percelen 481 (tot 1856), 551 (1856/57) en 605 (1857) werden betrokken, zie Wijnman/Roosegaarde Bisschop 1976, respectievelijk 328, 356 en 376-378.

indrukken in een reeks cahiers.¹⁷⁰ Uit de schriftjes wordt duidelijk dat de reizen deel uitmaakten van de opvoeding van zijn dochter - als een negentiende-eeuwse ‘grand tour’ voor jongedames. Holthuysen bracht Louisa liefde bij voor beeldende kunst, theater en literatuur. Daarnaast gaf hij haar godsdienstles en leerde ze van hem boekhoudkundig inzicht, nodig om het familievermogen dat haar later zou toevallen op een verantwoorde wijze te beheren. Voorts beheerste zij de Franse, Engelse, Duitse en Italiaanse taal en kon ze pianospelen, dansen en paardrijden.

In gezelschap van haar vader bezocht Louisa de belangrijkste Europese openbare kunstverzamelingen, van Brussel tot Napels en van Wenen tot Parijs.¹⁷¹ Wanneer de familie voor langere tijd in Rome verbleef, verkeerde men met daar werkende Nederlandse en Duitse kunstenaars, onder wie Cornelis Kruseman en Abraham Teerlink. De zuinige Holthuysen kocht echter geen werk van hen, want dat vond hij ‘hoewel fraay ons wat duur’, wat niet wegnam dat tussen de echtparen Holthuysen-Lepeltak en Teerlink-Muschi een hechte vriendschap ontstond.¹⁷² De heren gingen regelmatig de stad in om Romeinse oudheden te bekijken en de dames legden over en weer visites af. Op oudejaarsavond 1840 kwamen Teerlink en zijn veel jongere echtgenote, de uit Siena afkomstige schilderes Anna Muschi, dineren in het Romeinse appartement van de Holthuysens.¹⁷³ Tijdens de terugreis naar Nederland zag de toen zestienjarige Louisa in Parma een schilderij van Muschi dat zó veel indruk op haar maakte dat ze de kunstenaar er na thuiskomst per brief mee complimenteerde.¹⁷⁴

Veel kunstgenot beleefde Louisa’s vader aan de neo-classicistische marmersculpturen van Antonio Canova en Bertel Thorvaldsen, evenals aan het religieus geïnspireerde werk van

---

¹⁷⁰ SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nrs 1-19A. Tussen 1833 en 1856 maakte P.G. Holthuysen ten minste zeventien reizen door Europa, die van een paar maanden tot soms meer dan een half jaar duurden, zie Van Hattum 1984, Vreeken 2007.

¹⁷¹ Voor enkele voorbeelden, zie Vreeken 2007, 93-95.

¹⁷² Ibid., 93.

¹⁷³ Ibid., 89. Een tijdgenoot, de letterkundige J.J.F. Wap, omschreef Teerlinks woning als een verzamelplaats ‘van de beschaafde Romeinsche wereld, en van de aanzienlijkste vreemdelingen.’, geciteerd naar Te Rijdt 1997, 206. Over het excentrieke echtpaar Teerlink-Muschi, zie Ibid.

¹⁷⁴ Ongedateerde brief (kladversie) van Louisa Holthuysen aan Anna Mucci [Muschi] te Rome. De brief moet, zo valt uit een aantal zaken op te maken, in het late voorjaar van 1841 zijn geschreven. AHM, Archief MWH. Met dank aan Ansjie Weima, vertaalster Italiaans te Aalsmeer. Navraag bij de Galleria Nazionale in Parma of zich daar werk van Muschi in de collectie bevindt is zonder reactie gebleven. Anna Muschi geniet enige bekendheid als een kunstenaar ‘die voor de toeristenmarkt kopieën schilderde naar beroemde meesterwerken’, geciteerd naar Te Rijdt 1997, 206.

Jean-Antoine van der Ven, een in Rome werkzame beeldhouwer uit Den Bosch.¹⁷⁵ In 1843 was Holthuysen in Florence. Op de thuisreis nam hij er ‘afscheid van onze kunstenaar Leoni’, een vermelding die betrekking moet hebben op de Florentijnse beeldhouwer Andrea Leoni.¹⁷⁶ Tot de museumverzameling behoren twee witmarmeren sculpturen van Leoni die in een minder zuinige bui op deze Italië-reis kunnen zijn gekocht. Het zijn kopieën naar beelden van de door Holthuysen zo bewonderde Canova, beide 1842 gedateerd. Het ene beeld stelt de *Boetvaardige Maria Magdalena* voor, het andere twee naakte worstelaars.¹⁷⁷ Louisa Holthuysen zal de smaak van haar vader hebben gedeeld, gezien het feit dat ze de beelden een ereplaats gaf in de mooiste kamer van haar huis.

Meer wereldse geneugtes waren, naarmate ze ouder werd, eveneens aan haar besteed. Geen bezoek aan Parijs of Brussel ging voorbij of ze kocht er japonnen en modeaccessoires.¹⁷⁸ Daarnaast nam ze abonnementen op tijdschriften en modejournaals als de *Journal des demoiselles* en de *Petit courier des dames*.¹⁷⁹ Dergelijke lectuur - die zowel stichtende als verstrooiende bijdragen bevatte - werd als vormend voor het karakter van een jongedame beschouwd. Daarnaast deed de familie op reis regelmatig kuuroorden aan als Bad Ems, Wiesbaden en Baden Baden, trefplaatsen van de internationale ‘beau monde’. Louisa reed er paard met haar vader, woonde concerten bij, kreeg dansles en bezocht bals. Tevens bood een verblijf in een mondaine badplaats gelegenheid om voor de huwbare dochter een goede partij te vinden, maar met een ‘engagement’ werd, zoals we hierboven zagen, geen haast gemaakt. Met het onverwachte overlijden van moeder Holthuysen in Baden Baden in 1856 kwam een abrupt einde aan de Europese reizen van het gezin.¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ Zie Vreeken 2007, 94. Voor een door Holthuysen bewonderde ‘allervoortreffelijkste grote Eva’ door Van der Ven, zie Ringers 1994, nrs 52 en 53.

¹⁷⁶ Zie Vreeken 2007, 95.

¹⁷⁷ Zie Van der Wal 1995, 113, afb. 147, 149, Jonker/Vreeken 1995, nrs 321, 322. In theorie kan Louisa Holthuysen de beelden natuurlijk op een later tijdstip hebben gekocht, maar gezien haar vaders passie voor het werk van Canova is dit niet waarschijnlijk.

¹⁷⁸ In de museumverzameling bleven diverse aankoopnota’s van kledingstukken bewaard. AHM, Archief MWH. Een foto van een portretminiatur in de verzameling van het Iconografisch Bureau in Den Haag, in 1855 door Henri Heidemans vervaardigd, toont Louisa met een modieuze kanten muts met strik. Enige twijfel met betrekking tot de identificatie van de geportretteerde lijkt gerechtvaardigd. De enige bron is de informatie die bij bedoelde foto (IB/RKD, nr 938698) is overgeleverd. De herkomstgegevens verwijzen naar de kunsthandel van mej. J. Denijs in de Nieuwe Spiegelstraat in Amsterdam, waar het portretje in de jaren vijftig van de twintigste eeuw tot de handelsvoorraad heeft behoord. De huidige verblijfplaats is niet bekend. Met dank aan Heleen Vieveen, conservator portreticonografie IB/RKD, en kunsthandel P.A. Denijs, beiden te Den Haag.

¹⁷⁹ SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nrs 1-19A, passim. In 2007/08 was in Museum Willet-Holthuysen de tentoonstelling *Modeprenten 1790-1890* te zien, met een selectie uit de verzameling modetijdschriften en -prenten van Louisa Willet-Holthuysen.

¹⁸⁰ SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nr 19, 8-15, in het bijzonder 9, geciteerd naar Reeder 1975, 13 en Vreeken 2002, 25 noot 10.

Eén jaar eerder nog had Holthuysen met het oog op de toekomst van zijn dochter voor f. 50.000,- het kapitale pand Herengracht 605 gekocht, dat echter nog tot 1857 was verhuurd.¹⁸¹ Vader en dochter hebben samen maar kort van hun nieuwe woning kunnen genieten, aangezien Holthuysen in 1858 stierf. Louisa erfde van hem alle onroerende en roerende goederen. Haar vermogen moet toen ongeveer f. 2.000.000,- hebben bedragen, voornamelijk bestaande uit onroerend goed - naast Herengracht 605 vooral bouwland in Noord-Holland -, obligaties en aandelen. Tot haar huwelijk in 1861 zou ze samen met haar gezelschapsdame Mathilde Kleinman, haar hondjes en het nodige personeel in het grachtenhuis wonen.¹⁸²

Naast materiële zaken erfde Louisa ook haar vaders interesse in kunst. Kort na zijn overlijden vertrok zij met ‘mademoiselle’ Kleinman ter afleiding naar Brussel, van welke reis ze een dagboek bijhield.¹⁸³ Haar dagen waren gevuld met visites afleggen, winkelen en wandelen met de hondjes Mietje en Simiertje. Een enkele keer kocht ze bloemen om na te tekenen, wat in die tijd tot de gevestigde ‘ladies amusements’ behoorde.¹⁸⁴ Daarnaast bezocht ze het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten en ateliers van verschillende kunstenaars, allen vertegenwoordigers van de romantische stroming in de Belgische kunst (afb. 1.7).¹⁸⁵ Wat haar in het museum vooral trof waren schilderijen met ‘koebeesten’ en schapen, vervaardigd door eigentijdse meesters.¹⁸⁶ Daarnaast trok *Le lion amoureux* van Willem Geefs haar

---

¹⁸¹ In 1854 had Holthuysen ruim f. 80.500,- van zijn broer Jan Coen geërfd. Hij onttrok f. 18.000,- aan dit bedrag voor de aankoop van Herengracht 605 ‘om mijne dochter een aanzienlijk huis te kopen en mijn ontslapen broeder vergeten had aan zijne eenige nicht het geringste cadeau of erfenis te bespreken veronderstel ik te handelen hierin als na behoren’. AHM, Archief MWH, Kasboek 1854-1883 (inv.nr LA 2949), fols. 1, 10. Successievelijke eigendomsapieren met betrekking tot Herengracht 605 bevinden zich in het AHM, Archief MWH. Hieruit blijkt onder meer dat de stal, Amstelstraat 20, tot 1 mei 1856 was verhuurd en het huis aan de Herengracht tot 1 mei 1857. Eerst in 1864 kon Louisa Willet-Holthuysen het belendende koetshuis Amstelstraat 22 verwerven, een aankoop waarmee de in haar eigendom zijnde gevelwand in de Amstelstraat op de volle breedte van de tuin kon worden gebracht.

¹⁸² In 1865 trad Willet op als getuige bij het huwelijk van Mathilde Kleinman met jhr Willem Jan van Eys, zoals vermeld in Boelhouwer 2000-2004, 54. Van Eys, afkomstig uit een welgesteld Amsterdams handels- en zakenmilieu, was in zijn jonge jaren geregeld bij de Willets op Het Oude Koningshuis te gast. SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 448. Het echtpaar Van Eys-Kleinman verhuisde na hun huwelijk naar San Remo in Italië.

¹⁸³ AHM, Archief MWH, ‘1858. Reis naar Brussel’ (inv.nr A 56345). Het dagboek beslaat één cahier en eindigt als de schrijfster nog in Brussel is. Een tweede schrift, zo dit al heeft bestaan, is niet overgeleverd.

¹⁸⁴ Ibid., 26.

¹⁸⁵ Zie verschillende bijdragen in Leen/Marechal/Velghe 2005.

¹⁸⁶ AHM, Archief MWH, ‘1858. Reis naar Brussel’ (inv.nr A 56345), 12. ‘Om mij een weinig op te beuren naar het Museum van Schilderijen, veel oude onbetekende maar ook eenige mooijen moderne, vooral koebeesten, een landschap met een kudde schapen, ik dergelijk natuurtooneel zoo dikmaals aanschouwt, dit schilderij deed mij huiveren’. De schrijfster doelt hier op het imposante schilderij *Kudde schapen verrast door het onweer* van

aandacht, een beeld dat ze in haar dagboek omschreef als ‘een schoone groep marmer van een leeuw die door een vrouw de nagels geknipt wordt’.¹⁸⁷

Ook ging ze op atelierbezoek, onder anderen bij de ‘beestenschilder’ Jonas en Petrus van Schendel, een kunstenaar die excelleerde in het weergeven van scènes bij kaarslicht.¹⁸⁸ Louisa kreeg niet bij iedereen belet. Bij Louis Gallait, een schilder met sterstatus, werd haar tot twee maal toe de toegang geweigerd.¹⁸⁹ Enige tijd later bezocht ze de werkplaatsen van de gevierde schilders Francois-Joseph Navez en Jean Portaels aan de Rue Royale, waar Louisa verschillende vrouwenportretten bewonderde.¹⁹⁰ Later legde ze per koets nog bezoeken af aan ‘beeldhouwer Geefs’ en zijn schilderende vrouw Fanny Geefs-Corr.¹⁹¹ Ook ging ze langs bij de beroemde dierenschilder Louis-Eugène Verboeckhoven en de beeldhouwer Charles Auguste Fraikin aan de Haachtsesteenweg.¹⁹² Na het mislukte tweede bezoek aan Gallait klopte ze opnieuw bij Van Schendel aan ‘waar wij 2 kleine schilderijtjes niet onaardig zagen, maar hij zelve is niet vriendelijk’.¹⁹³ Tenslotte zag Louisa Holthuysen in het Paleis van Justitie Gallaits *De troonsafstand van keizer Karel V*, een monumentaal schilderij dat toen

---

Eugène Verboeckhoven uit 1839, dat in Baedekers reisgids van 1854 een ster had, zoals vermeld in Boelhouwer 2000-2004, 65 noot 32. Gegevens over het schilderij zijn ontleend aan de ‘on line’ catalogus van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel, inv.nr 242. http://www.opac-fabritius.be/nl/F_database.htm, (gezien 05-07-2009).

¹⁸⁷ AHM, Archief MWH, ‘1858. Reis naar Brussel’ (inv.nr A 56345), 27. Boelhouwer 2000-2004, passim, geeft een ‘gender’ interpretatie van Louisa’s ontmoeting met *De verliefde leeuw*, een beeld dat ze - zo valt uit haar dagboek op te maken - toen nog niet kende. Geefs’ beeld, dat in - of korte tijd vóór - 1851 moet zijn vervaardigd, had furore gemaakt op de Wereldtentoonstelling van 1851 in Londen, waarna marmeren replieken in verschillende afmetingen op de markt kwamen. Gegevens over het beeld zijn ontleend aan de on line catalogus van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel, inv.nr 1392. http://www.opac-fabritius.be/nl/F_database.htm, (gezien 05-07-2009).

¹⁸⁸ AHM, Archief MWH, ‘1858. Reis naar Brussel’ (inv.nr A 56345), 19. Welke kunstenaar met genoemde ‘Jonas’ wordt bedoeld heb ik niet kunnen achterhalen.

¹⁸⁹ Ibid., ‘de heer Gallait gaf ons geen permissie zijn atelier te zien’ en Ibid., 35 ‘daarna naar Madme Jones om te hooren of ik het atelier Van Gallait kon zien doch deze artiste, hoewel niet te Br. zijnde, had de order gegeven om geen vreemde toegang te geven’.

¹⁹⁰ Ibid., 20. ‘naar het atelier van de heeren Navé en Portaels op de rue roijale uitmond talent een schoone vrouw Madme de [onleesbaar woord] hofdame van de hertogin van Brab. In een rood fluweel kleeed met kanten & paarden zeer mooi nog andere vrouwen een bouquetière uit Triest een vrouw uit Caire & een portrait met een groen gordijn daarvoor welke hij mij zeide het meesterstuk van alle te zijn het was zijn vrouw voor deze overleden uit herinnering geschilderd hij was aangedaan ook ik wanneer hij zeide het is alles wat van haar overschiet’.

¹⁹¹ Ibid., ‘daarna een rijtuig genomen [en] de atelier van de beeldhouwer Geefs & Vos zijn vrouw die schildert gaan zien’. Om onverklaarbare reden verwacht Holthuysen hier de achternaam Corr met Vos.

¹⁹² Ibid., 22. ‘om 2 uren naar de ateliers van Verboeckhoven beestenschilder & frekin beeldhouwer [aan de] chausé de haegt beide zeer mooi de laatste een groep voorstellende de overledene koni[sic]gin in haar laatste ogenblikken een engel staat voor haar met een immortelle krans en een vrouw die de stad Ostende voorstelt met korenaren gekroond staat daarnevens dit alles is levensgroot in marmer naar Ostende onlangs gezonden om bij de kerk geplaatst te worden’.

¹⁹³ Ibid., 35.

alom bewondering oogste.¹⁹⁴ De dagboekpassages maken duidelijk dat Louisa Holthuysen goed op de hoogte was van de schilder- en beeldhouwkunst van haar tijd, een interesse die uit kunstliefde zal zijn voortgekomen, maar ook status gaf.

Er gebeurde nog meer in de Belgische hoofdstad. Tijdens haar verblijf aldaar ontmoette Louisa een huwelijkskandidaat die zij met kracht van religieuze argumenten afwees.¹⁹⁵ Waarschijnlijk koesterde deze heer - ene Van Hall uit Brussel - atheïstische sympathieën, iets dat voor een godsdienstige vrouw als Louisa onacceptabel was. Dit nam niet weg dat haar Brusselse kennissen haar vanwege haar voortdurende ongehuwde staat 'zeer zonderling' vonden.¹⁹⁶

Abraham Willet en Louisa Holthuysen trouwden buiten gemeenschap van goederen. Zij hield volledige zeggenschap over haar bezit en liet het beheer ervan over aan hetzelfde effectenkantoor dat de financiële belangen van haar vader had behartigd.¹⁹⁷ Uit haar kasboek blijkt dat ze haar man met ingang van 1862 jaarlijks f. 4.000,- uit de opbrengsten uit obligaties en aandelen schonk, per kwartaal betaald in porties van f. 1.000,-.¹⁹⁸ Maurits van Lennep zegt hierover in zijn memoires: 'Zijne vrouw, die schatrijk was, hield het beheer over haar fortuin aan zich, doch gaf hem een groot jaargeld waarvoor hij schilderijen, oude borden

---

¹⁹⁴ Ibid., 36. Gegevens over het schilderij zijn ontleend aan de on line catalogus van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel, inv.nr 2695. http://www.opac-fabritius.be/nl/F_database.htm, 05-07-2009.

¹⁹⁵ Ibid., 38-39. 'liet zich de heer v[an] H[all] aanmelden als immer was er confus ik echter ben gelukt mijne gevoelens zonder getuigen hem mededeelen ook liet ik een artikel over de vrouw enz. lezen in een boek van P. v.d. Hoeven. ZE [Zijne Edele] was zoo kalm nu niet & hoopte mij later van idee te doen veranderen ik geloof & hoop de historie zijn conclusie eerdaags zal hebben'. Bedoelde publicatie heeft vermoedelijk betrekking op Pruys van der Hoeven 1851-1853, dl 4, een populair-godsdienstige verhandeling, zie Boelhouwer 2000-2004, 32-41.

¹⁹⁶ Ibid., 35-36. '& tot slot waarom ik ongetrouwd blijf dat is immer het einde des avonds bij Mev. O [barones Van Outheusden, menig keer Louisa's gastvrouw in Brussel]' en 'de oude dame [Van Outheusden] scheen nog niet mijn tegenzin in het huwelijk vergeten te hebben want zij begon op nieuw: de attaque was levendig van beide partijen en men vond mij als immer zeer zonderling.' Over Van Outheusden, zie Boelhouwer 2000-2004, 66 noot 32. In Amsterdam was een permanent ongehuwde staat niet ongewoon, te oordelen naar de vele rijke ongetrouwde dames en heren die in de grachtengordel woonden, zo blijkt bij een vluchtige inspectie van het *Herengrachtboek*, zie Wijnman/Roosegaarde Bisschop 1976, passim.

¹⁹⁷ Louisa Holthuysen zal bekend zijn geweest met het fatale talent van haar man om geld uit te geven en trof dienaangaande haar maatregelen, waarbij bedacht moet worden dat trouwen op huwelijkse voorwaarden in gegoede kringen veeleer regel dan uitzondering was. SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr C. van der Voort van Zijp) inv.nr 20910, 'Huwelijkse voorwaarden', 12-07-1861, 'Testament A. Willet', 12-07-1861 en 'Testament S.L.G. Holthuysen', 13-07-1861.

¹⁹⁸ Op deze wijze hoefde Willet-Holthuysen niet op haar kapitaal in te teren. De betalingen, als 'Verteeringen aan kassa' op naam van A. Willet geboekt, zijn van 1862-1883 gedocumenteerd. AHM, Archief MWH, Kasboek 1854-1883 (inv.nr LA 2949), fols. 25 en 26 (1862), 28 (1863), 31 (1864), 34 (1865), 38 (1866), 42 (1867), 46 (1868), 52 (1869), 57 (1870), 61 (1871), 67 (1872), 73 (1873), 77 (1874), 21[!] (1875), 27 (1876), 32 (1877), 37 (1878), 44 (1879), 50 (1880), 58 (1881), 61 (1882) en 69 (1883).

en andere antieke voorwerpen kocht.¹⁹⁹ Louisa bepaalde bij haar huwelijk voorts dat bij beider overlijden haar huis een meisjesinternaat moest worden - van een museale bestemming was in 1861 nog geen sprake.²⁰⁰

Het echtpaar betrok Herengracht 605, het huis van de bruid (afb. 1.8). Sprak Louisa in 1858 nog over ‘mijne schoone, ja vorstelijke woning’, enkele jaren later werd het interieur volgens de laatste Franse mode ingrijpend verbouwd.²⁰¹ De gevels en de indeling van de kamers bleven onveranderd, maar binnen werd een sfeer gecreëerd van eigentijdse luxe en elegantie (afb. 1.9). Willet zal de drijvende kracht achter deze kostbare - goeddeels in Parijs bestelde - modernisering zijn geweest, die omstreeks 1865 moet zijn voltooid. De weelderige inrichting vormde een passend decor voor Willets gestaag groeiende verzameling, waarover in het derde hoofdstuk meer.²⁰²

Van de reizen die het echtpaar Willet-Holthuysen na hun huwelijk maakte, zijn er twee gedocumenteerd in de vorm van kasnotities van Louisa. Het gaat om de reizen van 1865 en 1869/70.²⁰³ De eerste ging over Bad Nauheim in Duitsland naar Parijs, waar voor enkele maanden een appartement werd gehuurd. Tijdens dit verblijf zullen bestellingen voor hun Amsterdamse woning zijn gedaan, ook al zijn uitgaven op dat gebied in het kasboekje niet terug te vinden.²⁰⁴ De tweede reis, die negen maanden duurde, voerde het paar via Frankrijk naar Rome en Napels. Onvermoeibaar werden musea, kerken en archeologische opgravingen bezocht, terwijl menige avond in het teken stond van opera of toneel.²⁰⁵ Van kunstaankopen blijkt uit de kasboekjes niets - de foto's die erin staan vermeld zullen betrekking hebben gehad op kleine, al dan niet stereoscopische, afbeeldingen van gebouwen, streekdrachten en

---

¹⁹⁹ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 537-e, cahier 5, 446. Van Lennep weet tevens dat men ‘geweldig op zijn [Willets] zak liep’. Woorden van gelijke strekking zijn te lezen in ‘Inlichtingen in zake de erfenis Mevrouw Willet’, ongedateerde verslaglegging [1895]. Coll. mw J.C. de Ruiters-Peltzer, een nakomeling van L.W. Roijen-Holthuysen, nicht van Louisa Willet-Holthuysen. Kopie in AHM, Archief MWH.

²⁰⁰ SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr C. van der Voort van Zijp), inv.nr 20910, ‘Testament S.L.G. Holthuysen’, 13-07-1861, fol. 2r.

²⁰¹ AHM, Archief MWH, ‘1858. Reis naar Brussel’ (inv.nr A 56345), 1. Tijdens het Tweede Keizerrijk (1852-1870) creëerde keizerin Eugénie - de echtgenote van Napoleon III - een nieuwe, op laat achttiende-eeuwse voorbeelden geïnspireerde hofstijl, die wel de ‘Louis-seize-Impératrice’ stijl wordt genoemd, zie Smit 2007, 243. De stijl vond internationaal veel navolging, zowel in kringen van het hof als de gezeten burgerij.

²⁰² Zie hoofdstuk 3, paragraaf ‘Presentaties thuis’.

²⁰³ SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nrs 20-22.

²⁰⁴ Met uitzondering van een in Parijs gekocht porseleinen servies ‘décoré goud en groen’, dat mogelijk identiek is met het 273-delen tellende eetservies van Duits porselein in de museumverzameling (inv.nrs KA 5774-KA 6044). SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nr 20, 25.

²⁰⁵ Wat mede een verklaring kan zijn voor het grote aantal publicaties over muziek en toneel in de bibliotheek van Willet. Coenen 1896-a, [46]-52.

bloemen.²⁰⁶ In totaal kostte de reis Louisa Willet-Holthuysen het fenomenale bedrag van ruim f. 13.000,-, wat een bijstelling van het van haar bestaande beeld als een zuinige vrouw des huizes impliceert.

Wat voor kunst kochten Willet en zijn echtgenote in de periode 1861-1874 aan? Te oordelen naar *zijn* gevarieerde inzendingen naar tentoonstellingen - en een collectie antiquiteiten die hij in 1874 in Parijs liet veilen -, moet zijn verzameling in de jaren zestig explosief zijn gegroeid (zie Bijlage IV). Vooral zilver, keramiek en wapens heeft hij in korte tijd verworven, mogelijk zelfs 'en bloc'. Van wie Willet kocht en voor hoeveel is niet bekend.²⁰⁷ Hij zal zijn aankopen mede hebben gefinancierd uit de jaarlijkse toelage van zijn echtgenote, een veronderstelling die door het eerder aangehaalde citaat van Van Lennep wordt bevestigd. Die f. 4.000,- was echter onvoldoende om op substantiële schaal kunst te kopen en een onbekrompen staat te voeren. Uit de administratie van Louisa blijkt dat Willet in de jaren zestig ruim f. 56.000,- van haar leende, een bedrag dat hij later met rente terugbetaalde uit de nalatenschap van zijn in 1869 overleden moeder, die maar liefst f. 170.000,- bedroeg.²⁰⁸ Omdat zijn broer Dirk één jaar eerder was gestorven vielen hem ook de familieportretten toe.²⁰⁹

Afgaande op zijn bruiklenen naar exposities heeft Willet kennelijk weinig schilderijen van oude meesters aangekocht en al helemaal niet van eigentijdse kunstenaars, wat een

---

²⁰⁶ Op reis is verschillende malen sprake van de aankoop van 'costume plaatjes', 'bloemenphotographie' en 'stéreo-scoopplaten'. SAA, toeg.nr 387 (Archief Holthuysen), inv.nr 21, passim. Afbeeldingen als de hier genoemde bleven niet in de verzameling bewaard, wel foto's van met de hand ingekleurde bloemen (inv.nr FA 1333, nrs 35-38, 42, 43).

²⁰⁷ Over kunsthandelaren die mogelijk aan Willet hebben geleverd kan op speculatieve basis wel het een en ander worden gezegd. Als leverancier van oudheden komt Julius Isaac Boas Berg als eerste in aanmerking. Deze antiquair, die in de Kalverstraat een 'Magasin d'Antiquités' dreef en lid was van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, leverde onder meer aan de Amsterdamse verzamelaar Jan Six en het in het nieuwe Rijksmuseum geopende Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst, dat voordien in Den Haag was gevestigd, zie Van Dam 1995, 135, Ritsema van Eck/Zijlstra-Zweens 1993, 398, Ritsema van Eck 1995, 494, Vreeken 1998-b, 24 noot 37. De Engelse gezant Sir Horace Rumbold heeft verslag gedaan van zijn bezoeken aan de antiekzaak van Boas Berg, zie Van der Bijll 1942. Beide heren kenden elkaar uit oudheidkundige kring, zo besprak Boas Berg op kunstbeschouwingen van het genootschap - bij afwezigheid van Willet - een enkele keer stukken uit diens verzameling. RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek nr 2, 159, 25-01-1869 en Notulenboek 3, ongep., 10-10-1870. Ten slotte was het Boas Berg die in 1895 de kunstvoorwerpen uit het legaat Willet-Holthuysen zou taxeren. Andere Amsterdamse kunsthandelaren van wie Willet kan hebben gekocht zijn de firma's Hamburger, de gebroeders Van Houtum en Morpurgo.

²⁰⁸ AHM, Archief MWH, Grootboek 1850-1876 (inv.nr LA 2946), fols. 32 en 33. 'Beleening debiteuren', waarin vanaf 26 maart 1862 regelmatig posten voorkomen onder de noemer 'beleening A. Willet'.

²⁰⁹ SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr F. van Houten), inv.nr 29914, 'Inbewaargeving van Olographischen Uitersten Wil'. De familieportretten zullen na het overlijden van Willet door zijn weduwe aan Marius Willet, de oudste zoon van Dirk Jacob, zijn overgedragen.

andere situatie was dan daarvoor. Wie wel werk van levende meesters kocht was zijn echtgenote. Louisa Willet-Holthuysen betrok haar schilderijen van kunsthandelaar C.M. van Gogh en direct van kunstenaars (zie Bijlage VII). De contacten tussen het echtpaar Willet-Holthuysen en Van Gogh hadden zowel een zakelijke als een vriendschappelijke kant, wat niet ongebruikelijk is in de kunstwereld. Bekend is dat ze in 1869 gezamenlijk in Parijs dineerden en dat Van Gogh in 1888 de begrafenis van Willet bijwoonde.²¹⁰

Thuis ontving Willet een selecte groep kunstvrienden, die kwamen voor zijn kunstbeschouwingen, voor welk doel hij de rechter voorkamer op de bel-etage had ingericht. Daar stond een lange, door de firma Quignon in Parijs vervaardigde tafel die plaatsbood aan achttien gasten. Portefeuilles met tekeningen en prenten werden onder handbereik in een in stijl bijpassende kunstkast bewaard en verversingen in een dito buffet (zie hoofdstuk 3, afb. 3.4).²¹¹ Degenen die niet tot de intimi behoorden konden op diverse tentoonstellingen van zijn verzameling kennis nemen (zie Bijlage IV). In de jaren zestig waren het vooral oudheidkundige exposities waar Willet aan deelnam, wat overeenkwam met zijn toenmalige belangstelling. De vroegst bekende inzending betrof de grote historische tentoonstelling van 1863 in Delft. Daar toonde hij verschillende met zilver gemonteerde ‘artificialia’ en andere pronkbokalen van edelmetaal, een verzamelgebied dat veel later is getypeerd als een bescheiden afspiegeling van de internationale ‘goût Rothschild’.²¹² Kort daarop konden kunstliefhebbers in het buitenland kennis nemen van Willets verzameling. In 1867 was de Amsterdamse collectioneur namelijk met verschillende stukken op de Wereldtentoonstelling in Parijs vertegenwoordigd. De Nederlandse inzending bestond uit onder meer een expositie over het nationale kunsthandwerk in vroegere eeuwen, samengesteld door David van der

---

²¹⁰ Vincent van Gogh - neef van de gelijknamige schilder - uitgever en firmant bij de kunsthandel van zijn oom C.M. van Gogh, zou in 1895 de schilderijen, tekeningen en boeken in het legaat Willet-Holthuysen taxeren (zie Bijlage VIII).

²¹¹ Een deel van het omvangrijke ameublement, waartoe een groter aantal meubels dan de hier genoemde behoort, is gestempeld ‘Quignon à Paris’ (zie Bijlage VIII). Kunstenaarsvrienden werden ook wel in de zaal ontvangen, zie Coenen 1896-c, 297.

²¹² Zie Catalogus 1863. Zie Bijlage IV. De Delftse expositie was, evenals die in Arti, ingedeeld naar historisch-politieke tijdvakken. Willet was niet de enige Amsterdamse inzender, ook Daniel Franken, David Henriques de Castro, Van der Kellen, Frederik Muller, Six en het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap waren met stukken uit hun verzamelingen vertegenwoordigd. Na afloop van de tentoonstelling verscheen een *Album van de Tentoonstelling van Oudheden*, dat door David van der Kellen op een kunstbeschouwing van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap werd besproken. Kort daarop deed Daniel Franken zijn exemplaar van het album aan het genootschap cadeau. RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 1, respectievelijk 28-12-1863 en 28-03-1864. Op het verband tussen Willets pronkzilver en de ‘goût Rothschild’ is gewezen door Baarsen 1988/89, 223.

Kellen, verzamelaar en evenals Willet actief in het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.²¹³

Op Van der Kellens verzoek stond Willet een aantal objecten van aardewerk en edelmetaal in bruikleen af. Het onderdeel ‘faïences hollandaises’ bevatte in hoofdzaak een selectie Delfts aardewerk uit de beroemde Parijse verzameling van Auguste Demmin. Willets inzending, een zeventiende-eeuwse vaas met oren ‘dans le genre de Nevers’, was hierop een zeer bescheiden aanvulling.²¹⁴ Sterker vertegenwoordigd was hij in de afdeling edele metalen met zes zilveren voorwerpen, daterend van de late zestiende tot en met de achttiende eeuw.²¹⁵

Een hoogtepunt in de verzamelcarrière van Willet was de wapententoonstelling die in 1869 in *Arti et Amicitiae* werd georganiseerd. Evenals andere verzamelaars van oudheden had hij een passie voor oude wapens en heraldische artefacten, maar uniek was zijn bijdrage aan de expositie, waar hij als organisator, bruikleengever en inrichter bij betrokken was. Met 79 catalogusnummers overtrof Willet alle andere particuliere inzenders.²¹⁶ Hij toonde met graveer- en inlegwerk versierde geweren en pistolen, evenals zwaarden, degens en dolken. Daarnaast trokken twee complete ridderharnassen de aandacht, alsmede een zijden vaandel met de wapenschilden van Oranje-Nassau, Holland en Den Haag.²¹⁷ Twee bruiklenen, een

---

²¹³ Onder de titel ‘Histoire du travail’, zie Van der Kellen 1867-a en -b. Over Van der Kellens bemoeiingen met de wereldtentoonstelling, zie Tibbe 2003, 263-265.

²¹⁴ Zie Exposition 1867, nr 58. Over Auguste Demmin, auteur van verschillende handboeken over onder meer keramiek en wapens, zie Van Dam 1992, 5-7. Demmin's *Guide de l'amateur de faïences et porcelaines* bevindt zich in twee edities (1861, 1863) in de bibliotheek van Willet (Coenen 1896-a, 29), evenals zijn vierdelige, in 1875 verschenen *Histoire de la céramique* (Coenen 1896-a, 29).

²¹⁵ Zie Exposition 1867, nrs 140, 141, 197, 210, 211, 242. Als vroegste stukken vermeldt de catalogus een klokje met allegorische voorstellingen en een met zilver gemonteerde nautiluschelp uit 1595. Uit de zeventiende eeuw dateerden een keten en een insigne van het Bredase Sint Jorisgilde, evenals een gordel. De achttiende eeuw was vertegenwoordigd met een strooibus in de vorm van een vogel. Van de hier vermelde voorwerpen zijn alleen de nautilusbokaal (inv.nr KA 6164 of KA 6165) en de strooibus (inv.nr KA 5498) in de museumverzameling overgeleverd. De strooibus is afgebeeld in Duinker 1992, 9 afb., waar gedateerd als zeventiende-eeuws. De stad Amsterdam stal de show met haar eeuwenoude gildenzilver en ook andere Nederlandse gemeenten waren met hun fraaiste historische stukken in de tentoonstelling vertegenwoordigd. Belangrijke particuliere bruikleengevers waren, naast Willet, Hermans, Van den Bogaerde van Heeswijk, het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en Van der Kellen zelf. Naast hun eigen inzendingen, verzorgden Willet en Van der Kellen uit hoofde van hun conservatorschap ook de inzending van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, evenals zij dat in de jaren zestig en vroege jaren zeventig met betrekking tot andere inzendingen van het genootschap deden.

²¹⁶ Naast het Rijk en verschillende gemeenten waren particuliere inzenders met een groot aantal bruiklenen in de tentoonstelling gerepresenteerd. De Haarlemse archivaris A.J. Enschedé zond 16 catalogusnummers in, Boas Berg 18, David van der Kellen 33, het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap 49 en Van den Bogaerde van Heeswijk 62.

²¹⁷ Geen van de in de catalogus vermelde objecten behoort tot het legaat Willet-Holthuysen. Mogelijk zijn ze in 1884 bij de brand in het Franse buitenhuis van Willet, waar zich de wapencollectie - of althans een substantieel deel ervan - bevond, verloren gegaan. In de huidige verzameling bevindt zich zegge en schrijven één zilveren degengevest, vermoedelijk negentiende-eeuws (inv.nr KA 5499).

jachtgeweer en een stootdegen, waren korte tijd daarvoor door Van der Kellen in een in afleveringen verschijnend overzichtswerk, *Neerlands Oudheden*, gepubliceerd.²¹⁸

Willets inspanningen om de wapentoonstelling tot een succes te maken, leverden hem het erelidmaatschap van Arti op, dit omdat hij zich ‘zoo veel opoffering van moeite en tijd getroostte, en door zijne kennis en medewerking deze tentoonstelling het smaakvolle en verrassende voorkomen wist te geven, dat zoo algemeen daarin bewonderd werd.’²¹⁹ Foto’s van de zaalopstelling geven een beeld van Willets kundige hand van inrichten. Wat daarbij opvalt, zijn de artistieke arrangementen waar in een symmetrische schikking zo veel mogelijk te zien was, niet alleen uit esthetische overwegingen, maar ook om het bijeengebrachte goed met elkaar te kunnen vergelijken en zo bij te dragen aan vermeerdering van kennis op dit gebied (afb. 1.10).²²⁰

In 1873 werd voor de derde keer een tentoonstelling van oudheden in Arti gehouden, gewijd aan ‘voorwerpen van kunst en nijverheid uit vroegere eeuwen’. Willet had zitting in zowel de overkoepelende ‘Vereenigde Kommissie’ als het comité van uitvoering. Daarnaast behoorde hij met ongeveer 200 objecten - variërend van pronkzilver en gelegenhedslepels tot meubelen en kant - tot de grootste particuliere inzenders. Opnieuw gold zijn meest omvangrijke bruikleen de rubriek goud- en zilverwerk.²²¹ Volgens de catalogusbeschrijvingen was het merendeel van Willets stukken - evenals dat van de meeste

---

²¹⁸ Zie Catalogus 1869, nrs 1259, 1290. Tevens voorkomend in Van der Kellens publicatie, samen met vier wapens uit de verzameling Willet die niet in de tentoonstelling waren opgenomen, zie Van der Kellen 1865-1878, afl. 1, ongep. afb. 66, afl. 4-6, ongep. afb. 61c. Zie voor de transcripties Bijlage IV.

²¹⁹ Zie Verslag Arti 1869, 4.

²²⁰ Het betreft acht losse foto’s door een onbekende fotograaf. SAA, collectie foto-afdrukken Wapentoonstelling 1869. Rokin 112, Gebouw Arti et Amicitiae, nrs 010003002990, -2993, -3005, -3006, -3011, -3020, -3034 en -3035. De foto’s zijn tevens - zonder begeleidende tekst - uitgegeven in een album met de opdruk *Wapen-Tentoonstelling Arti et Amicitiae 1869*.

²²¹ De rubriek goud- en zilversmeedkunst telde 77 catalogusnummers, betrekking hebbend op de verzameling van Willet. Bij de categorieën aardewerk en porselein had hij een grote diversiteit aan voorwerpen ingezonden, die in nu eens in eigen vitrines en dan weer samen met de inzendingen van anderen was opgesteld. Met betrekking tot Italiaanse majolica en Oosters porselein was Willet de enige inzender. Zijn bruikleen Delfts en Frans aardewerk werd samen met dat van andere verzamelaars getoond. Ibid., 36-37. Door de weinig specifieke catalogusbeschrijvingen is onduidelijk waar zijn keramiekinzending precies uit bestond. De catalogus volstaat met de vermelding ‘het overige A. Willet’, nadat van andere verzamelaars wèl twee of drie objecten met nummers zijn vermeld. Hetzelfde gold met betrekking tot ijzer- en koperwerk, glas en porseleinen serviezen. Glaswerk - zowel Venetiaanse en Duitse glazen als glas met Hollandse gravures - stond in drie vitrines geëxposeerd en ook hier ontbrak een nummering der stukken. De inhoud van één vitrine was geheel ingezonden door Willet, terwijl ook Enschedé een ‘eigen’ vitrine had. In de derde vitrine stonden, naast glazen van Willet, stukken van J. Guimond, Van der Kellen, Daniel Franken en S.W. Josephus Jitta. Ook het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap had, dankzij de inspanningen van de conservatoren Van der Kellen en Willet, een inzending verzorgd. Ibid., 63. In weer een ander vitrinemeubel stonden voorbeelden van ‘Saksisch’, Chinees en ander porselein opgesteld, bestaande uit zowel serviezen als beeldjes, die voor het merendeel aan Willet toebehoorden. Voor het overige bestond zijn bruikleen uit bijdragen aan de rubrieken ‘zakuurwerken, doozen en verdere kostbaarheden’ (40), uurwerken (5) en kant (2). Ibid., respectievelijk 38-48, 50, 53.

anderen - in de zestiende en zeventiende eeuw te dateren. Zoals op dergelijke exposities meestal het geval was, waren de dateringen aan de optimistische kant, wat vooral kwam door het gemis aan betrouwbare handboeken. Een groot aantal voorwerpen van Willet zou later deels of geheel modern blijken te zijn, waaronder de meest kostbare stukken die hij in 1873 inzond, een nautilusbokaal en een grote kan met het stadswapen van Den Haag.²²²

Met de groots opgezette tentoonstelling hadden de organisatoren zich niet minder dan de ‘aankweeking van beschaving en goeden smaak bij het Nederlandsche volk’ ten doel gesteld.²²³ Het resultaat voldeed bij lange na niet aan de verwachtingen, wat mede te wijten was aan de korte voorbereidingstijd. Daarnaast was men ontevreden over de weinig systematische indeling, een gevolg van het feit dat sommige inzenders hun eigendommen nu eens bij elkaar, dan weer afzonderlijk geëxposeerd wilden zien. Ook de catalogus, met zijn summiere en incomplete beschrijvingen, droeg de sporen van een weinig systematische aanpak, waarmee de publicatie slechts een beperkt nut had als tentoonstellingsgidsje. De samenstellers verzochten de inzenders dan ook ‘beleefdelyk [...] aan het bureau kennis te geven van ingeslopen abuizen’.²²⁴ Dit in verband met een mogelijke herdruk van de publicatie, die echter nooit is verschenen in de vorm die de initiatiefnemers voor ogen moet hebben gestaan.

De Fransman Henry Havard, literator en kenner van Nederlandse kunst en kunstverzamelingen, was hen hierin voor.²²⁵ Als verklaard tegenstander van grote retrospectieve tentoonstellingen, die de wetenschappelijke studie van de afzonderlijke objecten niet of nauwelijks zouden bevorderen, pleitte hij voor meer specialistische exposities. Net als in Frankrijk zou men daarbij in Nederland meer gebruik moeten maken van de expertise van de verzamelaars zelf. Nederlandse ‘amateurs’ stelden volgens Havard hun kunstvoorwerpen doorgaans wel genereus beschikbaar ten behoeve van tentoonstellingen, maar voor de meesten van hen was de kous daarmee af. Hij vond deze houding gemakzuchtig en typisch Hollands. De specifieke kennis van een verzamelaar was

---

²²² Ibid., nrs 59, 63. Beide objecten waren elk voor f. 2.000,- verzekerd, afgaand op de waarden die in de marges van het exemplaar van de tentoonstellingscatalogus in het StadsArchief Amsterdam staan genoteerd. De publicatie vermeldt slechts enkele achttiende-eeuwse voorwerpen en geen stukken uit de negentiende eeuw. Deze zullen er ongetwijfeld zijn geweest, maar werden niet als zodanig herkend, of - zo men wil - ontmaskerd. Over toenmalige vervalsingspraktijken van zilverwerk, waarmee de Amsterdamse firma Morpurgo door een tijdgenoot in verband is gebracht, zie De Roever 1886.

²²³ Zie Katalogus 1873, [3].

²²⁴ Ibid., 68.

²²⁵ Havard was tevens enige tijd correspondent van het *Algemeen Handelsblad* in Parijs. Door sommigen als ‘broodschrijver’ beschouwd, was zijn mening niet altijd onomstreden, zie De Roever 1886, 69-70.

zijns inziens onontbeerlijk voor een gedegen beschrijving van een kunstvoorwerp. Havards kritiek is slechts ten dele van toepassing op Willet. Weliswaar publiceerde deze niet over zijn eigen verzameling, net zomin als andere verzamelaars dit trouwens deden, maar wel gaf hij regelmatig kunstbeshouwingen.

Havard had geen goed woord over voor de catalogus. Het boekje was misschien handig voor de doorsnee bezoeker, maar voor liefhebbers en serieuze onderzoekers bezat het weinig waarde, ook al niet omdat het alleen in het Nederlands was verschenen. Havards Franstalige publicatie - een beredeneerde en beschrijvende catalogus die volgens de auteur 'noodgedwongen' op de officiële tentoonstellingscatalogus was gebaseerd - moest in de leemte voorzien. J.C. Greive jr en Jacob Taanman vervaardigden illustraties van enkele geëxposeerde objecten, onder meer van een door de auteur bewonderd, vroeg zeventiende-eeuws kastje dat aan Willet toebehoorde (afb. 1.11).²²⁶ Havard uitte niet alleen kritiek, hij roemde de inzendingen bij de rubrieken edelsmeedkunst, faience en glas. Stukken met een Nederlandse herkomst hadden zijn specifieke belangstelling en in dit verband onderstreepte hij het belang van de verzameling Willet, wat enige verwondering wekt omdat Willets verzameling op die gebieden - uitgezonderd Delfts aardewerk en Hollandse glazen - overwegend internationaal georiënteerd was.²²⁷ Voor een nieuw, meer specialistisch type tentoonstelling, waar door Havard en anderen reikhalzend naar werd uitgezien, moest worden gewacht tot de grote zilvertentoonstelling van 1880 in *Arti et Amicitiae*.

Willets inzendingen naar bovengenoemde oudheidkundige tentoonstellingen overvleugelden zijn bruiklenen aan twee exposities van oude kunst - in 1867 en 1872 in *Arti* - volledig. Niettemin had hij zijn verzameling schilderijen van oude meesters sinds zijn eerste aankopen op dit gebied in 1855 met enkele stukken weten uit te breiden. In totaal stond hij ten behoeve van de tentoonstellingen zes schilderijen in bruikleen af (zie Bijlage IV). De

---

²²⁶ Zie Havard 1873-b, afb. t/o 86. De auteur schreef het van eiken- en ebbenhout vervaardigde kastje toe aan de laat zestiende-eeuwse Antwerpse architect-ontwerper Hans Vredeman de Vries, wiens stijl ongeveer driehonderd jaar later werd vereenzelvigd met de glorie van de Noord-Nederlandse Renaissance. *Ibid.*, 86.

²²⁷ Met betrekking tot de rubriek edele metalen stelde Havard dat hij enkele 'stukken met vraagtekens' uit Willets collectie preciezer had weten te beschrijven. Daarnaast wist hij een aantal zwakke objecten aan te wijzen, of onderdelen ervan, zoals de voet van een fraaie, grote beker, zie Havard 1873-b, 28 en nr 35. Zijn aandacht ging vooral uit naar het Delfts, waarbij hij hoog opgaf over stukken die Willet nog geen jaar later voor het merendeel in Parijs zou laten veilen, wat de prijsvorming in gunstige zin zal hebben beïnvloed. Ook roemde hij de kwaliteit van de Italiaanse faience, een collectieonderdeel dat bij dezelfde gelegenheid van eigenaar zou wisselen. Een ander hoogtepunt gold de glasverzameling, die naar Havards mening uitblonk in zowel Venetiaanse glazen, als in glaswerk met Hollandse diamantgravures. Uit de laatste groep roemt hij een bekerglas met een optocht van musicerende dwergen (inv.nr KA 5250) en een kelkglas met een voorstelling van een valkenjacht (inv.nr KA 5198). *Ibid.*, 81. Zie ook Vreeken 1998, nrs 138, 136. De rubriek meubels telde twee kastjes van Willet, waarvan Havard er één als illustratie in zijn boek opnam.

tentoonstelling van 1867 was een vervolg op een soortgelijke expositie in 1845, eveneens in Arti. Willet was met vier van de 259 catalogusnummers een bescheiden inzender. Zijn bijdrage bestond uit een mansportret, vervaardigd door een telg van de Haarlemse schildersfamilie De Bray, twee herbergscenes van Egbert van Heemskerck en een schilderij van *Twee kooplieden geld tellende* door Quinten Matsys.²²⁸ Uit de aantekeningen die een onbekende bezoeker in zijn exemplaar van de catalogus maakte, weten we dat deze de De Bray stijfjes vond en Matsys' kooplieden dun geschilderd.²²⁹

Was Willet in 1867 al geen grote bruikleengever, vijf jaar later was hij met slechts twee bruiklenen in de expositie vertegenwoordigd, namelijk een vrouwenportret van Cornelis Jonson van Ceulen I of II uit 1655 en een *Portret van een geestelijke dame* door een onbekende kunstenaar.²³⁰ Mogelijk is eerstgenoemd schilderij weergegeven op twee interieurstukken die Coen Metzelaar omstreeks 1880 van het zogeheten atelier in Willets villa in Frankrijk vervaardigde, respectievelijk staand op een schildersezal en hangend aan de wand.²³¹ Als deze identificatie juist is, dan is de kans groot dat het schilderij bij de brand van het huis in 1884 verloren is gegaan.

Al eerder is gesteld dat het kopen van eigentijdse kunst in huize Willet niet uitsluitend een mannenzaak was. Uit de administratie van Louisa blijkt dat zij tussen 1867 en 1874 voor een bedrag van ruim f. 21.000,- veertien schilderijen aankocht van eigentijdse Franse en Nederlandse kunstenaars, in hoofdzaak genretaferelen, veestukken en stillevens met bloemen en vruchten (zie Bijlage VII).²³² Hieronder bevond zich een *Italiaansche vrouw* van de in zijn tijd fameuze academieschilder William Bouguereau (afb. 1.12). In 1867 betaalde ze f. 2.500,- voor dit werk aan kunsthandelaar C.M. van Gogh in Parijs. Twee jaar later zag ze bij hem een grotere versie van het schilderij, die haar zozeer beviel dat ze haar exemplaar met een flinke bijbetaling inruilde. Haar nieuwe 'Italiaansche vrouw grand modèle' vormde qua onderwerp

---

²²⁸ Nader onderzoek kan de huidige verblijfplaats van de hier genoemde schilderijen aan het licht brengen.

²²⁹ Zie Tentoonstelling 1867, nrs 25, 69, 70, 122. In de marge van het geraadpleegde exemplaar van de catalogus in het Stadsarchief Amsterdam is door een onbekende hand bij het mansportret van De Bray aangetekend 'uit een grau en zeer stijf' - wat kan wijzen op een 'en grisaille' geschilderde voorstelling, en bij Matsys' kooplieden 'niet lelijk doch het hout schijnt door'. Laatstgenoemd euvel werd ook door een andere bezoeker opgemerkt, zie Gorter 1867, 4.

²³⁰ Zie Katalogus 1872, nrs 120, 295. De naamsvermelding kan op zowel Cornelis Jonson van Ceulen I als II betrekking hebben.

²³¹ Zie Loos 1988/89, 201 afb. 10, 202, afb.13.

²³² AHM, Archief MWH, Kasboek 1861-1878 (inv.nr LA 2948), fols. 337, 344, 349, 352, 363, 371, 375, 390 en Grootboek 1850-1876 (inv.nr LA 2946), fol. 78. Hoewel gemiddeld niet duur, waren er uitschieters bij, zoals de Bouguereau en de grote Desgoffe. Voor de aankopen, inclusief prijzen, zie Bijlage VII.

een pendant met de *Bergère des Alpes* van Merle, een schilderij dat ze al eerder bij Van Gogh had gekocht.²³³

Het duurste schilderij dat Louisa van hem betrok, was een bloemstuk van Blaise-Alexandre Desgoffe - een kunstenaar van wie zij ook een stilleven met vruchten had - waar zij maar liefst f. 5.000,- voor neertelde. Voorts bezat ze bloemstukken van Félix Ziem en George Todd, een leerling van de befaamde bloemenschilder Simon Saint-Jean. In het voorjaar van 1874 deed ze haar laatste aankoop bij Van Gogh, *Interieur met katten* van Louis-Eugène Lambert, een doek dat zal hebben geappelleerd aan Louisa's voorliefde voor huisdieren.

Behalve voor Franse schilderijen had Louisa Willet-Holthuysen ook belangstelling voor het werk van Nederlandse kunstenaars, van wie er enkele in de omgeving van Oosterbeek werkten, ook wel het 'Nederlandse Barbizon' genoemd.²³⁴ Van J.W. Bilders kocht ze in 1868 voor f. 1.000,- een kapitaal *Landschap met vee* (afb. 1.13). In hetzelfde jaar voegde ze voor f. 700,- een 'vruchtstuk' van Adriana Haanen aan haar bezit toe, eenzelfde bedrag betaalde ze in 1870 voor een 'bloemstuk' van dezelfde 'Juffrouw Haanen te Oosterbeek'. Voorts bezat ze twee interieurs van Jan Jacob Zuidema Broos en van Gerardine van de Sande Bakhuyzen een *Stilleven met rozen*.²³⁵ De aankopen van Louisa Willet overziend, kan worden gesteld dat haar voorkeur met betrekking tot de schilderijen van Franse 'juste milieu' kunstenaars aan de behoudende kant was, maar dat zij tegelijkertijd met haar 'Oosterbeekse werken' het artistieke experiment in de beeldende kunst wist te waarderen. Het merendeel van de door haar gekochte schilderijen zullen vooral zijn verworven ter aankleding van de salons in haar huis - waar ze qua onderwerpkeuze en afmeting goed pasten -, en minder als een verzameling in de eigenlijke zin van het woord.

De collectie van Abraham Willet wisselde gedurig van samenstelling - hij kocht niet alleen aan, maar deed ook regelmatig afstand van schilderijen en antiquiteiten (zie Bijlage V). Zo schonk hij in de periode 1861-1874 enkele voorwerpen van uiteenlopende aard aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, waarvan de collectie in de jaren zestig wel met

---

²³³ Niet qua afmeting, want de 'tweede' Bouguereau is aanmerkelijk groter dan de Hugues Merles *Herderin met hond in de Alpen*.

²³⁴ Over het kunstleven in Oosterbeek en omgeving, zie Kapelle 2006.

²³⁵ De stillevens van Maria Vos (inv.nr SA 784), 'kunstzuster' van Haanen in Oosterbeek, en Margaretha van de Kastele (inv.nr SA 1620) die zich in de museumverzameling bevinden, kunnen gezien het onderwerp eveneens door Louisa Willet-Holthuysen zijn gekocht. Dit schilderij en hiermee vergelijkbare werken komen echter niet in haar aankopenregister voor.

museum werd aangeduid. De vroegst gedocumenteerde schenking - ‘een zeer merkwaardig houten snijwerk’ - dateert uit 1861, vlak vóór zijn huwelijk.²³⁶ Het betreft een fragment van een kruisdraging van omstreeks 1500 en stelt een stoet van mannen en ruiters voor (afb. 1.14). In dezelfde schenking waren twee oude krijgshelmen begrepen - waarvan één met een vizier -, een aantal jaren later gevolgd door een antieke ijzeren handboei.²³⁷ Het bestuur van het genootschap ging niet op elk aanbod in. In 1873 werd besloten dat het in 1855 door de verzamelaar gekochte groepsportret, toen geduid als de ‘Alkmaarse’ *Burgemeester Teylingen en zijn familie*, beter op zijn plaats zou zijn in het juist geopende Stedelijk Museum in Alkmaar, waarvoor men op zoek was naar geschikte tentoonstellingsobjecten. Na tussenkomst van de uit de Alkmaar afkomstige literator en geschiedkundige Willem Hofdijk - een bevriende relatie van Willet - werd het schilderij kort daarop aan het museum overgedragen.²³⁸ In hetzelfde jaar schonk Willet nog ‘enige in het IJ gevonden voorwerpen’ aan het genootschap, die bij werkzaamheden ten behoeve van het Noordzeekanaal waren opgebaggerd en die *wel* werden geaccepteerd.²³⁹ Met uitzondering van de De Grebber, zijn over Willets motieven om juist van deze stukken afstand te doen geen gegevens voorhanden. Zeker is wel dat zijn schenkingen aan het genootschap niet van dien aard waren dat ze hem het ‘donateurschap’ van het genootschap opleverden - daarvoor waren ze te weinig substantieel.

²³⁶ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 1, 11-03-1861, ongep. Zie ook Leeuwenberg/Halsema-Kubes 1973, nr 77, tevens voor oudere literatuur. AHM, in bruikleen van het Rijksmuseum, 2005 (inv.nr BB 287). Pieter Oosterhuis maakte er in opdracht van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap een foto van, die los werd meegestuurd met het Jaarverslag KOG 1866/67 en later werd gebruikt voor een eigen genootschapspublicatie. Drie van de waarschijnlijk 150 afdrucken van Oosterhuis bevinden zich in het Amsterdams Historisch Museum (inv.nrs FA 963-FA 965), zie ook Boom 1995, 279 afb. 4.

²³⁷ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 1, 11-03-1861, ongep. ‘twee oude helmen’; Notulenboek 2, 08-04-1867, 108 ‘eene ijzeren handboei’. De helm zonder vizier en de handboei zijn niet in de verzameling van het genootschap te traceren. De helm met vizier is sinds 2009 in bruikleen bij het Amsterdams Historisch Museum (inv.nr 109).

²³⁸ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek bestuurvergaderingen 16, 27-10-1873, 7-8. Een jaar later schonk Willet het schilderij aan het Stedelijk Museum te Alkmaar. RAA, SecretarieArchief gemeente Alkmaar 1816-1919, inv.nr 854, briefnr 18. Brief van B&W van Alkmaar aan A. Willet, 03-01-1874, waarin geadresseerde - onder verwijzing naar de bemiddeling door Hofdijk - beleefd wordt verzocht afstand te willen doen van De Grebbers schilderij van ‘Van Teylingen’ ten behoeve van het juist opgerichte Stedelijk Museum aldaar. Ibid., inv.nr 482, briefnr 18. Brief van A. Willet aan B&W van Alkmaar, 13-01-1874, waarin deze antwoordt het schilderij met het beoogde doel graag te willen schenken. ‘Het staat van heden af ter Uwer beschikking en zal tegen een door U geteekend ontvangbewijs afgegeven worden’. Met dank aan Joost Cox, gemeentesecretaris van Alkmaar.

²³⁹ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 3, 08-12-1873, ongep. Uit welke objecten de vondst precies bestond is niet bekend. Opmerkelijk is dat in de notulen sprake is van een voorstel tot aankoop van deze voorwerpen voor f. 20,-. Ze werden op de vergadering bekeken, waarna men tot de aankoop ervan besloot, mede omdat ‘er belangrijker voorwerpen kunnen gevonden worden.’ Waarschijnlijk heeft Willet de baggervondsten gekocht en daarna aan het genootschap geschonken, afgaande op de vermelding ervan in Jaarverslag KOG 1873/74, 10.

Aparte vermelding verdienen Willets overige bemoeienissen met het genootschap, waarvan hij sinds 1863 conservator was en in deze functie tevens deel uitmaakte van het bestuur.²⁴⁰ Aan hem en David van der Kellen was de zorg voor de gestaag groeiende verzameling toevertrouwd. Hun werkzaamheden bestonden in hoofdzaak uit de beschrijving en de museale presentatie van de voorwerpen.²⁴¹ Daarnaast maakten de conservatoren jaarlijks een lijst van aanwinsten op, waarvan een selectie in de jaarverslagen werden vermeld. Willet kreeg opdracht de collectie beter te rangschikken, mede met het oog op de verhuizing in 1865 naar een nieuw onderkomen in gebouw Concordia aan de Nieuwezijds Voorburgwal. De voorlopige beschrijving van de museumverzameling, resulterend in een beknopte *Wegwijzer*, was het werk van Van der Kellen.²⁴² De expositie in het nieuwe gebouw maakte ‘den aangenaamsten indruk’ op de bezoekers, onder wie leden van de ‘handwerkersstand’ die vooral ‘s zondags kwamen kijken.²⁴³ Mogelijk was het welslagen mede te danken aan de door Willet verzorgde opstelling, wiens inrichtingen, zoals we eerder zagen, door tijdgenoten werden geroemd.

Blijkbaar kregen de conservatoren de smaak te pakken, want in 1866 was er opnieuw een tentoonstelling, ditmaal uitgebreid met particuliere inzendingen, onder meer van Willet.²⁴⁴ Het succes van deze tweede expositie voldeed niet aan de verwachtingen en leverde zelfs een nadelig saldo op.²⁴⁵ Na afloop werd het bezit van het genootschap weer opgeborgen, onzichtbaar voor het publiek. De zo vurig gewenste permanente presentatie kwam maar niet van de grond. Het bestuur verzuchtte dat dit ook onmogelijk zou zijn ‘zoo lang onze collectie in het eerste stadium van wording verkeert en haar aanwas grootendeels gevolg van

---

²⁴⁰ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 2, 09-11-1863, 18, met vermelding van de benoeming van J.[!] Willet tot conservator. Van de uitgebrachte stemmen kreeg Willet er elf, tegen Jan ter Gouw, Daniel Franken en J.G. Schwartze ieder één stem. Een maand later trad Abrahams broer Dirk toe als lid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. Ibid., 28-12-1863, 21. Op 17-03-2008 hield schrijver dezes, vooruitlopend op de viering van het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap later dat jaar, een lezing over Willets bemoeienissen met het genootschap getiteld: *Abraham Willet, één van de mannen van 1858*. De voordracht is niet gepubliceerd, wel is de inhoud ervan in deze studie verwerkt.

²⁴¹ Zo zullen de beide conservatoren hun handen vol hebben gehad aan het beschrijven van het omvangrijke, 194 objecten tellende legaat dat kunstschilder-verzamelaar Nicolaas Pieneman in 1860 aan het genootschap had nagelaten, dat daarmee in één klap beschikte over een museale collectie, zie Te Rijdt 1995.

²⁴² Zie Van der Kellen 1865.

²⁴³ Zie Jaarverslag KOG 1865/66, 9.

²⁴⁴ Zie Jaarverslag KOG, 1865/66, 10. Omdat bij de tentoonstelling geen catalogus verscheen, is niet bekend welke stukken Willet inzond.

²⁴⁵ Waarschijnlijk vond de tweede expositie te kort op de vorige plaats. Tot vreugde van het bestuur vulde Abraham Willet het tekort aan met een gift van f. 250,-. RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 2, 26-11-1866, 97.

toevallige schenkingen is, niet van ruimen en systematisch geregelden aankoop'.²⁴⁶ De malaisestemming werd nog verergerd door het vergeefs zoeken naar een adequate huisvesting van het museum-in-wording, wat weer stagnatie van het beheer van de collectie tot gevolg had. Men ging 'van een afgekeurd café-chantant, via een rumoerig verenigingslokaal en een vochtige sociëteit naar een verbouwd pakhuis'.²⁴⁷ Pas in 1885 zou het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap adequaat onderdak vinden in het nieuwgebouwde Rijksmuseum aan de Stadhouderskade. Vóór die tijd zou elke poging om uit de museale impasse te geraken mislukken, wat tot grote frustraties bij de betrokkenen leidde. Op een zeker moment heeft het bestuur zelfs overwogen om het genootschap maar op te heffen.²⁴⁸

Willems onvrede met deze situatie leidde in 1874 tot de veiling van een groot deel van zijn verzameling oudheden in Parijs, een handelwijze waarover in gelederen van het genootschap de nodige beroering ontstond.²⁴⁹ Eén van de leden vroeg zich af hoe deze gang van zaken zich verhield tot de inhoud van de brochure *Regeerings- en volkszaak*, een vurig pleidooi voor meer verantwoordelijkheid bij overheid en bevolking ten opzichte van de nationale oudheden, geschreven door Willems vriend Daniel Franken.²⁵⁰ Om zijn betoog kracht bij te zetten, herinnerde hij aan de recente veiling van de verzameling Ilpenstein 'die zoals gewoonlijk in ons land het bedroevend resultaat heeft opgeleverd dat zelfs familieportretten door vreemden zijn gekocht'.²⁵¹ De onder-voorzitter van het genootschap, L.M. Beels van Heemstede, had begrip voor de woorden van de spreker, maar stelde dat de veiling een privé-aangelegenheid van de eigenaar was. Eenzelfde verwijt trof David van der Kellen, die eveneens overwoog om delen van zijn verzameling te verkopen.

Beels verzekerde de aanwezigen van de goede wil van de conservatoren, die beiden niet op de bewuste vergadering aanwezig waren. Hij wist dat Van der Kellen vijftien jaar had gewacht op 'een geschikt museumgebouw om zijn kunstvoorwerpen voorgoed hier te laten en

---

²⁴⁶ Zie Jaarverslag KOG, 1865/66, 10.

²⁴⁷ Zoals gememoreerd door de voorzitter bij het 75-jarig jubileum van het genootschap, zie Hudig 1933, 8.

²⁴⁸ Zie Jaarverslag KOG, 1868/69, 4. Vooral de conservatoren, die 'wanhopig alles dooreen en open moeten stapelen', werden uit hoofde van hun bezigheden voortdurend met de slechte huisvesting van het kunstbezit geconfronteerd. Over de vroege museale aspiraties van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, zie Heijbroek 1995, 10-20.

²⁴⁹ Zie Catalogue 1874.

²⁵⁰ Zie Franken 1874. De vraagsteller was D.C. Meijer jr, oudheidkundige, verzamelaar van prenten en jarenlang penningmeester van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. De publicatie waar hij op doelde is Franken 1874. Inhoudelijk sloot de brochure aan op Victor de Stuers' artikel 'Holland op zijn smalst', waarvan de boodschap een jaar eerder als een bom was ingeslagen, zie De Stuers 1873, De Stuers 1975.

²⁵¹ De rijke inboedel van het te slopen kasteel Ilpenstein nabij Purmerend werd in 1872 geveild, bij welke gelegenheid het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap op verschillende stukken de hand wist te leggen.

dat met den Heer Willet hetzelfde het geval was'.²⁵² Met de veiling van 1874 liep het genootschap een aanzienlijk deel van Willets collectie keramiek mis, evenals waaiers en specimina van decoratief ijzerwerk.²⁵³ Wat uit de hier geschetste gang van zaken naar voren komt, is dat Willet met zijn verkochte verzameling een bijdrage had willen leveren aan een te stichten genootschapsmuseum van blijvende aard. Het jaar 1874 laat een keerpunt zien in de verhouding tussen Willet en 'zijn' genootschap, hoewel van een definitieve breuk geen sprake was. Wegens veelvuldig verblijf in Frankrijk - het echtpaar Willet-Holthuysen had toen juist als zomerverblijf een villa in de buurt van Parijs gekocht - stelde hij zich niet langer beschikbaar als conservator en was daarmee tevens bestuurslid af.²⁵⁴

Liepen Willets museale beslommeringen voor het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap op een teleurstelling uit, meer voldoening moet hij hebben gehad van zijn kunstbeschouwingen, waarmee hij bij zijn mede-leden veel bewondering oogstte (zie Bijlage VI).²⁵⁵ De door hem meegebrachte voorwerpen waren vooral losse topografische foto's en fotografische kunstreproducties, maar ook kostbaar uitgevoerde plaatwerken. Daarnaast toonde hij antiquiteiten van velerlei soort. Met uitzondering van de meeste boeken en een aantal foto's, is niet meer te achterhalen om welke voorwerpen het precies ging. Opmerkelijk is de internationale oriëntatie van Willets bijdragen, die aansloot bij de brede culturele interesse in kringen van het genootschap. Was in het oprichtingsjaar 1858 sprake van bestudering van oudheden uit vooral de grafelijke en stadhouderlijke tijd - een beperking tot de nationale geschiedenis van vóór 1795 -, in de praktijk lieten de leden zich aan deze beperking in plaats en tijd weinig gelegen liggen. Willet was nog maar juist als conservator

---

²⁵² RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 3, 23-02-1874, ongep. Zie ook Jaarverslag KOG 1873/74, 5. 'Zij [de conservatoren] hebben dan ook eindelijk, het wachten moede, hunne eigen verzamelingen, die ze zoo gaarne in ons Museum geplaatst hadden, aan anderen overgegeven'. Van der Kellen, die in 1876 tot eerste directeur van het destijds in Den Haag gevestigde Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst werd benoemd, verkocht in 1877 delen van zijn verzameling kunst en oudheden, eveneens in Parijs. Catalogue 1877.

²⁵³ Zie Catalogue 1874. De catalogus verscheen in een eenvoudige uitvoering en in een luxe, met tien foto's verlichte editie - een novum in die tijd -, die tot in Sint Petersburg te koop was. Van de 238 catalogusnummers was het grootste deel gewijd aan Delfts aardewerk (78), gevolgd door Oosters porselein (52), Italiaans aardewerk (47) en Rhodes aardewerk (3), evenals decoratief ijzerwerk (39) en 'vernis Martin' waaiers (6). De veiling bracht 43.832,- FF op, waarvan Willet na aftrek van de veilingkosten FF 39.449,- (ongeveer f. 20.000,-) overhield. Parijs, Archives departementales de la Seine, D48E3, archief Pillet, no 6493 [2306], Vente Willet, 26-27 janvier 1874. Met dank aan Aagje Gosliga, oud-projectmedewerker van het Amsterdams Historisch Museum, die het onderzoek in Parijs uitvoerde.

²⁵⁴ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek bestuursvergaderingen 16, 15-05-1874, 19. 'Bij rondvraag zegt de Heer Willet dat hij wil aftreden, omdat hij veel buitenslands zijnde, zich niet den geschikten persoon acht'.

²⁵⁵ Daarnaast verzorgde Willet een aantal kunstbeschouwingen voor Arti, waarschijnlijk betrekking hebbend op prentwerk (zie Bijlage V).

benoemd of hij hield zijn eerste kunstbeschouwing. Onderwerp was ‘eene zeer rijke collectie photographische afbeeldingen van oude en beroemde gebouwen in Europa waaronder vooral die uit Venetië en van de Cathedraal te Rheims de aandacht trekken’.²⁵⁶ Daarna hielden reproductiefoto’s van oude en nieuwere schilderijen de aanwezigen dermate bezig dat er geen tijd meer was om ook de meegenomen zilveren bekertjes te bekijken, waarna Willet toezegde deze op een later tijdstip alsnog te zullen bespreken. In het genootschapsjaar 1864/65 spande hij de kroon met bijdragen aan wel vijf kunstbeschouwingen. Willet liet afbeeldingen zien van onder meer oude munten, wapens en aardewerk, evenals voorbeelden van Franse, Duitse en Italiaanse keramiek en publicaties over tapisserieën.

Later in het seizoen nam hij tekeningen van ‘David Vinckeboon’ mee, evenals afbeeldingen van glaswerk, aardewerk en ‘andere voorwerpen van kunst en weelde’.²⁵⁷ Een enkele keer stuurde Willet voorwerpen uit zijn verzameling ter bespreking in zonder daarbij in persoon aanwezig te zijn. Zijn inzendingen werden dan door anderen behandeld, zoals in mei 1866 toen Jan Six de aarden kruiken van het genootschap samen met die van Willet besprak.²⁵⁸ In 1870 liet hij een aantal fotografische impressies van Rome zien - Willet en zijn echtgenote waren toen juist teruggekeerd van een lange reis naar Italië.²⁵⁹ Een maand later nam hij van dezelfde reis foto’s van Venetië mee, ‘belangrijke fotografieën, groote en kleine, eene collectie te schoon en te groot om op eene enkele bijeenkomst naar waarde te worden genoten’ (afb. 1.15).²⁶⁰ Men kwam ogen, oren en soms ook tijd tekort. In 1872 trok Willet opnieuw de aandacht, ditmaal met een reeks foto’s van de wapenrustingen in de Real Arméria te Madrid. Hieronder bevonden zich ‘casques in geciseleerd ijzer, in moorschen stijl, schilden op fluweel met steenen, zadels op fluweel geborduurd, waarschijnlijk gebruikt voor

---

²⁵⁶ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 1, 26-01-1863, ongep. De vroegste Italiaanse foto’s in het legaat Willet-Holthuysen laten zich lastig van de latere onderscheiden en foto’s van Reims zijn er niet in aangetroffen, zie Rooseboom 2001.

²⁵⁷ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 2, 27-02-1865, 42. Bedoeld is David Vinckboons of Vingboons. Het legaat Willet-Holthuysen bevat geen tekeningen van deze kunstenaar, wel prenten naar zijn werk, vervaardigd door anderen (inv.nrs A 13084, A 13114, A 13115, A 13096-A 13099).

²⁵⁸ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 2, 14-05-1866, 83. Spreker wees op het belang om vorm, kleur en ornament te vergelijken en te relateren aan mogelijke jaartallen om zodoende een chronologische reeks te kunnen maken.

²⁵⁹ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 3, 24-10-1870, ongep.

²⁶⁰ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 3, 14-11-1870 en 28-11-1870. ‘Bij het verstreken uur verzoeken de leden den kunstgever het nog overblijvende deel op de volgende vergadering te willen geven, aan welk verzoek Z.Ed. welwillend beloofd te zullen voldoen.’ De daaropvolgende keer werden opnieuw foto’s van Venetië bekeken, gevolgd door foto’s naar schilderijen van beroemde Italiaanse kunstenaars als Veronese, Carpaccio, Bellini en Titiaan. De reacties op de presentaties van Willet waren enthousiast. ‘Toch behoeven de kunstbeschouwingen - gegeven door den heer Willet van photographiën, uit Italië medegebracht [...] - U slechts herinnerd te worden om aan te tonen dat het niet aan belangrijke stof tot onderzoek en bespreking, en evenmin aan belangstelling bij de leden heeft ontbroken’. Jaarverslag KOG 1870/71, 4.

tournoi. Tot de schoonsten en rijksten behooren de wapenrusting van den Hertog van Alva, de casque van Karel V, casque in de vorm van een vogel, van don Juan'.²⁶¹

Eén keer viel Willets interesse in oudheden samen met de medische achtergrond van zijn familie. In 1864 was hij mede-initiator van een wervingscampagne die de recuperatie van een deel van het kunstbezit van het voormalige Amsterdamse Chirurijnsgilde tot doel had.²⁶² Het ging om vijftien schilderijen uit de zeventiende en achttiende eeuw die twee jaar eerder onderhands naar het buitenland waren verkocht, een transactie die heel oudheidkundig Amsterdam in beroering had gebracht. Een hoofdstedelijke commissie van kunstliefhebbers, kunstenaars en medici kwam in actie en slaagde erin de schilderijen voor de stad Amsterdam terug te kopen. Willet was één van de initiatiefnemers en hij wist tevens zijn moeder en zijn broer te bewegen het project financieel te ondersteunen.²⁶³ Na terugkomst werden de schilderijen - in afwachting van het op te richten nieuwe Rijksmuseum voor Schilderijen Museum Willem I - geëxposeerd in het Athenaeum Illustre aan het Singel, nadat ze eerder te zien waren geweest in de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten.²⁶⁴

Minder succesvol waren Willets inspanningen om aan het eind van de jaren zestig samen met anderen in het Paleis voor Volksvlijt - een spectaculair tentoonstellingsgebouw van glas en ijzer dat enkele jaren eerder op het Frederiksplein was geopend - een duurzaam kunstmuseum te stichten. Doel was om door de ontwikkeling van 'kunstzin en schoonheidsgevoel' de kunsten te bevorderen en tegelijkertijd de bekendheid van eigentijdse kunstenaars bij het publiek te vergroten.²⁶⁵ Het museum, dat in 1870 zijn deuren opende, beschikte al snel over een eigen collectie van ruim 200 kunstwerken (schilderijen en beelden), waaruit vermoedelijk ook werk te koop was - idealistische en zakelijke belangen gingen hier samen. Daarnaast werden er jaarlijks terugkerende verkooptentoonstellingen georganiseerd. Het bestuur werd gevormd door een raad van twaalf leden. Uit hun midden

---

²⁶¹ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 3, 26-02-1872, ongep. In de museumverzameling bevinden zich 46 foto's door Jean Laurent van wapenrustingen en rijtuigen in de Real Arméria in het Koninklijk Paleis (inv.nrs FA 1036-FA 1079). Zie ook Rooseboom 2001, 22 afb. 19.

²⁶² Zie Tilanus/Goschalk 1865. Over de transactie, zie Middelkoop 2008, 32.

²⁶³ Zie Tilanus/Goschalk 1865, 25-26.

²⁶⁴ Het Athenaeum Illustre was in de jaren zestig van de negentiende eeuw gevestigd in het gebouw van de voormalige Handboogdoelen aan het Singel. Voor de niet gerealiseerde plannen voor een nieuw Rijksmuseum in de jaren zestig, zie Veenland-Heineman 1985. Bedoelde schilderijen van het Chirurijnsgilde bevinden zich tegenwoordig in het Amsterdams Historisch Museum, zie Middelkoop 2008, 32.

²⁶⁵ 'Bevordering der Kunst door aankweeking van Kunstzin en Schoonheidsgevoel, en behartiging der belangen des Kunstenaars, door hem bij het groote publiek meer bekend te maken en daardoor de waardering zijner talenten te bevorderen', geciteerd naar Wennekes 1999, 147.

werd een ‘uitvoerende commissie’ van drie personen gekozen, tot wie men zich met betrekking tot de verkoop van kunstwerken diende te wenden. Willet had in zowel de raad als de commissie zitting.²⁶⁶ Het initiatief verliep na enkele jaren, de reden ervan is niet bekend.²⁶⁷

Had Willet zijn besognes vooral buitenshuis en was dat voor heren uit zijn stand de gewoonste zaak van de wereld, voor echtgenotes lag dat anders. Een gehuwde vrouw als Louisa werd geacht geen bezigheden buitenshuis te hebben, standsdistinctie beperkte haar bewegingsruimte tot het privé-domein van huis en haard.²⁶⁸ Ze bestierde het huishouden en gaf leiding aan het personeel, bezigheden die haar voldoende tijd lieten om af en toe een boek of een naaldwerk ter hand te nemen. Daarnaast zal zij een enkele keer bezoek van vriendinnen en van haar schoonfamilie hebben ontvangen, of soms een diner of bal hebben gegeven of bijgewoond.²⁶⁹ Dat zij actief deel zouden hebben genomen aan het societybestaan met zijn - ook in eigen kring in toenemende mate als zinloos ervaren - tradities en rituelen is niet erg waarschijnlijk.²⁷⁰

Haar dagelijkse contact met de buitenwereld bestond uit winkelen met haar gezelschapsdame of een andere vertrouweling en wandelen met de hondjes, dezelfde activiteiten die ze op reis in andere Europese steden ondernam. Daarnaast zal Louisa incidenteel tentoonstellingen hebben bezocht, bijvoorbeeld de exposities waar haar echtgenoot op een of andere wijze bij betrokken was. Misschien dat ze soms een speciale

---

²⁶⁶ De Commissie van Toezicht bestond uit D. Bles, R. Craeyvanger, C.M. van Gogh, B. de Poorter, Ch. Rochussen, C.F. Roos jr, H.J. Rutgers van Rozenburg, J.T. Stracké, P. Verloren van Themaat, J.Ed. de Vries en A.C. Wertheim en A. Willet. Ibid., 321 noot 112. In de driekoppige Commissie van Beheer hadden, naast Willet, zitting Rutgers van Rozenburg en De Vries. Ibid., 147. Er zijn geen archieven van gezegde commissies en het museum bewaard gebleven.

²⁶⁷ Stolwijk 1995, 199-201, constateert een teruglopende belangstelling voor exposities van eigentijdse schilderijen. Een en ander wekt bevreemding gezien het initiatief tot oprichting van de VVHK in dezelfde tijd (1874). Er was dus wel degelijk interesse voor kunst van levende meesters. In 1876 werd de verzameling van het Volksvlijtmuseum (128 schilderijen, 6 werken op papier en 3 beelden) in gebouw De Brakke Grond geveild, zie Catalogus 1876.

²⁶⁸ Een uitzondering zou bestuurlijke bemoeienis met een charitatieve instelling geweest kunnen zijn, maar een dergelijke functie heeft zij, voor zover bekend, niet bekleed.

²⁶⁹ Hier zij herinnerd aan het feit dat Louisa met haar eigen familie gebrouilleerd was. Haar schoonmoeder, met wie ze goed overweg kon, overleed in 1869, haar beste vriendinnen - Kleinman-van Eys en Arata - woonden in het buitenland en de bezoeken van haar schoonzuster Kee met kinderaanhang zullen sporadisch zijn geweest.

²⁷⁰ Veel contact zal Louisa Willet-Holthuysen niet met andere - haar niet zeer na staande - dames uit de ‘monde’ hebben gehad. Zij was nu eenmaal niet getrouwd met een man met een succesvolle maatschappelijke carrière en kinderen om over te praten had ze evenmin. Bovendien zullen weinigen haar voorliefde voor dieren hebben gedeeld, terwijl haar belangstelling voor eigentijdse kunst ook al geen voor de hand liggend gespreksonderwerp voor dames was. Voorbeelden van de visitecultuur - en hoe er onder uit te komen - worden gememoreerd in Bruin 1980, 66-69 (met opgave van oudere literatuur) en Den Tex 2008, 159-160.

kunstbeschouwing voor dames bijwoonde, zoals deze om de zoveel tijd in Arti werden georganiseerd.²⁷¹ Andere avondlijke uitjes kunnen, uiteraard in gezelschap van haar man, bezoeken aan schouwburg of opera zijn geweest of een muziekvoorstelling in Felix Meritis of in Artis - soortgelijke activiteiten ondernamen ze per slot van rekening ook samen in het buitenland.

Het echtpaar Willet-Holthuysen zag het bezadigde Amsterdam van hun jeugd langzaamaan veranderen in een (bescheiden) bruisende handelsmetropool.²⁷² Na jaren van krimp begon de bevolking van Amsterdam weer te groeien. Allerlei vernieuwingen op maatschappelijk, economisch en cultureel terrein braken door, wat vèrgaande consequenties had voor het uiterlijk van de stad. Buiten de inmiddels gesloopte bolwerken werden nieuwe wijken uit de grond gestampt en ook in de binnenstad gonsde het van bouwactiviteiten. Grachten werden gedempt en het ene na het andere markante gebouw verrees. Als gevolg van de economische groei ontstonden nieuwe vormen van stedelijke vrijetijdsbesteding als winkelen en flaneren, ontwikkelingen die door Louisa op de voet zullen zijn gevolgd, bekend als zij was met het nieuwste van het nieuwste in Parijs en Brussel.²⁷³

Binnen de kortste keren ontwikkelde de Kalverstraat zich tot een chique winkelpromenade waar de prachtigste etalages met elkaar wedijverden.²⁷⁴ En was de sociale behoefte aan de promenade nog niet bevredigd, dan bood het nieuwe Vondelpark soelaas. Voor iemand die van jongsaf met haar hondjes in het Bois de Boulogne en de Pinciotuinen had gewandeld, was het in Amsterdam maar behelpen geweest. Het zal dan ook geen verbazing wekken dat Louisa Willet-Holthuysen de aanleg van het Vondelpark met een geldelijke bijdrage steunde.²⁷⁵

---

²⁷¹ Voor een afbeelding van een dameskunstbeschouwing bij Arti in 1851, zie Bergvelt/Reichwein 1995, 54 afb. 52.

²⁷² Tot ongeveer 1875 verliep het tempo waarin dit gebeurde langzaam, daarna begon Amsterdam op velerlei terrein nieuw elan te vertonen, zie Van Tijn 1965 en diverse bijdragen in Bakker/Kistemaker/Van Nierop 2000 en Aerts/De Rooy 2006.

²⁷³ Zoals met betrekking tot de situatie in Den Haag is geanalyseerd in Furnée 2001, zie ook Vreeken 2007, 92-93.

²⁷⁴ Overigens kon een standsbewuste dame zich met goed fatsoen alleen op bepaalde uren in de Kalverstraat vertonen, de rest van de dag was de straat het domein van lagere sociale klassen of van heren.

²⁷⁵ SAA, toeg.nr 353 (Archief Vereniging tot aanleg van een rij- en wandelpark, genaamd Vondelpark), inv.nr 118. 'Inschrijvingsbiljetten tot voltooiing van het Vondels-Park', 1868/69, nr 337 (Biljet, op naam gesteld van S.L.G. Willet-Holthuysen voor een bijdrage van f. 100,- ineens.) J.E. Willet-Swarts, Louisa's schoonmoeder, steunde het initiatief met eenzelfde bedrag, Ibid., nr 402. Daarnaast was het echtpaar Willet-Holthuysen samen B-lid van de vereniging, voor f. 5,- per jaar, evenals Daniel Franken, Ibid., inv.nr 112, 35 (Franken met de aantekening '1876 naar Parijs'). Na het overlijden van Abraham Willet bleef zijn weduwe het lidmaatschap betalen. Ibid., inv.nr 113, 21. Er waren vier soorten lidmaatschappen met verschillende contributies, voor

Onder bevriende kunstenaars, 1874-1884

In 1877 schilderde André Mniszech een levensgroot portret van Abraham Willet ten voeten uit, gekleed in het kostuum van een zeventiende-eeuwse Hollandse schutter (afb. 1.16).²⁷⁶ Het werk ontstond in de periode dat het echtpaar Willet-Holthuysen de zomers doorbracht in hun buitenverblijf in Le Vésinet, een villadorp ten westen van Parijs, een half uurtje sporen van de Franse hoofdstad. Willet maakte er deel uit van een kleine groep kunstliefhebbers rond Mniszech, een schilderende Poolse graaf die in Parijs een belangrijke kunstverzameling van zeventiende-eeuwse Hollandse Meesters en Franse schilderijen uit de achttiende eeuw bezat.²⁷⁷ Een tijdgenoot omschreef diens atelier als ‘een plaats van vriendschappelijk verkeer en kunstgenot’.²⁷⁸ Ook de in Parijs wonende Nederlander Daniel Franken, kunstverzamelaar en kunsthistoricus, en de Franse schilder-graficus Adolphe Mouilleron behoorden tot de vriendenclub. Willet was niet de enige die voor Mniszech in antieke kledij poseerde, van Franken en van zichzelf vervaardigde de schilder soortgelijke historiserende portretten - wat iets zegt over de historische interesse van de heren en het plezier om meer met geschiedenis te doen dan studie alleen.²⁷⁹

---

respectievelijk f. 10,- (A), f. 5,- (B), f. 2,50 (C) en f. 1,- (D) gulden. Voor een beknopte ontstaansgeschiedenis van het Vondelpark, zie De Rooy 2006, 348-351.

²⁷⁶ Het ‘schutterstuk’ weerspiegelt Willets interesse in historische kostuums, genealogie en heraldiek. Te oordelen naar het opschrift in de cartouche op Mniszechs schilderij grensde deze soms aan het fantastische: ‘eigentlich conterfeysel van den ed. manhaften heer abraham willet. geboren in den jare 1590. gedaen nae ’t origineel anno 1877’. Mogelijk refereert het opschrift aan ene Jean Willet, omstreeks 1590 geboren en woonachtig in Rouaan, een filiatie die later niet bewezen is geacht, vergelijk Willet 1912, 436 en Ibid., 1931/32, 357. Het portret van Willet is een ‘tribute to the grandiose self of a Dutch collector’ genoemd, zie Gay 1998, tweede fotokatern, [5]. Of Mniszech zich voor zijn bijna levensgrote portret heeft laten inspireren door Frans Hals’ *Portret van Willem van Heythuysen*, nu in de Bayerische Staatsgemäldesammlung in München, valt nog te bezien (de suggestie is gedaan door De Rosset 2003, 112 (als een werk van B. van der Helst!)). De vaandrig links op een schuttersstuk dat Hals met Pieter Codde vervaardigde, bekend als *De magere compagnie* uit 1637, komt eerder als inspiratiebron in aanmerking, zie Van Thiel/De Bruyn Kops/Cleveringa 1976, 257 inv.nr C 374. Bekend is dat Mniszech verschillende keren een bezoek aan Amsterdam heeft gebracht, waarbij hij - geïnteresseerd als hij was in het werk van zeventiende-eeuwse Hollandse meesters - het schilderij van Hals en Codde in het stadhuis kan hebben gezien, waar het tot 1885 in de burgemeesterskamer hing. Met dank aan mijn collega’s Judith van Gent en Norbert Middelkoop.

²⁷⁷ Over Mniszech en zijn verzameling, zie De Rosset 2003 (met samenvattingen in het Frans en het Engels). Met dank aan Zbigniew Dowgwillo, oud-medewerker van het grafisch atelier van het Amsterdams Historisch Museum, die de relevante passages over Willet en zijn vrienden uit het Pools vertaalde. Delen van de kunstverzameling werden in 1902, 1910 en 1912 geveild, zie De Rosset 2003 149-150.

²⁷⁸ Zie Jaarverslag KOG 1898/99, met bijlage ‘In memoriam Daniel Franken Dz.’, 1899, [1], waarin de Parijse vriendenbent van Franken, Mniszech en Willet wordt vermeld, evenals de verhuizing van Franken omstreeks 1886 van Parijs naar Le Vésinet. Zijn adres daar was 36, route de Croissy. Schriftelijke mededeling van Alain-Marie Foy, burgemeester van Le Vésinet, 08-12-2005.

²⁷⁹ Met dit verschil dat het portret van Daniel Franken, dat de eigenaar in 1898 aan het museum zou legateren, een borststuk is (inv.nr SA 2959), zie Carasso 1991, 14 afb. 8. Tot het legaat Willet-Holthuysen behoren twee foto’s, één van een geschilderd zelfportret van Mniszech in zeventiende-eeuws kostuum (inv.nr FA 113) en één

Het echtpaar Willet-Holthuysen moet in Le Vésinet aangename jaren hebben doorgebracht. De ineengevlochten initialen AL - van Abraham en Louisa - in de sierhekken van de voordeur lijken te getuigen van de meer informele levenswijze daar.²⁸⁰ Hij ontmoette er kunstenaars en zij genoot van de grote tuin - waar de huisdieren alle ruimte hadden - en de nabijheid van het mondaine Parijs. Elke woensdag ontvingen de Willets hun Franse kunstenaarsvrienden voor een diner, waaraan ook Nederlandse schilders als Wouter Verschuur en Willy Martens deelnamen.²⁸¹ Daarnaast is bekend dat de kunstenaars J.C. Greive jr en Coen Metzelaar in Le Vésinet op bezoek kwamen om in de pittoreske omgeving te tekenen en te schilderen.²⁸²

Louisa had de villa, een 'châlet' zoals ze het in haar kasboek noemt, in 1874 voor f. 40.000,- gekocht.²⁸³ Het huis, een schepping van architect François-Eugène Bardon, was toen

---

van zijn echtgenote, eveneens in historiserende dracht (inv.nr FA 112). Uit de jaren zeventig zijn enkele niet-historiserende portretten van Willet bekend. Zo modelleerde Charles Gumbel du Bois, een beeldhouwer over wie verder niets bekend is, in 1874 een portretreliëf van de verzamelaar (inv.nrs BA 2442-BA 2443). Jonker/Vreeken 1995, nrs 306, 307. Omstreeks dezelfde tijd legde een onbekende fotograaf Willet op de gevoelige plaat vast waarop de geportretteerde - gekleed in informele huisdracht - een prent naar Rembrandts *Nachtwacht* bekijkt (inv.nr A 15888), op een andere foto is Willet in een enigszins afwijkende houding weergegeven (inv.nr A 15887). Rutgers/Middelkoop 2006, 23 afb. Willet bezat een exemplaar van deze reproductie (inv.nr A 13035) die Mouilleron in de jaren vijftig in opdracht van de Franse regering had vervaardigd. Ibid., 22 afb. In hetzelfde fotoatelier zijn ook nog twee minder studieuze opnames gemaakt waarop Willet als een 'gaucho' en een in bont geklede Rus poseert (inv.nrs A 15889, A 15890).

²⁸⁰ Toepassing van dergelijke initialen zou in hun Amsterdamse huis minder geëigend zijn geweest, het gebruik van familiewapens, zoals voorkomend in het snijwerk van de gangbanken, lag hier meer voor de hand.

²⁸¹ Tot de aanwezige vrienden behoorden de broers Gerrit en Wouter Verschuur, Willy Martens, 'de journalist Obreen', ene Van Hemert en 'freule' Josphine Arata, een vriendin van de vrouw des huizes. Daarnaast gaven verschillende Franse kunstschilders 'acte de présence'. Daniel Franken liet op deze avonden meestal verstek gaan omdat hij niet van 'grote soirees' hield. 'Inlichtingen in zake de erfenis van Mevrouw Willet', ongesigneerde en ongedateerde notitie [1895]. Coll. mw J.C. de Ruiter-Peltzer, Bussum. Kopie in AHM, Archief MWH.

²⁸² In het Rijksprentenkabinet bevinden zich twee schetsjes van Metzelaar, vervaardigd in de omgeving van Le Vésinet, die in hun oorspronkelijke context informatie hadden kunnen bieden over het verblijf van de kunstenaar aldaar. In de jaren dertig van de twintigste eeuw zijn de tekeningen losgeknipt uit de bijbehorende geschreven informatie, die is weggegooid, handelingen waardoor schetsjes en tekstfragmenten voorgoed van hun onderlinge verband zijn beroofd. RMA/RPK, inv.nrs RP-T-1928-31, RP-T-1928-32. Mondelinge mededeling van Jan Daan van Dam, conservator keramiek en glas van het Rijksmuseum. Van enkele Franse kunstenaars zijn eveneens schilderijen en tekeningen van het buitenhuis bekend, vooral van de tuin. In de museumverzameling bevinden zich twee tekeningen van J. Taunay, voorstellende de tuin in respectievelijk herfst en winter (inv.nrs TA 12576, TA 12577). Jules Robichon, zelf in Le Vésinet woonachtig, schilderde een zomers hoekje in de tuin (inv.nr SA 1325).

²⁸³ AHM, Archief MWH, Grootboek 1850-1876 (inv.nr LA 2946), fols 88-89, met vermelding van de aankoop op 20-11-1874 van een 'Buiteplaats in Frankrijk in het park du Vesinet no 87 Route de Chatou, gemeente du Pecq, canton St. Germain. Voor gekocht een chalet met tuin enz. f. 40.000,- .' Inclusief kosten kwam dit bedrag uit op f. 43.597, 53. Het huidige adres luidt: 36, rue d'Angleterre, hoek boulevard Carnot (voorheen route de Chatou).

de Willets het kochten zo goed als nieuw.²⁸⁴ Le Vésinet was juist tot ontwikkeling gebracht als een luxe parkstad met vrijstaande villa's, slingerende lanen en waterpartijen. Strengere bouwvoorschriften moesten voorkomen dat de architectuur in strijd was met het landschappelijke karakter van het dorp.²⁸⁵ Baksteen werd daartoe een ideaal bouw materiaal geacht. In een contemporain plaatwerk fungeert de woning van de Willets als een modelvoorbeeld van het decoratieve gebruik van baksteen in de moderne woningbouw (afb. 1.17).²⁸⁶ Het huis bestond uit twee delen, een laag deel van hout - het eigenlijke châlet - en een hoger bakstenen deel - de villa - met een steil opgaand dak en een toren. De woning was voorzien van moderne gemakken als waterclosets en badkamers, waarmee het comfortabeler zal zijn geweest dan het Amsterdamse grachtenhuis, waar noviteiten op een dergelijke schaal ontbraken.

Het meest opmerkelijke aan het interieur van het bakstenen deel was een groot, hoog vertrek op de eerste verdieping, dat het 'atelier' werd genoemd. Metzelaar vervaardigde er verschillende schilderijen van, waardoor bekend is hoe de kamer er uit heeft gezien. In tegenstelling tot het huis in Amsterdam, dat overwegend in eigentijdse Franse stijl was ingericht, had het 'atelier' in Le Vésinet een oud-Hollandse uitmontering. Meubels, lambriseringen en Delfts aardewerk, alles ademde een zeventiende-eeuwse sfeer.²⁸⁷ Aan de wand hing Willets verzameling wapens en krijgsattributen. Ook een schildersezel en een verfkist met palet behoorden tot de inrichting. Mogelijk had Abraham Willet aspiraties om zelf te schilderen en werd de villa mede om die reden gekocht.²⁸⁸ De afgebeelde persoon op één van Metzelaars schilderijen van het 'atelier' is J. Taunay, een bevriende kunstenaar die een schilderijtje op de hand bekijkt.²⁸⁹ De stoel naast hem is leeg. Een getekende voorstudie

---

²⁸⁴ Blijkbaar was het huis zelfs nog niet helemaal afgebouwd, getuige de vermelding van het jaartal 1875 naast de voordeur en in één van de keramische vensteromlijstingen.

²⁸⁵ Over de stedenbouwkundige ontwikkeling van Le Vésinet als model-enclave, zie Cueille 1989, Siècle 1991 en Wagenaar 1998, 42-43.

²⁸⁶ Zie Lacroux 1878-1884, dl 2, ongep. afb. 46, 47. Bardons schepping kan worden gekarakteriseerd als een fantastische staalkaart van kleurige metselverbanden.

²⁸⁷ De lambriseringen kunnen antiek zijn geweest, maar zeker is dit allerminst.

²⁸⁸ Op één van de schilderijen van Metzelaar staat een schilderkist op tafel (zie hoofdstuk 3, afb. 3.8). De boedelinventaris van 1895 vermeldt op zolder twee kisten met een dergelijke functie, zie Bijlage VIII. In de collectie bevinden zich drie schilderijen met voorstellingen van hondjes die de hand van een amateur verraden, zie Vreeken 2005, 10 afb. 9, 10, 11. Het is niet ondenkbaar dat deze door Willet - of zijn echtgenote - zijn vervaardigd.

²⁸⁹ Zie hoofdstuk 3, afb. 3.8. Volgens een door Daniel Franken aangebracht opschrift op het spieraam van het schilderij zou de zittende figuur ene 'monsieur Taunay' zijn, waarmee waarschijnlijk J. Taunay is bedoeld, een kunstschilder van wie Willet misschien schilderles kreeg.

toont op deze stoel een zittende heer, waardoor deze compositie evenwichtiger oogt dan die van het schilderij - wellicht dat Willet hier is weergegeven (afb. 1.18).

Een andere kamer die meer dan eens door Metzelaar is afgebeeld is de zogeheten Chinese salon, gelegen in het houten deel van het huis. Op één van de schilderijen is een lege fauteuil op de voorgrond te zien. Mogelijk is de dame die op de voorbereidende schets in de stoel lezend is weergegeven Louisa Willet-Holthuysen, de gastvrouw van de schilder (afb. 1.19).²⁹⁰ Ook het exterieur van het huis is diverse keren door kunstenaars vastgelegd, evenals de tuin en enkele huisdieren (afb. 1.20).²⁹¹ In 1884 kwam aan de idylle een eind toen het huis door onbekende oorzaak in vlammen opging, waarbij veel kunstschaten verloren gingen.²⁹² Afgaand op de schilderijen van Metzelaar moet bij de brand de wapenverzameling, in elk geval een aanzienlijk deel ervan, zijn verwoest, evenals een onbekend aantal antiquiteiten en schilderijen van oude meesters. Niettemin kon een aantal voorwerpen uit het vuur worden gered, waaronder een eikenhouten kastje dat Willet kort daarop aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap zou schenken.²⁹³ Een andere 'overlevende' is een beeld van *Sint*

---

²⁹⁰ Zie Loos 1988/89, 202 afb. 12. Metzelaar vervaardigde nog een tweede schilderij van de Chinese salon, gezien vanuit een andere hoek, zie Loos 1988/89, 201 afb. 11. Een iets kleinere versie bevindt zich in een particuliere Amsterdamse verzameling.

²⁹¹ In de herfst van 1883 vervaardigde Greive jr een aquarel van het huis en omgeving, voorzien van de opdracht 'à Madame Willet' (inv.nr TA 12534), zie Loos 1988/89, 200 afb. 8. Martens schilderde een hoekje van de tuin - links is een deel van het chalet te zien met hoog in de vensterbank een witte kat (inv.nr SA 2472). In 1888 maakte Ferdinand Oldewelt een schilderij dat mogelijk dezelfde kat weergeeft, een werk dat hij volgens een aantekening op de stamkaart aan Louisa Willet-Holthuysen cadeau zou hebben gedaan (inv.nr SA 1243), zie Vreeken 2005, 11 afb. 12. Wouter Verschuur II schilderde een portret van *Figaro, de sint-bernardshond van Abraham Willet*, liggend op een bed van stro en een verfrommelde editie van *Le Figaro* (inv.nr SA 1065). *Ibid.*, 8 afb. 6.

²⁹² Mogelijk is het vuur ontstaan doordat een gordijn, dat te dicht bij een brandende kaars stond, vlam vatte. 'Inlichtingen in zake de erfenis Mevrouw Willet', ongesigneerde en ongedateerde notitie [1895]. Particuliere collectie, Bussum. Kopie in AHM, Archief MWH. De brand moet een traumatische ervaring voor het echtpaar zijn geweest, want naast de kunstverzameling die verbrandde, kwamen ook drie van Louisa's hondjes in de vlammen om. Voor zover in dit verband traceerbaar, is de brand niet in de Franse archieven gedocumenteerd. Brief van Alain-Marie Foy, burgemeester van Le Vésinet aan G. Reichwein en H. Vreeken, 08-12-2006. De enige, mij bekende, Nederlandse bron is een notitie van Franken, daterend van ruim tien jaar na de brand. 'Het buiten van Willet in de Vésinet had geen naam, is in 1884 verbrand'. Notitie van D. Franken aan F. Coenen, 04-02-1896. AHM, Archief MWH, WH-c/c 15. Een ander aanknopingspunt biedt het Jaarverslag KOG 1898/99, [2], '[Le Vésinet] waar zijn [Daniel Frankens] vriend Abraham Willet zich eene villa had laten bouwen, die helaas met al haar kunstschaten door brand vernield werd'. Vermoedelijk is in 1884 alleen het houten châtelet tot de grond toe afgebrand en heeft het bakstenen deel aanzienlijke schade opgelopen. In 1895 maakte de ruïne deel uit van de erfenis die Daniel Franken, zelf in Le Vésinet woonachtig, van Louisa Willet-Holthuysen kreeg. SAA, toeg.nr 5075 rep.nr 620 (Archief mr A.J.C. Jongejan), inv.nr 23782, Inventaris 1895-a, Lijst 1895-i, fol. 28r. 'Onroerend goed in Frankrijk. Een tuin met de zich daarop bevindende overblijfselen van een afgebrand buitenverblijf gelegen onder de gemeente Vésinet, arrondissement Versailles'. In de marge is in potlood de taxatiewaarde van f. 10.000,- geschreven. Na Frankens overlijden in 1898 zullen diens erven het complex hebben verkocht, waarna de villa door nieuwe eigenaren is gerestaureerd en in een bijpassende stijl vergroot.

²⁹³ Naast het kastje in het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, sinds 2009 via het Instituut Collectie Nederland in bruikleen bij het Amsterdams Historisch Museum (inv.nr 132), bleven in de museumverzameling

Joris met de draak, dat in 1898 via de weduwe van Daniel Franken in het Rijksmuseum terecht is gekomen (zie hoofdstuk 2, afb. 2.8).²⁹⁴

Behalve over enkele schilderijen met een documentair karakter, waar in het bovenstaande enkele woorden aan zijn gewijd, zijn weinig aanwinsten bekend - het zijn vooral verkopen en schenkingen die in het oog springen. Willet had zich in 1874 in Parijs juist ontdaan van het grootste deel van zijn verzameling aardewerk, porselein, ijzerwerk en waaiers, waarmee zijn passie voor antiquiteiten over zijn hoogtepunt heen lijkt. De afslanking van de keramiekcollectie was al eerder begonnen door de schenking, in 1873, van twee kapitale, 1662 gedateerde Delftse schotels aan het juist geopende Stedelijk Museum, het latere Frans Halsmuseum, in Haarlem.²⁹⁵

Aankopen waren er weinig. Bekend is dat Willet in 1879 bij kunsthandel Van Pappelendam & Schouten een genretafereel van Hendrik Valkenburg kocht, de enige aankoop die met een nota is gedocumenteerd (zie hoofdstuk 2, afb. 2.4, afb. 2.5).²⁹⁶

Daarnaast gaf hij in de jaren zeventig opdrachten aan bevriende Franse kunstenaars - een voorbeeld hiervan zijn twee schilderijen van Adolphe Mouilleron, *Eau ne daigne, vin ne puis*,

---

de volgende voorwerpen uit het verbrande huis bewaard: twee vijfdelige kaststellen van Delfts aardewerk (inv.nrs KA 14408-KA 14412, KA 14413-KA 14417), een beschadigde tinnen tuitkan (inv.nr KA 6703), een serpentijnstenen bierpul met zilveren deksel (inv.nr KA 5467), twee kandelaars van aardewerk naar ontwerp van Emile Gallé (inv.nrs KA 6145, KA 6146) en een vloerkleed (inv.nr KA 1002). Een andere overlevende is een aardewerken jardinière van Adolphe Castex-Dégrange (één van een stel), afkomstig uit de Chinese salon (inv.nr KA 14697 of KA 14698). In theorie is het natuurlijk mogelijk dat sommige van de hier genoemde voorwerpen zich al vóór de brand in Amsterdam bevonden. De opsomming is gebaseerd op bestudering van de drie eerder genoemde schilderijen van Metzelaar.

²⁹⁴ Willet zal het beeld van *Sint Joris* na de brand aan Daniel Franken hebben overgedaan, wat een verklaring kan zijn voor de schenking van het beeld door diens weduwe aan het Rijksmuseum in 1898. De negentiende-eeuwse overschilderingen en toevoegingen die het beeld in Willets tijd een ander aanzien gaven dan tegenwoordig het geval is, zijn bij een latere restauratie verwijderd, zie De Werd 2004, nr 23.

²⁹⁵ FHM, inv.nrs oa II-1055, oa II-1056. Behalve gedateerd zijn de schotels gesigneerd: 'M. Eems' (Michiel van Eems). Zie voor de schenking, met bronvermelding, Bijlage V. Zie ook Lunsingh Scheurleer 1984, 97, 272 afb. 239 (één van de twee schotels). Een aparte status heeft het schilderij *Markdag in een Vlaamse stad* door Sebastiaan Vrancx, dat Willet in 1875 aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in bruikleen gaf. RMA/KOG, Archief KOG. 'Alphabetische Opgave van Personen, Genootschappen enz. welke aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap het daarbij vermelde in bewaring of bruikleen gaven. Opgemaakt uit de notulen en ingekomen brieven (1858-1875) door W.J. Voogt', 1875, ongep. 'schilderij (No 2).' Catalogus KOG 1876, inv.nr 458b. In 1889 werd het schilderij in bruikleen gegeven aan het Rijksmuseum, zie Van Thiel/De Bruyn Kops/Cleveringa 1976, 590 inv.nr C 510 afb. Daarnaast schonk Willet enkele publicaties aan *Arti et Amicitiae*, bestemd voor de bibliotheek en de leestafel (zie Bijlage V).

²⁹⁶ Rekening van Van Pappelendam & Schouten voor A. Willet, ten bedrage van f. 209,- (inclusief 10% opgeld), 25-03-1879, de enige, met een rekening gedocumenteerde kunst aankoop van Willet. AHM, Archief MWH, WH-c/a 2. Voor een afbeelding van de tentoonstellingszaal in genoemde kunsthandel, Wolvenstraat 19, zie Amsterdam 1882, [87] afb. Het legaat Willet-Holthuysen telt nog een tweede schilderij van Valkenburg, een *Voeten wassend meisje*, uit 1881 (inv.nr SA 1246).

bière je suis en *De Wijn is een spotter*.²⁹⁷ De kunstenaar begon er in 1877 aan en twee jaar later naderden ze hun voltooiing, zo blijkt uit een brief van Daniel Franken aan August Allebé. Franken schrijft: ‘Willet krijgt een paar mooye schilderijen van hem [Mouilleron] het bier en de wijn; vooral het laatste vond ik magnifiek. Als ze in January te Amsterdam zullen aangekomen zijn, ga ze dan eens bij Willet zien’.²⁹⁸

Wanneer Abraham Willet in Amsterdam was, nam hij als vanouds deel aan het hoofdstedelijke culturele leven.²⁹⁹ Tentoonstellingen speelden daarin een belangrijke rol, maar zijn activiteiten op dit gebied waren - mede door de langdurige verblijven in Frankrijk - minder talrijk dan in de voorgaande periode en beperkten zich tot eigentijdse schilderkunst en oudheden (zie Bijlage IV). Zo was Willet in 1875 betrokken bij de organisatie van een tentoonstelling van eigentijdse schilderijen, ‘bijeengebracht uit de kabinetten der voornaamste kunstliefhebbers hier ter stede’ in Arti.³⁰⁰ Hij maakte deel uit van de speciaal benoemde commissie die het tentoonstellingsinitiatief uitwerkte en andere kunstliefhebbers moest stimuleren hun schilderijen voor de expositie ter beschikking te stellen.³⁰¹ Willet deed zelf ook mee, maar met vijf schilderijen behoorde hij tot de kleinere inzenders.³⁰² Uit het feit dat enkele van de door hem ingezonden werken door zijn echtgenote waren gekocht, mag

²⁹⁷ ‘Het bier’ (inv.nr SA 3490) en ‘De wijn’ (inv.nr SA 3482), zie Vergeest 2000, nrs 782, 783.

²⁹⁸ RMA/RPK, Autografenverzameling A. Allebé. Brief van D. Franken aan A. Allebé, 22-12-1879. Franken vermeldt in de brief tevens een schilderij dat Mouilleron voor *hem* maakte. ‘Mijn Mouilleron die heel mooy is: appelen en andere najaarsvruchten verspreid op den grond met een fond van rosa tremière [tremières] hebt ge ook nog niet gezien’. In 1898 vermaakte Franken het schilderij, dat tegenwoordig *Stillevan met vruchten* als titel heeft, aan het Rijksmuseum, zie Van Thiel/De Bruyn Kops/Cleveringa 1976, 402 inv.nr A 1749. Of Allebé de raad van Franken om de schilderijen bij Willet thuis te gaan bekijken heeft opgevolgd is niet bekend, maar het ligt - mede gezien Allebé’s bekendheid met Willets vroegste schilderijenverzameling - voor de hand.

²⁹⁹ Er is weinig bekend over Willets contacten met literatoren in deze tijd, maar het volgende geeft een aanwijzing dat ze er zijn geweest. In 1876 zond Johannes Hilman een publicatie aan een aantal vrienden. Het betreft vrijwel zeker zijn driedelige gedichtenbundel die hij een jaar eerder in eigen beheer had uitgebracht: *Verspreide en onuitgegeven gedichten*, 3 dln, Amsterdam 1875. Onder degenen die het exclusieve geschenk ontvingen waren de schrijvers A.C. Kruseman, H. Beijerman en Johannes Hasebroek en de schilder Charles Rochussen. UB UvA, Afd. Handschriften, inv.nr F 130. Brief van H. Beijerman aan J. Hilman te Den Haag, 19-05-1876, waarin deze de literator voor de hem toegezonden publicatie bedankt. ‘Dubbel waard is het mij uwe werken te bezitten, daar ze niet in den handel verkrijgbaar zijn en men zich dus onder de weinige uitverkorenen mag rekenen, als men ze bezit.’ Of Willet op de verzendlijst van Hilman heeft gestaan is niet bekend, maar wel aannemelijk, aangezien in zijn bibliotheek een exemplaar van het zeldzame werk aanwezig is (Coenen 1896-a, 58).

³⁰⁰ Zie Catalogus 1875.

³⁰¹ De ‘gewone’ commissie voor de kunstzalen van Arti was daartoe uitgebreid met vier personen, onder wie Willet.

³⁰² Het bruikleen bestond uit *Moeder en Dochter* van William Bouguereau (inv.nr SA 1145), een stillevan van Blaise Desgoffe (inv.nr SA 4365 of SA 1002), *Aan den Rijn* van Adriana Haanen (inv.nr SA 950), *A boire* van J. Lambert en *In de Alpen* van Hugues Merle (inv.nr SA 1008). Lamberts schilderij maakt geen deel uit van het legaat Willet-Holthuysen. Voor afbeeldingen van de overige Franse schilderijen, in de hierboven vermelde volgorde, zie Vergeest 2000, nrs 125, 381 (of 382), 672.

worden geconcludeerd dat Louisa het minder gepast vond om bruiklenen onder haar eigen naam af te staan.

Eén jaar later werd ter gelegenheid van het zesde eeuwfeest van de stad Amsterdam in het Oudemannenhuis een groots opgezette historische tentoonstelling georganiseerd met als doel 'de opwekking tot liefde voor Amsterdam en zijn roemrijke verleden'.³⁰³ Willet had geen zitting in een van de organiserende of uitvoerende commissies. Omdat zijn verzameling nauwelijks kunstvoorwerpen van lokale herkomst telde, bestond zijn inzending uit slechts enkele objecten die in de catalogus niet nader zijn omschreven. Deze dienden ter aankleding van een zeventiende-eeuwse stijlkamer, een huiskamer voorstellend, die door architect Pierre Cuypers was ontworpen (afb. 1.21).³⁰⁴ Voor zover bekend bleef Willets inzending deel uitmaken van het Amsterdamsch Museum, de naam waaronder de historische tentoonstelling in 1877 onder auspiciën van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap werd voortgezet. Er verscheen een nieuwe catalogus die - hoewel geënt op de publicatie van het voorafgaande jaar - enige aanvullingen bevatte, waaronder twee 'palissander' kastjes van Abraham Willet.³⁰⁵ Tegen de verwachting in was het Amsterdamsch Museum geen lang leven beschoren - later in hetzelfde jaar moest het zijn deuren sluiten omdat de bezoekersaantallen tegenvielen en de gemeente Amsterdam de lokalen in het Oudemannenhuis nodig had voor de juist opgerichte universiteit.

In 1880 pakte Willet nog één keer uit met zijn antiquiteiten, en wel met een inzending aan de *Tentoonstelling van kunstvoorwerpen in vroegere eeuwen uit edele metalen vervaardigd* in Arti (afb. 1.22).³⁰⁶ Dit was de specialistische expositie waar in 1873 naar was uitgezien. Doel was een bijdrage te leveren aan de bestudering van de Nederlandse drijfkunst uit de zeventiende eeuw.³⁰⁷ Er werden uitsluitend zilveren kunstvoorwerpen van vaderlandse makelij getoond, enkele uitzonderingen daargelaten. Het bestuur en de Commissie van Beheer over de Kunstzalen van Arti vormde met een groot aantal verzamelaars een speciaal

---

³⁰³ Zie Historische 1876-a en -b.

³⁰⁴ Zie Historische 1876-a, [207]. Pieter Oosterhuis fotografeerde de kamer, aangeduid met een H in het tentoonstellingsparcours, vanuit verschillende hoeken. Op twee ervan zijn een stoel (inv.nr KA 3054) en een tafelklok (inv.nr KA 4926) uit de verzameling Willet te herkennen. SAA, Beeldbank, afbeeldingbestanden 01003003047, 01003003051. Genoemde objecten zijn tevens afgebeeld in Kalff/Calisch 1876, respectievelijk afb. t/o 49 en afb. vóór de titelpagina. De door Cuypers voor deze tentoonstelling ontworpen stijlkamers (vijf in totaal) kunnen gelden als de eerste in hun soort in ons land, zie De Jong 2001, 72-73.

³⁰⁵ Zie Catalogus 1877, nr 681.

³⁰⁶ Zie Catalogus 1880.

³⁰⁷ Johannes Walter vervaardigde de hierbij gereproduceerde houtgravure naar een tekening van J.C. Greive jr, die als wandversiering in de bestuurskamer van Arti et Amicitiae hangt.

tentoonstellingscomité, waarin ook Willet zitting had. De aanpak verschilde sterk van die van de tentoonstelling van 1873. Had die expositie volgens de organisatoren nog te veel op een ‘met smaak gerangschikte uitdragerswinkel’ geleken, nu stond men een meer wetenschappelijke aanpak voor. In de inleiding van de catalogus lieten de tentoonstellingsmakers doorschemeren dat ze tevreden waren over het resultaat, al had de indeling hier en daar systematischer gekund en werd de inzending toch nog door een paar valse stukken ontsierd. De driedelige catalogus was geen bezoekersgidsje, maar een studie van een tot op dat moment veronachtzaamd aspect van het Nederlandse kunstambacht.³⁰⁸

Vergeleken met de tentoonstelling van 1873 was Abraham Willet met elf catalogusnummers een bescheiden inzender. Andere verzamelaars als E. Fuld, Carl Becker en Six waren grotere bruikleengevers en ook de stad Amsterdam was opnieuw met een bruikleen van formaat aanwezig. Vorm en decoratie zijn in de catalogus systematischer beschreven dan in zijn voorganger uit 1873. Inscripties en merken staan erin vermeld, hoewel deze in de meeste gevallen nog niet afdoende geïdentificeerd konden worden door de gebrekkige kennis op dit gebied. Wel bestaat de indruk dat er meer tijd is geweest om beter naar de stukken te kijken en ze onderling te vergelijken. Omdat zowel de expositie als de catalogus nog aan een oud euvel leden - het onderbrengen van meerdere voorwerpen van verschillende inzenders onder één catalogusnummer - is Willets aandeel ook in deze expositie niet altijd even duidelijk.

In 1883 was heel Amsterdam in rep en roer vanwege de *Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-Tentoonstelling*. Voor de eerste keer huisvestte de hoofdstad van Nederland een wereldtentoonstelling op haar grondgebied.³⁰⁹ Het spektakel, dat op het terrein achter het in aanbouw zijnde Rijksmuseum, het latere Museumplein, werd gehouden, telde verschillende kleinere exposities. Was een dergelijk evenement tien jaar eerder ondenkbaar geweest zonder een inbreng van Willet, nu had hij in geen enkele commissie of jury zitting.³¹⁰ Bovendien schitterde hij door afwezigheid op de ‘tentoonstelling van retrospectieve kunst’, terwijl in de expositie gewijd aan de ‘schoone kunsten’ slechts één schilderij van hem hing, *In den dierentuin* van Louis Bombled.³¹¹

---

³⁰⁸ De catalogus was typologisch ingedeeld, beginnend met verschillende soorten van drink- en schenkgerei en eindigend met draagtekens, insignes en dergelijke.

³⁰⁹ Over de wereldtentoonstelling, waaraan het Amsterdams Historisch Museum in 1983 een expositie aan wijdde, zie Montijn 1983.

³¹⁰ Dit in tegenstelling tot inzenders als J.I. Boas Berg, Nicolaas de Roever en S.W. Josephus Jitta.

³¹¹ Inv.nr SA 1698. Zie Dumas 1883, nr 32.

In tegenstelling tot wat Daniel Franken later zou beweren, leende Abraham Willet voor studiedoeleinden ruimhartig uit aan vrienden en bekenden, van kostbare boeken tot fragiel glaswerk.³¹² Willet was bevriend met Cornelis Springer, een kunstschilder die hij kende van zowel Arti als Arte et Amicitia, een exclusieve Amsterdamse kunstkrans. In 1887 ontving Springer op een bijeenkomst bij Willet thuis het erelidmaatschap van Arte et Amicitia met een bijbehorend diploma, ontworpen door Charles Rochussen.³¹³ Willet hielp Springers zoon Leonard bij diens carrière als tuinarchitect door hem belangrijke boeken uit zijn bibliotheek te lenen, van achttiende-eeuwse plaatwerken van buitenplaatsen en tuinen langs Amstel, Vecht en in Kennemerland, tot een actueel handboek van Alphand over de parkaanleg in het toen juist door baron Haussmann op grootscheepse wijze vernieuwde Parijs.³¹⁴

Willet leende ook uit in kringen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. In 1883 stelde hij een aantal zeventiende-eeuwse glazen ter beschikking aan D. Henriques de Castro Dz., lid van het genootschap en kenner van glas. Deze schreef in de eerste jaargang van het tijdschrift *Oud-Holland* een studieuze bijdrage over glasgraveerkunst in de Nederlanden. Dankzij de 'heuschheid van den bezitter' mocht de auteur vier glazen uit de collectie Willet lenen om er een illustratie bij zijn artikel van te laten maken (afb. 1.23).³¹⁵ Ondertussen namen de directe contacten met het genootschap steeds verder af - in de tweede helft van de jaren zeventig gaf Willet nog maar één kunstbeschouwing (zie Bijlage VI). In 1879 besprak hij een album met fotografische impressies van de Parijse Wereldtentoonstelling die in het voorafgaande jaar had plaatsgevonden - voor zover bekend is dit de laatste bespreking geweest die hij zelf voor zijn mede-leden heeft gegeven.³¹⁶

---

³¹² 'Leen nooit boeken uit. Het is het einde van een bibliotheek. Dat deed Willet ook niet'. Ongedateerde notitie van D. Franken aan F. Coenen. AHM, Archief MWH.

³¹³ Zie Franken/Obreen 1894, 155 nr 1044. '(Ao 1887) Diplôme pour le peintre C. Springer comme membre honoraire du cercle d'amateurs à Amsterdam, Arte et Amicitia. Ce diplôme fut offert à l'artiste dans une reunion des membres du cercle (voir No. 945) chez Mr. A. Willet, le 25 Mai 1887'. In 1883 schilderde Cornelis Springer een gefantaseerd vroeg achttiende-eeuws ijsgezicht, waarop het woonhuis van het echtpaar Willet-Holthuysen een prominente plaats inneemt. Het werk zal vermoedelijk niet in opdracht van Willet zijn vervaardigd, in 2008 bevond het zich in de kunsthandel, zie Veiling Christie's 2008, nr 243. Het Stadsarchief Amsterdam bezit een getekende voorstudie (inv.nr D XII 436).

³¹⁴ Zie Moes 2002, 20 en 38. H. de Leth, *Het zegepralend Kennemerland [...]*, A. Rademaker, *De zegepralende Vecht [...]*, A. Rademaker, *Hollands Arcadia [...]* en J.-C. A. Alphand, *Les promenades de Paris, 1867-1873* (inv.nr WH 1014).

³¹⁵ Zie Henriques de Castro 1883, afb. t/o 276. V.l.n.r. fluitglas (inv.nr KA 5200), roemer (inv.nr KA 5197), beker met - niet bijpassend - deksel (inv.nr KA 5250) en kelkglas (inv.nr KA 5198). Zie ook Vreeken 1998-a, nrs 139, 134, 138, 136.

³¹⁶ Collard, *Souvenirs de l'Exposition Universelle 1878*, Parijs s.a. (Coenen 1896-a, 169). Wel zond hij in 1884 een plaatwerk met afbeeldingen van Pompejaanse oudheden ter beschouwing in, dat door Jan Six werd besproken. F. en F. Niccolini, *Le case ed i monumenti di Pompei disegnatati et descritti*, 4 dln, Napels 1854-1884 (Coenen 1896-a, 5). RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 6, 28-04-1884, 84-85.

Willets culturele besognes bestreken een breder spectrum dan hierboven is geschetst. Zo was hij lid - en enige tijd voorzitter - van Arte et Amicitia, van welk contact een vriendenalbum getuigt.³¹⁷ Het selecte gezelschap bestond uit twaalf leden, alle kenners van kunst, zowel liefhebbers als schilders. Men streefde 'kunstzin gepaard aan vriendschap' na en moedigde eigentijdse kunstenaars aan. In de wintermaanden kwam de krans eens in de veertien dagen op vrijdagavond bijeen. Dit gebeurde beurtelings bij de leden thuis, bij welke gelegenheid onder meer nieuwe aanwinsten van de leden-amateurs werden bewonderd. Na het overlijden van Jacob de Vos Jbnz in 1878 volgde Willet hem als voorzitter op. De nieuwe 'praeses' had veel achting voor zijn voorganger, zoals blijkt uit de opdracht die hij op de achterkant van een aan De Vos geschonken portretfoto van zichzelf schreef.³¹⁸ Wegens veelvuldig verblijf in Frankrijk bekleedde hij de voorzittersfunctie van Arte echter maar kort.

Willet had ook bemoeienis met de voorbereidingen van de feestelijkheden ter gelegenheid van het vijftienvingjarige regeringsjubileum van koning Willem III in 1874. Dat hij zich in het bijzonder inzette voor het onderdeel van de historische optocht, hoeft - gezien zijn belangstelling voor antieke kostuums en heraldiek - geen verbazing te wekken.³¹⁹ Daarnaast toonde Willet interesse in de verbetering van het kunstnijverheidsonderwijs, waarvan zijn betrokkenheid bij de oprichting van de Quellinusschool getuigt.³²⁰ Het initiatief hiertoe kwam van Pierre Cuypers, die als architect van het Rijksmuseum een nijpend tekort aan jonge kunstambachtslieden had om de vele versieringen aan en in het nieuwe museumgebouw uit te voeren. Het opzetten van de kunstloods die hem daarbij in eerste instantie voor ogen stond mislukte, waarna in 1879 de Vereniging Quellinus ter bevordering van het kunstonderwijs werd opgericht. Het initiatief daartoe was een jaar eerder door enkele

---

³¹⁷ AHM, schenking erven P. Langerhuizen Lzn, 1919 (inv.nr A 36181). Het vriendenalbum bevat twee portretten van Willet. Het ene is een foto van de verzamelaar op jongere leeftijd (inv.nr A 15708), waarvan tevens afdrukken in de verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en het StadsArchief Amsterdam bekend zijn. Het andere portret, een tekening door Nicolaas van der Waay, geeft hem als oudere man weer (inv.nr TA 15714). Over het album, zie Loos 1986.

³¹⁸ Eigenhandig opschrift door A. Willet 'A son très bien ami J. de Vos. Son très dévoué A. Willet.' Bedoelde foto bevindt zich in het Stadsarchief Amsterdam (geen inv.nr).

³¹⁹ Officieele Feestgids 1874, ledenlijst, ongep. SAA, bibliotheek E 350.103. SAA, toeg.nr 32 (Archief Commissie tot regeling der feestviering bij het 25-jarig regeringsjubileum van Koning Willem III), inv.nr 1. Notulen, 13-12-1873. Bekenden van Willet als Hofdijk, Van der Kellen en Springer hadden eveneens in de commissie zitting. Zie ook Gecostumeerde 1974.

³²⁰ Over dit onderwerp, zie Martis 1980, in het bijzonder 115. Uit de Quellinusschool ontstond later het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs, 'de Kunstnijverheidsschool', in de Gabriël Metsustraat, waaruit nog weer later de Rietveldacademie is voortgekomen.

‘notabelen dezer stad’ genomen, onder wie Willet.³²¹ De vereniging pakte de zaken voortvarend aan en al in 1879 ontving de school zijn eerste leerlingen.

Een enkele keer gaven Willet en zijn echtgenote publiekelijk blijk van gedeelde interesses. Beiden waren donateur van de in 1874 opgerichte Vereniging tot het vormen van eene openbare Verzameling van Hedendaagsche Kunst (VVHK).³²² Deze vereniging stelde zich ten doel in Amsterdam een stedelijke verzameling van moderne kunst tot stand te brengen, in hoofdzaak van eigentijdse Hollandse en Franse meesters. Louisa Willet-Holthuysen nam deel met een bedrag van f. 100,- ineens - haar echtgenoot betaalde een jaarlijkse bijdrage van f. 25,-.³²³ Na het overlijden van Willet bleef Louisa zijn contributie betalen.

Aan het begin jaren tachtig lijkt niet alleen de oudheidkundige interesse van Willet sterk afgenomen, ook die in oude meesters. Hoe is het anders te verklaren dat hij in 1883 op generlei wijze betrokken was bij de oprichting van de Vereniging Rembrandt - een initiatief, geboren uit kringen van Arte en het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap -, met zijn vriend Daniel Franken als voortrekker?³²⁴ In hetzelfde jaar was hij afwezig bij de viering van het 25-jarig bestaan van het, nota bene mede door hem opgerichte, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, wat bij de andere leden-oprichters de nodige verwondering kan hebben gewekt.³²⁵ Mogelijk wisten zij van Willets slechter wordende gezondheid, reden waarom de verzamelaar grote gezelschappen steeds vaker vermeed.

---

³²¹ Daartoe uitgenodigd door het bestuur van het Departement der Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid. Naast Willet hadden in de commissie zitting P.J.H. Cuypers, E.C.E. Colinet, Herman J. van Lennep, Jacob Ankersmit jr, F.A.T. Delprat en Ed. van Erven Dorens. Ibid., 115, 154 noot 154.

³²² Een initiatief van koopman-bankier Chr.P. van Eeghen en andere vooraanstaande Amsterdammers, in navolging van Den Haag, Rotterdam en Dordrecht, steden die al wel beschikten over een stedelijke verzameling van moderne kunst. De VVHK werd in kringen van het Stedelijk Museum, waar de verzameling uiteindelijk onderdak zou vinden, ‘de vereniging met de lange naam’ genoemd.

³²³ SAA, toeg.nr 331 (Archief Vereniging tot het vormen van eene openbare Verzameling van Hedendaagsche Kunst), inv.nr 1, 8: ‘Mevr. S.L.G. Willet-Holthuysen à f. 100,-’. Zij was één van de 46 personen die f. 100,- schonken, onder wie 11 vrouwen. Opmerkelijk is dat ongeveer 10% van de donateurs van de vereniging (ca 110 personen) uit leden van het vrouwelijk geslacht bestond. Ibid., inv.nr 33, 8: ‘A. Willet, Amsterdam, f. 25,-. Zie ook Verslag VVHK 1875, [3].

³²⁴ Over de oprichting en de geschiedenis van de Vereniging Rembrandt, zie respectievelijk Kijzer 1883 en Hecht 2008. De Willets komen niet voor in de adreslijst van de circulaire voor de oprichting van de vereniging en evenmin zijn er aanwijzingen dat zij de nieuwe vereniging financieel hebben ondersteund. SAA, toeg.nr 3330 (Archief Vereniging Rembrandt), inv.nrs 1-7, 138, 164, 168 en Knipselcollectie Hartkamp.

³²⁵ RMA/KOG, Archief KOG, Presentielijst Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, inv.nr 24, nr 4, 20-09-1883. Willets naam komt niet voor in de lijst van aanwezigen op de buitengewone bijeenkomst ter gelegenheid van het vijfentwintigjarig bestaan van het genootschap in 1883. Wellicht verbleef hij op dat moment nog in Frankrijk, gewoontegetrouw keerde het echtpaar pas medio oktober naar Amsterdam terug.

Laatste levensjaren, 1884-1895

De laatste jaren van zijn leven trad Abraham Willet minder in de openbaarheid dan voorheen - wellicht diende de longziekte zich aan die hem in 1888 fataal zou worden. Ook de brand van de villa in Le Vésinet met zijn kostbare inventaris zal hem hebben aangegrepen. De Willets bleven de zomers echter in Frankrijk doorbrengen - voortaan werd een huis gehuurd in het pittoreske plaatsje Auteuil in de buurt van Parijs.³²⁶ Hun dagelijkse besognes daar zullen niet wezenlijk hebben verschild met de periode dat ze nog in Le Vésinet verbleven. Mouilleron was weliswaar in 1881 overleden, maar de contacten met Franken en Mniszech bleven onverminderd hartelijk.

In Amsterdam continueerde Willet de contacten met bevriende kunstenaars, onder wie Cornelis Springer en de jongere Nicolaas van der Waay, die hij beiden uit het circuit van Arti en Arte kende. Van der Waay beeldde de kunstliefhebber enige jaren voor zijn overlijden in tekening af (afb. 1.24). Het portret geeft een broze man op leeftijd weer - van de bravoure die vroegere portretten kenmerkt is geen spoor te bekennen.³²⁷ Het is een voorstudie voor een groepsportret dat Van der Waay in 1886 ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de schilder-kunsthandelaar Hermanus Koekkoek jr vervaardigde (afb. 1.25).³²⁸ De jubilaris is omringd door vrienden, allen kunstenaars, kunsthandelaren en kunstverzamelaars, onder wie Willet. Mogelijk vond de feestmaaltijd plaats in Mille Colonnes op het Rembrandtplein - een trefpunt van kunstenaars aan het eind van de negentiende eeuw -, waar Willet wel vaker

---

³²⁶ Over de verblijven in Auteuil is vrijwel niets bekend. De enige verwijzing is de vermelding in de boedelinventaris van 1895. SAA, toeg.nr 5075 (Archief mr A.J.C. Jongejan), Inventaris 1895-a, Lijst 1895-1, Meubelen, fol. 28r. 'Zich bevindende in het door de erflaatster bewoonde buitenverblijf in Auteuil'. Een andere bron vermeldt dat na de brand van de villa in Le Vésinet nog enkele jaren een appartement aan de Place de la Madeleine in Parijs werd betrokken. 'Inlichtingen in zake de erfenis van Mevrouw Willet', ongesignde en ongedateerde notitie [1895]. Coll. mw J.C. de Ruiten-Peltzer, een nakomeling van L.W. Roijen-Holthuysen, nicht van Louisa Willet-Holthuysen. Kopie in AHM, Archief MWH.

³²⁷ Het portretje (inv.nr TA 15714) is ingeplakt in het in 1919 door de erven P. Langerhuizen Lzn aan het museum geschonken Album Kunst-Krans 1881 (inv.nr A 36181), nr 22.

³²⁸ De ingelijste aquarel (inv.nr TA 3160) is in 1937 bij kunsthandel F. Buffa & Zonen voor f. 75,- aangekocht. Voordien was de tekening meermalen in tentoonstellingen van de VVHK te zien geweest, de eerste keer in 1896 - eigenaar was toen Carl Schöffner. De verklarende omtrektekening of 'sleutel' (inv.nr TA 36837) vermeldt v.l.n.r. de volgende personen: W.E. van Pappelendam, C.L. Dake, F. van Seggern, S. Kool, A. Willet, H. Koekkoek jr, Jan van Essen, David de la Mar, N. Riegen, S.J. van Lutzenburg en J. de Groot. Tot 1977 bevond de tekening zich in het Archief van de VVHK in het Stedelijk Museum, waarna deze aan het Amsterdams Historisch Museum is overgedragen. Volgens een aantekening op de inventariskaart was in de overdracht een brief begrepen van C. Schöffner aan J. Six, 26-09-1896, waarin deze adviseert om de tekening op de achterkant van de aquarel te plakken, wat nooit is gebeurd.

dineerde.³²⁹ Daarnaast had Willet nog steeds literaire belangstelling. Zo is bekend dat hij en H.Th. Boelen onderling boeken uitleenden ter lezing en becommentariëring.³³⁰

Willets verzamelactiviteiten waren in de jaren tachtig nog maar een zwakke afspiegeling van die van de voorgaande decennia. Wel verwierf hij nog een tiental schilderijen van een generatie Nederlandse kunstenaars die in of omstreeks 1855 was geboren, onder wie Jacobus Kever, Ferdinand Oldewelt, George Poggenbeek, Willem Steelink jr, Van der Waay, Ernst Witkamp en Jan Wijsmuller.³³¹ Zes ervan stellen een jonge vrouw in klederdracht voor, die - gezien het onderwerp, het nagenoeg identieke formaat en dezelfde lijsten - een reeks vormen. Uit een later opgemaakte inventaris blijkt dat Willet enkele jaren voor zijn overlijden zes schilders uit zijn vriendenkring opdracht gaf een Hollands kostuumsstuk te schilderen, een genre dat toen bij kunstenaars en kunstliefhebbers zeer in trek was. Oldewelt, Steelink, Van der Waay en Witkamp vervaardigden ieder een paneeltje, evenals Joseph de Groot en Sipke Kool.³³² Daarnaast breidde Willet zijn verzameling prenten van eigentijdse meesters nog regelmatig uit.

Waren inzendingen naar tentoonstellingen voor Abraham Willet voorheen een veelgebruikt middel om met zijn verzameling naar buiten te treden, na 1883 deed hij dit nog maar zelden. Slechts eenmaal, in 1887, stond hij enkele schilderijen in bruikleen af voor een

---

³²⁹ Over de artistieke clientèle van Mille Colonne (ook wel Mast genoemd, naar de eigenaar J. Mast), zie Voeten 2006. Uit een in de museumverzameling bewaard gebleven rekening blijkt dat avondjes met vrienden bij Mast flink in de papieren konden lopen. Zo moest Willet in 1885 voor twintig soupers f. 379,40 betalen, omgerekend naar huidige maatstaven ongeveer €5.000,-. Rekening van Mille Colonne ten name van A. Willet, 21-01-1885. AHM, Archief MWH.

³³⁰ In 1887 stuurde Boelen een boek van Renan retour, vergezeld van zijn sonnet aan mevrouw Visser van Hazerswoude. De Franse schrijver Joseph Ernest Renan schreef geschiedenisboeken en romans over het christendom. De Willet-bibliotheek bevat diens *La vie de Jésus* (1863) en *Les Apôtres* (1866) (Coenen 1896-a, 90). UB UvA, Afd. Handschriften, inv.nr Eb 205b. Sonnet *Mevrouw Visser van Hazerswoude*, 19-02-1887. De dichter complimenteert Willet als 'liefhebber van poëzij' en zendt hem zijn meest recente bundel, als 'contra-beleefdheid voor de blijken van welwillendheid die ik van U ondervonden heb en tevens als een bewijs dat ik uw zin voor alles wat kunst en smaak betreft, hoog waardeer, hoezeer wij dan ook dikwijls op sommige punten te mogen verschillen van gevoelens.' Mogelijk heeft het cadeau betrekking op Boelens *Lachen, lieven, lijden. Gedichten*, Haarlem 1883 (Coenen 1896-a, 54). UB UvA, Afd. Handschriften, inv.nr Eb 205a. Brief van H.Th. Boelen aan A. Willet, 21-02-1887.

³³¹ Kever, Oldewelt, Poggenbeek en Wijsmuller waren ieder met één schilderij in de verzameling van Willet vertegenwoordigd. De telling is exclusief de in de volgende noot vermelde kostuumschilderijen.

³³² Vijf schilderijen uit de reeks zijn afgebeeld in Loos 1988/89, 206-207, afb. 29a/29e. Het werk van De Groot, *Boerin met kerkstoof*, is sinds het begin van de jaren vijftig van de twintigste eeuw vermist. AHM, Archief MWH, WH c/c 15. F. Coenen, 'Liste des Tableaux du Musée Willet-Holthuysen', [1899?], 11. 'Quelques années avant sa mort M. Willet, pour encourager quelques peintres de sa connaissance, leur fit la commande d'une série de tableaux costumes des Pays-Bas'. In 1877 zond Willet een *Binnenhuis* van De Groot naar een tentoonstelling in, dat identiek kan zijn geweest met bovenvermeld werk. Als deze veronderstelling juist is, dan moet het schilderij ongeveer tien jaar eerder in het bezit van de verzamelaar zijn geweest dan de overige doeken, zie Catalogus 1877, nr 110. Zie ook Bijlage IV.

expositie van moderne kunst in Arti et Amicitiae, ten bate van een goed doel (zie Bijlage IV).³³³ Het waren nu niet langer bruiklenen of kunstbeschouwingen, maar schenkingen waarmee Willet zich profileerde. De belangrijkste begunstigde was het in 1885 geopende Rijksmuseum in Amsterdam, waaraan Willet in totaal vijf schilderijen uit zijn verzameling ten geschenke gaf, op één na alle oude meesters (zie Bijlage V).³³⁴ Hij was niet de enige verzamelaar die dit deed. De opening van het langverbeide museum, waar zovelen in de kunstwereld decennia naar hadden uitgezien, werkte als een magneet op potentiële schenkers - zowel instellingen als particulieren. Nog in het openingsjaar verblijdde Willet het museum met een portret van de laat zeventiende-eeuwse tekenaar en reiziger Cornelis de Bruyn door Godfried Kneller en een genretafereel door Willem van Odekerken.³³⁵ Als blijk van waardering voor deze schenking, waartoe ook een zeldzame publicatie van De Bruyn behoorde, werd Willet namens de regering met een zilveren medaille vereerd (afb. 1.26).³³⁶ Twee jaar later verhuisden nog eens drie werken, een De Miranda, een Mouilleron en een Van der Schoor, van de Herengracht naar het nieuwe museumgebouw aan de Stadhouderskade.³³⁷

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap werd eveneens door Willet bedacht. In 1887 bood hij door tussenkomst van Daniel Franken een zeventiende-eeuws kastje van eikenhout aan, op voorwaarde dat het zou worden gerestaureerd omdat het brandschade had opgelopen.³³⁸ Op het aanbod van het meubel 'genre Vredeman Vrieze', dat afkomstig was uit Willets verbrande Franse villa, werd door het bestuur verheugd gereageerd.

---

³³³ Zie Jaarmarkt 1887, nrs 22, 69, 79. De geëxposeerde schilderijen waren *Een leeuw* van Louis Bombled, een *Gezicht op Dordrecht* van Jacob Maris en Mniszechs portret van Willet in schutterstenuw (inv.nrs SA 1005, SA 1085, SA 4711). Het goede doel had betrekking op de 'gezondheid- en vacantie-kolonies' van het weduwen- en wezenfonds van Arti, zie ook Bijlage IV.

³³⁴ Voor zover bekend waren de Willets niet aanwezig bij de officiële opening van het Rijksmuseum.

³³⁵ NHA, RM, Kopieboek nr 289, 70. Van Thiel/De Bruyn Kops/Cleveringa 1976, 322 inv.nr A 1280 (*Cornelis de Bruyn, tekenaar en reiziger* door Sir Godfried Kneller); 423 inv.nr A 1279 (*De ketelschuurster* door Willem van Odekerken). Geciteerd naar Bergvelt 1998, 410 nrs 1885-78, 1885-79.

³³⁶ De geschenken publicaties hebben betrekking op C. de Bruyn, *Reizen door de vermaardste deelen van Klein Asia* (1698) en *Reizen over Moscovië* (1714). RMA, bibliotheek, inv.nrs 2977-2978. NaA, toeg.nr 2.02.04 (Archief Kabinet des Konings), inv.nr 2700, 28-12-1885, nr 18. De eremedaille voor geschenken was op 05-05-1877 bij Koninklijk Besluit ingesteld, ter aanmoediging van schenkers aan het nieuwe nationale museum in wording. Zie Zwierzina 1902-1908, dl I, nr 411. Zie ook Bijlage V.

³³⁷ NHA, RM, Kopieboek nr 289, 70. Van Thiel/De Bruyn Kops/Cleveringa 1976, 165 inv.nr A 1425 (*Heilige Sebastiaan*, toegeschreven aan Juan Carreño de Miranda), 402 inv.nr A 1426 (*Stilleven met boeken en muziekinstrumenten* door Adolphe Mouilleron) en 507 inv.nr A 1424 (*Mansportret* door Abraham van der Schoor). Geciteerd naar Bergvelt 1998, 411 nrs 1887-40, 1887-41, 1887-42. Zie ook Bijlage V.

³³⁸ RMA/KOG, Archief KOG, Notulenboek 7, 28-02-1887, 34. De schenking is tevens vermeld in Jaarverslag KOG 1886/87, [19], de restauratie en plaatsing ervan in Jaarverslag KOG 1887/88, 12. Uiteindelijk kreeg het meubel een plekje in de nieuwe vergaderzaal van het genootschap in het in 1885/87 door J.B. Springer herbouwde Muntgebouw. RMA, bruikleen KOG, thans in beheer bij het Instituut Collectie Nederland en in

Willet overleed op 7 oktober 1888 in Amsterdam op 63-jarige leeftijd.³³⁹ Enkele dagen later werd hij in de grafkelder van de Holthuysens op de Eerste Algemeene Begraafplaats in Utrecht bijgezet, in aanwezigheid van enkele bevriende kunstenaars, kunstkenner en artsen. Aan de groeve stonden Carl Schöffler - lid van de Raad van Bestuur van het Rijksmuseum en voorzitter van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap -, kunsthandelaar C.M. van Gogh en Daniel Franken. Voorts gaven 'acte de présence' de kunstschilders Greive jr, Chantal, Taanman en Oldewelt, allen uit Amsterdam. Ook de in Rome werkzame schilder Willy Martens was bij de plechtigheid aanwezig, evenals Willets artsen.³⁴⁰

Vergeeten was Abraham Willet aan het eind van zijn leven niet. Naar aanleiding van zijn overlijden werd hij herdacht door enkele instellingen waar hij veel voor had betekend. De voorzitter van Arti et Amicitiae herinnerde het gestorven erelid in een 'in memoriam' als een 'kunstvriend' en een 'man van smaak' die 'steeds bereid was zijne rijke verzameling kunstvoorwerpen of werken uit zijn boekerij ten dienste te stellen zoowel voor de Maatschappij en hare tentoonstelling als voor kunstenaars'.³⁴¹ Ook het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap stond stil bij de dood van Willet. Schöffler memoreerde de overledene als conservator en schenker van het 'fraaie eikenhouten kastje' dat - inmiddels gerestaureerd - de nieuwe vergaderzaal van het genootschap sierde. Daarnaast roemde hij Willet als 'den kundigen beschermer van opkomende talenten'.³⁴² Wat in de verschillende

---

2009 in bruikleen gegeven aan het Amsterdams Historisch Museum, ter plaatsing in Museum Willet-Holthuysen (inv.nr 132).

³³⁹ SAA, BS, B. 1888, dl 8 fol. 28v. Willet stierf aan 'bronchitis paralyt. pulm', wat het beste is te omschrijven als longemfyseem. SAA, toeg.nr 5185 (Archief Bureau voor Statistiek, v/h Bevolkings Statistiek), Registers van overlijdensoorzaken, wijk Y (Herengracht 605), 1888, dl B, ongep. Zie ook Vreeken 2002, 25 noot 12.

³⁴⁰ F. Adama van Scheltema, secretaris van Arte et Amicitia en eigenaar van het veilinghuis Frederik Muller, stelde op verzoek van de weduwe Willet-Holthuysen een lijstje op met de namen van degenen die bij de begrafenis aanwezig waren. Het lijstje (inv.nr TA 15713), gedateerd 16-10-1888, is geschreven op postpapier van Arte en ingeplakt in het Album Kunst-Krans 1881 (inv.nr A 36181), nr 22a. 'Bij de begrafenis van de heer A. Willet waren tegenwoordig de Heren C. Schöffler Amst., C.M. van Gogh Amst., D. Franken Dz. (van Vésinet Seine et Oise). Kunstschilder: J.C. Greive Jr. Amst, L. Chantal Amst. F.G.W. Oldewelt Amst., Martens te Rome. Dr. M.J. Verkouteren Geneesheer van de heer Willet, G.I. Kievits Chirurg van de heer Willet, M. Mendes Amst., I. Fages Amst., J. Adama van Scheltema en anderen, doch wier namen zich niet herinnert uw dierbare J. Adama van Scheltema secretaris.' Zowel Mendes als Fages oefende een dokterspraktijk uit.

³⁴¹ Zie Verslag Arti 1888, 4.

³⁴² Zie Jaarverslag KOG 1888, [3]. Van Willets mecenaat getuigt voorts een jubelzang van E. Hansen, een onbekende schoonschrijver (AHM, inv.nr KA 12927). Het vers is geschreven in gouden letters op een blauwe ondergrond en luidt: 'Hulde. Eerbiedig door den vervaardiger aangeboden aan Weldedelgeboren Heer den Heere A. Willet. Hij die kunst beschermd, zich in weldoen edel toont, Hier t' Schoon vereert en daar het Goede loont. Steeds ijverig om zijn naasten hulp te leenen, En zijn gemoed voor ed'len kunsten blaakt, Naar meer dan t' zoet van aardsch genieten haakt. Dan wordt zijn naam met luister hier omschenen, Eer, Hulde aan U, die een

reacties opvalt, is dat vooral Willets mecenaat wordt benadrukt; zijn kunstverzameling komt slechts zijdelings ter sprake en een museum al helemaal niet. Dit doet de vraag rijzen of Willet eigenlijk wel een museale bestemming met zijn collectie voorhad. Zo daar al sprake van was, lijkt deze veeleer aan te sluiten bij andere, gemeenschappelijke museuminitiatieven, dan dat er een vervulling van de wens naar een ‘eigen’ museum uit spreekt.

De spaarzame reacties uit familie- en vriendenkring waren anders van toon dan de officiële. Uit correspondentie tussen Maurits van Lennep en zijn broer David - een zwager van Willet - blijkt dat de overledene aan het eind van zijn leven nog maar weinig contact met zijn familie onderhield. Zo wist Abrahams zuster Kee nauwelijks méér van de oorzaak en achtergrond van het overlijden van haar broer dan Maurits. Wel kwam deze nog met kunsthandelaar C.M. van Gogh te spreken, ‘die hem mede begraven had en beweerde dat hij [Willet] niet dronk, terwijl ik althoos vernam dat hij dit wel deed. Volgens Van Gogh was zijne vrouw nog altijd zeer aan hem gehecht en heeft zij de begrafenis te Utr. daar ook bijgewoond. In elk geval is het een verlies voor de artisten die hij voorthielp, maar buiten de kunstwereld zal hij weinig berouwd worden.’³⁴³

Louisa Willet-Holthuysen bleef alleen achter, over haar laatste levensjaren is weinig bekend (afb. 1.27). Algemeen wordt aangenomen dat zij een teruggetrokken bestaan leidde, omringd door haar honden en katten.³⁴⁴ Een enkele keer ontving ze bezoek van ‘een of andere oude vriendin’.³⁴⁵ Daarnaast is bekend dat de tuin nog tot enkele weken voor haar dood door een hovenier werd verzorgd, wat niet bepaald duidt op een verwaarloosde woonomgeving.³⁴⁶ Ook Louisa’s interesse in de buitenwereld was niet van de ene op de andere dag verdwenen. Zoals

---

dier ed’len zijt, Die menigwerf des Kunstenaars hart verblijdt, Waar de kunst vlecht rozen om U henen. Teeken en Pennekunst van E. Hansen’.

³⁴³ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 517, briefnr 14. Brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David, 23-11-1888.

³⁴⁴ De situatie zal niet veel hebben verschild met die van vóór Louisa’s weduwenschap; zij leidde immers altijd al een min of meer teruggetrokken leven in gezelschap van haar huisdieren. Coenen 1896-c, [295] noemt haar een ‘eenzelvige oude dame’, van wie zelfs de burens niet méér wisten dan dat zij ‘zeer rijk moest wezen en ontelbaar veel katten hield.’ De extreme dierenliefde van Louisa Willet-Holthuysen blijkt uit de passage in haar testament over de verzorging die de honden en katten na haar overlijden in het nieuw op te richten museum zouden moeten krijgen, maar de dieren waren direct na het overlijden al niet meer aanwezig (zie Bijlage I). Vreeken 2005, 12.

³⁴⁵ Zie Coenen 1896-c, [295].

³⁴⁶ SAA, toeg.nr 5377 (Archief Gemeentelijke Dienst voor de Gemeentemusea, Amsterdams Historisch Museum), inv.nr 183 (Correspondentie en financiële stukken betreffende Museum Willet-Holthuysen, 1895-1928) omslag 1895. Diverse stukken van de fa O.A.G. Kauffmann, bloemist en hovenier, Rustenburgerstraat 73. Een selectie hieruit is als bijlage opgenomen in Albrecht 2008-a, ongep., na uitwisseling van gegevens met de auteur.

gezegd, zette zij de contributies van de VVHK en het Vondelpark in naam van haar overleden echtgenoot voort en continueerde zij abonnementen op enkele publicaties op het gebied van kunst en architectuur.³⁴⁷ Daarnaast kocht zij tijdens haar weduwschap nog een aantal schilderijen aan, waaronder een genretafereel van Rochussen, afkomstig uit de veiling Bielders.³⁴⁸ Het is verleidelijk om in haar laatste verwerving, Taanmans *Liggende tulpen en een hyacint* - Louisa's lievelingsbloemen, zoals uit rekeningen van de hovenier valt op te maken -, een weergave te zien van haar eigen grafboekje (afb. 1.28).³⁴⁹

Wat de weduwe Willet-Holthuysen kort na het overlijden van haar echtgenoot vooral moet hebben beziggehouden was de wens een museum te stichten. Bronnen over haar beweegredenen om de stad Amsterdam met een dergelijke instelling te verrijken zijn niet overgeleverd. Al snel na haar mans dood moet bij Louisa het idee van een 'eigen' museum zijn gerijpt, een plan dat zij met een vertrouweling verder kan hebben uitgewerkt.³⁵⁰ In januari 1889 liet Louisa haar testament opmaken, waarmee ze haar museumwens juridisch verankerde. Zij lichtte de gemeente Amsterdam niet in over de nalatenschap die haar op afzienbare termijn zou toevallen - maar dat hadden de initiatiefnemers van de eerder gestichte stedelijke musea Van der Hoop en Fodor evenmin gedaan.³⁵¹

Dit had Louisa om meer dan één reden gemakkelijk kunnen doen. Kinderen die haar nalatenschap konden betwisten waren er niet en de rest van de familie had het nakijken. De Willets kwam rechtens niets toe en haar eigen familie had zij uitdrukkelijk als erfgenaam uitgesloten, 'zulks uit hoofde dat zij [Louisa Willet-Holthuysen] nimmer eenige beleefdheid, noch blijk van vriendschap van hen heeft ondervonden' (zie Bijlage I).³⁵² Niets stond de

---

³⁴⁷ Bijvoorbeeld de regelmatig verschijnende *Gazette des Beaux Arts* en een plaatwerk in afleveringen over Pompeï. AHM, Archief MWH, WH-c/a 4. Rekening van F. Buffa & Zonen ten name van L. Willet-Holthuysen, 26-03-1895, ten bedrage f. 25,- voor de afleveringen CXXVI en CXXVII van Niccolini 1854-1896. Het abonnement op de *Gazette* zou na het overlijden van de weduwe Willet op advies van Franken worden beëindigd. Notitie van D. Franken aan F. Coenen, 04-02-1896. AHM, Archief MWH, WH-c/c 15.

³⁴⁸ Zie Collection 1890, nr 34. Zij betaalde f. 650,- voor het schilderij *Les dernières roses* van Rochussen, een werk dat tegenwoordig de titel *Het park te Versailles* (inv.nr SA 1939) draagt. Zie Loos 1988/89, 204 afb. 20.

³⁴⁹ Inv.nr SA 3154.

³⁵⁰ Voor een nadere uitwerking van deze veronderstelling, zie hoofdstuk 3, paragraaf 'Museumplannen'.

³⁵¹ Voor zover bekend hadden Van der Hoop en Fodor dit ook niet gedaan. Sophia Adriana Lopez Suasso-de Bruijn schijnt in dezen een uitzondering te zijn geweest.

³⁵² Een passage van dezelfde strekking kwam ook al voor in een eerder testament uit 1861, wat een aanwijzing kan zijn dat de 'onbeleefdheden' dateren uit de tijd dat Louisa's vader nog leefde. SAA, toeg.nr 5075, rep.nr 141 (Archief mr C. van der Voort van Zijp), inv.nr 20910, 'Testament S.L.G. Holthuysen', 13-07-1861. Volgens familieoverlevering zou Louisa Willet-Holthuysen geen aangenaam karakter hebben gehad. Mondelinge mededeling van de weduwe van W.F. Janssen van Raay, wiens bet-overgrootmoeder L.W. Roijen-Holthuysen was, nicht van L. Willet-Holthuysen (zie Bijlage III). Nazaten van de eveneens in 1895 overleden Roijen-Holthuysen hebben nog vergeefs getracht om recht te kunnen doen gelden op een deel van de erfenis. Een door hen in gang gezet antecedentenonderzoek naar Franken toonde echter diens onkreukbaarheid aan. Op zijn beurt

weduwe dus meer in de weg om het huis Herengracht 605 met de opstallen aan de Amstelstraat, de inboedel en de kunstverzameling aan de gemeente Amsterdam te vermaken, onder voorwaarde dat het een naar haar echtgenoot en zichzelf vernoemd museum zou worden. Daarnaast stelde ze f. 200.000,- beschikbaar om het voortbestaan ervan te garanderen. Algemeen erfgenaam was Daniel Franken, voor wie dit - zo zou bij Louisa's overlijden in 1895 blijken - als een complete verrassing kwam.³⁵³

Na het bezoek aan de notaris lijkt de actieve bemoeienis van Louisa met haar museum voorbij. Volgens Frans Coenen sloot zij - om de herinnering aan haar overleden echtgenoot te bewaren - de representatieve vertrekken op de bel-etage af, waarna ze er nog maar hoogstzelden kwam.³⁵⁴ Waarschijnlijk heeft zij in de jaren die haar nog restten de in haar bezit zijnde archivalische verwijzingen naar haar echtgenoot en zijn kunstverzameling zoveel mogelijk vernietigd. Slechts enkele documenten zijn aan haar aandacht ontsnapt.³⁵⁵ Waarom zij zo handelde is niet bekend, misschien vond zij het fluctuerende karakter van de verzameling niet stroken met de eeuwigheidswaarde die een museum diende uit te stralen. Met deze ingrepen corrigeerde zij de nalatenschap van haar man en daarmee diens beeld als verzamelaar.

Louisa Willet-Holthuysen overleed na een langdurig ziekbed op 30 januari 1895.³⁵⁶ Haar stoffelijk overschot werd als zesde en laatste in het haar toebehorende familiegraf in Utrecht bijgezet, waarna de tombe werd verzegeld. De executeurs-testamentair regelden de begrafenis. Het overlijden van de weduwe Willet-Holthuysen bracht de pen van Maurits van Lennep met betrekking tot zijn vroegere jeugdvriend nog één keer in beweging. Hij condoleerde zijn broer David met het overlijden van diens schoonzuster en was natuurlijk

---

liet Franken de familie weten strikt de hand te zullen houden aan de naleving van het in het testament gestelde. Brief van D. Franken aan W.J. Roijen, 28-02-1895. Coll. mw J.C. de Ruiter-Peltzer, Bussum. Kopie in AHM, Archief MWH.

³⁵³ Franken wist wèl van de museumplannen en zijn rol als als executeur-testamentair, maar niet dat hijzelf een aanzienlijke som zou erven. Voorts kregen enkele liefdadigheidsinstellingen - soms aanzienlijke - bedragen (zie Bijlage I). Daarnaast bedacht Louisa Willet-Holthuysen het voltallige huispersoneel in haar testament, in het bijzonder de kok en zijn kinderen. Tevens waren er legaten voor drie vriendinnen, die ook haar kleding erfden, huisarts Verkouteren en de kunstschilders Greive, Taanman en Chantal.

³⁵⁴ Zie Coenen 1896-c, 296. 'als een domein, waar zijn geest uitsluitend geheerscht had en dat zijn nagedachtenis ongestoord moest blijven bewaren'.

³⁵⁵ Enkele aankoopnota's en een deel van de eigen administratie viel niet ten offer aan haar opruimwoede, evenmin als de reiscahiers en een groot aantal rekeningen van verteringen en aankopen, gedaan tijdens Europese reizen in de periode 1837-1869/70.

³⁵⁶ SAA, BS, B. 1895, dl 2 fol. 58. De doodsoorzaak van Louisa Willet-Holthuysen was 'carcinoma mammae' (borstkanker). SAA, toeg.nr 5185 (Archief Bureau voor Statistiek, v/h Bevolkings Statistiek), Registers van overlijdensoorzaken, wijk Y (Herengracht 605), 1895, dl I, ongep. Zie ook Vreeken 2002, 25 noot 16.

benieuwd wie van haar zou erven.³⁵⁷ Toen korte tijd later het legaat aan de stad Amsterdam bekend was geworden, stak de briefschrijver zijn verwondering niet onder stoelen of banken. ‘Wat zeg je van het malle legaat van L. Willet aan de stad A.? Quelle vanité. Een museum om Bram’s naam te vereeuwigen’.³⁵⁸ Met deze reactie gaf Van Lennep impliciet te kennen dat Willet nooit aan een ‘eigen’ museum zou hebben gedacht.³⁵⁹ De gemeente Amsterdam was niet minder verrast door de haar toegevallen nalatenschap, de vierde binnen een halve eeuw - na Van der Hoop (1854), Fodor (1860) en Lopez Suasso-de Bruijn (1890) - die zou resulteren in een museum met een particuliere verzameling als basis.³⁶⁰

Wat in het bovenstaande vooral opvalt, is dat Abraham Willet en Louisa Holthuysen in meer dan één opzicht aan elkaar gewaagd waren. Zo is haar aandeel in de totstandkoming van de verzameling groter geweest dan tot dusverre werd aangenomen. Mogelijk had ze als kind op reis al meer kunst in kerken, musea en paleizen gezien dan Abraham in zijn hele leven bij elkaar. Gelijktijdig met haar toekomstige echtgenoot ontwikkelde ze in de jaren vijftig belangstelling voor werk van eigentijdse kunstenaars en die interesse is nooit verflauwd. Dat zij er nauwelijks mee naar buiten is getreden, kan te maken hebben gehad met standsbewustzijn en conventies: een getrouwde dame behoorde niet op een dergelijke wijze in de openbaarheid te treden. Wellicht dat zij daarom haar man in diens verschillende verzamelactiviteiten steunde en dat niet alleen in financiële zin. Niet vergeten mag worden dat Abraham Willet zelf zeer bemiddeld was, hij was echter behept met een fataal talent om geld uit te geven.

Daarnaast hebben zich in dit hoofdstuk de contouren afgetekend van de toekomst van de kunstverzameling. Gesteld kan worden dat Willet er zelf geen eeuwigheidswaarde aan toekende, daarvoor waren er door zijn toedoen te veel mutaties in aard en samenstelling van de collectie. Wat hij wel deed, was andere musea begunstigen, zelfs tot kort voor zijn dood. Na het overlijden van haar man nam Louisa even de regie in handen om haar museumwens juridisch te verankeren, om hem ter nadere uitwerking weer aan een vriend uit handen te

---

³⁵⁷ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 517, briefnr 66. Ongedateerde brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David, 3. ‘Kee en Lizzy bezochten haar [tante Willet-Holthuysen] nog wel een enkele keer, maar zij zullen wel niets van haar krijgen. Een paar onbekenden zijn haar executeurs.’

³⁵⁸ SAA, toeg.nr 238 (Archief Van Lennep), inv.nr 517, briefnr 67. Ongedateerde brief van Maurits van Lennep aan zijn broer David.

³⁵⁹ Wat tevens uit Van Lenneps commentaar spreekt, is de weinig hoge dunk die hij van het museumidee en de verzameling Willet-Holthuysen heeft.

³⁶⁰ Het was het tweede legaat - na Lopez Suasso - dat in hoofdzaak decoratieve kunst bevatte, zie Wandel 1996.

geven. Voor ons in retrospectief rijst de vraag in hoeverre de in 1895 gelegateerde verzameling nog representatief te noemen was voor hetgeen het echtpaar Willet-Holthuysen in de voorafgaande veertig jaar bijeen had gebracht.